

VIGILIA

SZERKESZTI

SÍK SÁNDOR

MEDVIGY MIHÁLY

HARSANYI LAJOS

DOROMBY KAROLY

KLEMENS BROCKMÖLLER

SÍK SÁNDOR

KÁRPÁTY CSILLA

RÓNAY GYÖRGY

MIHELICS VID

írásai

1955 DECEMBER

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>G.</i> : Az Isten „oktalansága”	617
<i>Medvigy Mihály</i> : Zarathustrától az Adagio Religiosóig ..	619
<i>Harsányi Lajos</i> : Hofbauer Szent Kelemen, Kalazanci Szent József (Versek)	625
<i>Doromby Károly</i> : „A kereszténység az atomkorszak hajnalán” (Klemens Brockmüller könyve)	626
<i>Klemens Brockmüller</i> : „Az atomkorszak hajnalán”	627
<i>Sík Sándor</i> : Emberség (Vers)	630
<i>Kárpáty Csilla</i> : Varrogató, Esdeklés (Versek)	631
<i>Rónay György</i> : Arva Rozál (Elbeszélés)	632
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények	644
A kis út	651

NAPLÓ

A breviárium és a miscskönyv reformja (653); A 75 éves Mihail Sadoveanu (655); A Szent Vince-konferenciák előfutára (656); Ortega y Gasset halálára (658); II. Rákóczi Ferenc és Szécsény városa (660); Arany János levele egy esztergomi fotografusmesterhez (661); 130 éves a Tudományos Akadémia (662); 150 éves „A kápolna” (664); Réti István könyve a nagybányai művésztelepről (664); Érdekes képműállítás (667); Az új német egyetemes katékizmus (668); A világosság fiainak könyve (671) 653

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sík Sándor

Főmunkatársak: *Mihelics Vid* és *Rónay György*.

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kosuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343. Külföldi előfizetési ügyek: Kultura Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat Budapest, VI., Sztálin-út 21.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

AZ ISTEN „OKTALANSÁGA“.

Nincs egy ünnepünk sem, ami annyira megragadná szívünket, mint a karácsony. Viszont nincs is ünnepünk, amellyel kapcsolatban ne jelentkeznék a szokványosság akár a kifejezésekben, akár az érzésekben. Jórachajló lelkek is tele vannak panasszal, hogy nem tudnak új tartalmat belevinni a karácsony tikkának megélésébe.

Új tartalmat nem is szabad keresnünk, de törekednünk kell az ünnep tartalmát lehető bőségében magunk elé állítanunk. És mert ez a „tartalom“ „meghaladja a megismerést“ (Ef. 3, 19.), azért a szokásos formulázások természetüknél fogva kifogynak, színüket és varázsuakat veszítik. Ezért nem árt újabb, sőt sokszor szokatlan fogalmazásokat keresni karácsony tikkának feltárásához. Persze nem a botladozó és tévelygő emberi szavak után kell kutatnunk, hanem az Isten által is jóváhagyott fogalmazásokhoz kell menekülnünk. Hiszen ha Isten jónak látta leírni, bizonyára mélyértelmű lesz számunkra elolvasni.

Szent Pálnál találjuk az egyik ilyen merész fogalmazást. És ha nem tudnánk, hogy a Szentlélek sugalmazta neki ezt „a mi okulásunkra“ (I. Kor. 10, 11.), akkor nem is mernénk a káromlás büntudata nélkül elménkben forgatni. De imádatlall kell meghajolnunk Isten e nagy jósága előtt, aki még az ilyen — dehonesztálónak tűnő — fogalmazásoktól sem riad vissza csak azért, hogy minket annál jobban rádöbentsen az evangélium nagy valóságaira.

„Sok rendben és sokféle módon szólván hajdan Isten az atyákhoz a próféták által, legutóbb ezekben a napokban Fia által szólott hozzánk“ (Zsid. 1, 1—2.) — állapítja meg Szent Pál. De hogy ez milyen érzéseket takar Isten szívében, azt elárulja a szőlőmivesekről szóló

példabeszéd. Ebből ugyanis kiderül, hogy Szent Pál említette „sokféle rend és sokféle mód“ milyen sikerrel járt. Az Isten próbálkozásait példázó szolgát „megvervén üresen bocsáták el. Ismét más szolgát küld; azok pedig ezt is megvervén és gyalázzalattal illetvén, üres kézzel küldék vissza. Aazonfelül még egy harmadikat is küld; ámde amazok ezt is megsebesítvén kidobák.“ (Luk. 20, 10.) Maga Jézus beismeri, hogy Isten próbálkozásai teljesen kudarcot vallottak. E sikertelenségre minden normális embernek az lenne a válasza, ami Mózesé is volt: odavágni a kőtáblákat, abbahagyni minden próbálkozást. Az Isten pedig mit csinál? Olvassuk csak tovább a példabeszédet: „Akkor monda a szőlő ura: Mit tegyek?“ Dühkitörés és bosszúállás helyett tanakodóvá lesz és ebből a tanakodásból a nagyon szerető „örültsége“ fakad, mely mindent megpróbál és mindent megkísérel: „Elküldöm az én igen kedves fiamat.“

Teológiailag megfogalmazva ezt így olvassuk Szent Pálnál: „Mivel ugyanis Isten bölcseségében nem ismerte meg a világ a bölcseség által az Istent, úgy tetszett Istnenek, hogy az ígehirdetés oktalansága által üdvözítse a hívőket.“ (I. Kor. 1, 21.) A bölcseség és értelmesség útjainak kipróbálása és sikertelensége után az „oktalanság“ útját választja az Isten. Krisztus megjelenését „Isten oktalanságának“ (I. Kor. 1, 25.) mondja. Természetes szemmel valóban az is. Kiket is nevezünk az élet „jóbolondjainak“? Azokat, akik ellenszolgáltatás nélkül is dolgoznak. Akik viszonzás nélkül is szeretnek. Akiket olyasmikre pazarolják energiájukat, akik vagy amik nem érdemlik meg. Az Isten ezt tette meg, mikor Fiát a világra küldte.

Nyilván igazuk lesz azoknak a

teológusoknak, akik azt tartják, hogy az angyalok lázadása akkor tört ki, mikor Isten eléjük tárta a megtestesülés titkát. Az Istent elhagyta az esze — mondhatták durván fogalmazva. — Ki szolgáljon olyan Istennek, aki isteni fölségét „nem tekinti olyan dolognak, melyhez erőszakosan ragaszkodják, hanem kiüresíti önmagát, felveszi a szolga alakját, emberekhez hasonló ember lesz.“ (Fil. 2, 6—7.)

Deus extasim passus est incarnando — mondják a szentatyák. Filippi ezt az elragadtatott Atyaistent festi a Gyermevét imádó Szűz fölé. Az ekstázis annyira mint kilépés a megszokott értelmi formákból. A mélyebb szellemi élmények ekstazikusai mindig eszteleneknek és bolondoknak tűnnek fel az ekstázist nem ismerők előtt. A józan, kispolgári ész csak a fejét csóválja a szeretet, a szerelem, a zene vagy művészi alkotás elragadtatottjait láttán. Persze ezeknek sejtelmük sincs arról, hogy milyen lélekrengések, az értelmi élmények kicsoda örvényei és a szeretésnek kicsoda tűzfolyamai tudnak elrejtőzni a „bolondság“ egyáltalán nem dicsőséges köntöse alá. És ez a bolondító, hogy az Isten merte vállalni a szeretetnek ezt a mértéken túlsorduló és értelmet is meghaladó ekstázisát, mégha „az érzéki ember nem is fogja fel, mert oktalanság az előtte.“ (I. Kor. 2, 14.)

Valóban hányan megmosolyogták már a kereszténységet a Megtestesülésért. Hányan utalták fölényesen a gyermekes fantazmagóriák és álmok körébe az Isten testbeöltözésének hitét. És hány keresztény ünnepli meg a karácsonyt hagyományos módon, de tudatának mélyén azzal az enyhének tartott, valóban azonban azzal a gyilkos kéttel: ki tudja, hogy is áll ezzel a dolog. Mindezenben a magatartásokban — kimondottan vagy kimondatlanul — ott érezzük azt a Luciferi felfogást, mellyel megfogalmaz-

hatta álláspontját: Csak nem örült meg az Isten, hogy ilyet tegyen!

Az Isten vállalta ezt a szent „örültséget.“ És mert a jelen üdrend arra van, hogy „most kinyilvánítsák az Isten sokszoros bölcsesége a mennyi fejedelemségeknél és hatalmasságoknak“ (Ef. 3, 10.), azért Isten szabadjára engedte a gonoszlekeket a világ végéig. Ezek nem szűnnek meg kiáltónál-kiáltóbb bűnökbe belevinni az emberiséget, csakhogy meggyőzzék Istent „oktalanságáról,“ hogy ismét kimondassák Vele a szót: „bánom, hogy alkottam őket“ (Móz. 1. 6, 7.) vagy a próféta ajkán fogant ígét: „Meguntam már a könyörülést.“ (Jer. 15, 6.) De hogy mennyire kifog az ördög ezen mesterkedésén az Isten jósága, jellemző, hogy amikor az ördög az emberiségnek Istengyilkosságra való hajszolásával vélt elérni az isteni irtalom határát és a menyország ajtajának bezárulását, éppen akkor nyílt legszélesebbre az üdvösség kapuja és akkor ömlött el Isten határtalan irgalma az emberiségen. „Amikor meg elhatalmasodott a bűn, még bőségesebb lett a kegyelem.“ (Róm. 5, 20.)

Nincs itt határ. Nincs semmi szó, ami megmondhatná, „mi a szélesség és a hosszúság, a magasság és a mélység.“ (Ef. 3, 18.) Az Isten magából kilépő, ekstazikus szeretete gáttalanul és parttalanul ömlik ki karácsonykor, mely elsodor minden logikai korlátot vagy elképzelési horizont. A természetes gondolkodás és azok, „akikben e világ istene megvakította a hitetlen értelmet, hogy ne ragyogjon számukra az evangélium fénye Krisztus dicsőségéről“ (II. Kor. 4, 4.), azt mondják: örültség. Viszont „az Istennek mélységeit“ (I. Kor. 2, 10.) kutató és ismerő Szentlélek csodálkozókká és imádókká tesz bennünket, akik Istennek ettől a képzeletet meghaladó szeretetétől nem tudunk hová lenni.

G.

ZARATHUSTRÁTÓL AZ ADAGIO RELIGIOSÓIG

Szeptember 26-án volt tíz éve, hogy *Bartók Béla* New-Yorkban meghalt. A nemzetközi hódolat e tíz esztendeje elegendő idő azok meggyőzésére is, akik saját szemükkel látni nem tudták, hogy a zenei égboltozat olyan állócsillagáról van szó, amelynek fényességét Schumann, Musszorgszkij vagy Brahms nagyságrendjével mérhetjük, sőt nagyon meglehet, hogy a század első felének Debussy után leghatalmasabb zenei alkotóművészt veszítettük el. Élete nem maganélet többé. Minden mozzanata — Adyval szólva: „egy fájdalmas, nagy élet jussán” — kutatás tárgya lehet; elsősorban természetesen műveinek eszmevilága és általában világnézetének alakulása. Tíz év eltelte azonban még nem elegendő arra, hogy egy élet minden titkába az indiszkrécio érzése nélkül a nyilvánosság előtt bevilágíthassunk. Levelezésének eddig megjelent három kötetét olvasva, mint a sajtó alá rendező Demény János oly találóan írja: „pirulva érezzük arcunkon tiltó tekintetét”. De az írott és kiadott forrásokból nem is tudhatunk meg minden jelentős mozzanatot, zenei alkotásaiból lelkületének egyértelmű diagnózisát megkísérelnünk szintén nem csálthatatlan sikerű próbálkozás. Arra azonban alkalmas, hogy okot adjon egyéni emlékek felidézésére és legalább magánkörben történő megnyilatkozásra mindazoknak, akik a mester belső világába bepillantani szerencsésebbek voltak. Esztendők multával, amikor élő személyek iránti tapintat többé már nem feszélyez, az ő közléseiket is értékelni lehet és adalékaik beépülhetnek a hitelesebb Bartók-arckép összetevői közé.

Ami a levelek végigolvasásakor tiszteletet parancsolóan haragosan szemünkbe tűnik, az Bartók nagy erkölcsi komolysága, Beethovenhez hasonló mélyen etikus egyénisége. A felismert igazságtól semmi áron el nem tért volna. „Tisztesseges tudományos munkálkodásnál rászedés nincs” — írja egy, a nemzetiségi érzékenységet érintő kérdésben (III. 23. l.) Határozott hangon hitet tesz magyarsága mellett — egy bukaresti tisztelőjéhez címzett levélben (III 190). Thukydidest nem idézné eredetiben, „mert akkor úgy látszanék, hogy érték görögül, márpedig ez nem igaz” (II 191). Az 1935-ben neki ítelt Greguss-érmet nem azért utasítja vissza, mert a kitüntetett ifjúkori — harminc esztendővel előbb komponált — I. zenekari szvit művészi irányától már erősen elfordult, hanem mert a jutalom odaítélésénél mellőzték Kodály „sokkal jobb, sokkal érettebb műveit”: a Székely fonót és a Galántai táncokat (III 409). — Az igazság mellett a szeretet sem hiányzik erkölcsi alkából. Édesanyját megható gyöngédséggel veszi körül, elvesztése után mégis szemrehányásokat tesz magának a jóvátehetetlenül elmulasztott szeretetszolgálatok miatt (II 149). Ha ideje engedi, készségesen eljár mások ügyes-bajos dolgaiban, érdemes rászoruló művészeknek adott ajánló soraiban nem fukarkodik az elismeréssel. Itt említjük meg, hogy farizeusi botránkozással erkölcstelennek emlegetett szinpadi művét, a Csodálatos mandarint nagyszerű alapeszme ihleti: az Élet győzelme az életellenes modern világ kapzsisága és erőszaka fölött.

Erzésvilágában a vallásos lelkiség két jellemzőjét, az *exhoresco*-t és *inardesco*-t: a szent borzongást és az eszményiség lángolását sem nehéz megtalálnunk. A Titokteljes iránt egészen különleges érzeke van, a húros és ütőhangszerekre írt Zene adagio-tétele beszédes bizonyossága ennek. Műveiben többször is zenésít meg „csodát”, és hozzá — mint az „átváltozásra” a Cantatában — félelmetesen remek kifejezést tud találni. Megrendülten tűnődik el a halál misztériuma fölött, mint ezt a Concerto II. tétele, a makabreszk „Párok játéka” tanúsítja. Képes másrésről teljes odaadással, életreszóló elszánással érdek nélkül lelkesedni nagy eszményi célokért: „a magyar nemzet javáért” (I 43) és „a népek testvérre-válásáért” (III 191).

De még tovább mehetünk. Bartók roppant expresszivitású művész, elemi erejű indulatok törnek fel nála tudatalatti mélységeikből a művészi kifejezés felszínére. Mihelyt azonban felbukkan-tak, egy beethoveni szorítású formáló marok értelmes alkotokba kényszeríti a legösztönösebbet is. Az értelmi munka mesterfogása, midőn akár egymás hatalmas variációi gyanánt jelennek meg (mint a Hegedűverseny I. és III. tétele), akár egy-egy szonátatétel alkatelemeiként formába illeszkednek. A szakszerű zenei elemzés meglepő belső logikát és szimmetria-összefüggéseket tárhat olyan darabjaiban, amelyek ugyanakkor laikus hallgatóra is lenyűgöző hatásúak (pl. a két zongorára és ütőkre írt Szonáta. ill. a Zene húros és ütőhangszerekre I. tételei). Bartók alkotó egyénisé-gének egyik legsajátosabb jellemzője előtt állunk, és — ez a meg-lepő — eljárásmodja e pontban a „katolikus” magatartással ana-lóg. Pneuma és Logos egymásba-válása, a mindenütt keresett és mindenüvé bevilágító értelem, a legmélysebb titkok kezelésé-ben is alkalmazott logika, az embert existenciálisan igénybevevő tettek — a hívó állásfoglalás és az erkölcsi dön'tés — racionális megalapozása ugyanis ízig-vérig a katolikus gondolkodás sajátos-ságai.

Erthető, ha mindezek után önkénytelenül felszakad lelkünk-ből a régi sóhaj: „Talis cum sis, utinam noster esses!” Mert Bartók, életének túlnyomó részében, távol állott gyermekkori katolikus voltának világnézetétől. Fájdalmas tény, hogy ebből az *anima naturaliter religiosa*-ból éppen az az istenélmény hiányzik, amely oly jelentős ihlető tényezőként szerepel egy Ady, Kodály vagy József Attila művészetében.

Huszonhatéves fővel fogalmazott levelében egy leányismerőse előtt számot ad álláspontjáról (II 70). Hálásak lehetünk az össze-gyűjtőnek, hogy e megrendítő és negativizmusában is tanulságos emberi dokumentum közlésére elszánta magát. A levélben a hitét vesztett, sőt anyagelvű Bartók áll előttünk, amint megkísérli át-tekinteni ide vezető útját és nézetét bizonyítékokkal is körülbas-tyázni. Az általa adott magyarázat azonban aligha teljes. A hittől való elfordulás indítékai olvasmányoknál és barátkozásnál sokkal mélyebben fekszenek, sőt éppen magukkal hozzák, hogy valaki egy-egy olvasmányra rezonáljon vagy a barátságot elfogadja. Nemcsak a hitre, ellenkezőjére is áll a pascali szózat: „Nem ke-resnél, ha már meg nem találtál volna.” A levélben felsorolt elvi szempontok ugyanúgy „útmutatnak önmagukon. Erzyedül „a vég-telen lény véges tulajdonságaival” kapcsolatos gondolata igazán

bölcseleti mélységű, bár ez sem bizonyíték, hanem csak probléma, amelynek megoldását nem ismerte. A többi a vulgáris propaganda viszonylag könnyen leszerelhető kelléktárából való s — ha egyéb ok nem szerepel — a rendkívül intellektuális fiatalember maga is megtalálta volna, ha mást nem, legalább gyenge pontjaikat. De az ifjú Bartók álláspontja éppen nem a kritikus bizonytalanság, nem a szkepszis, hanem egy valószínűs *inner ál'* valószínűség, amelynek meggyőződése, áhítata, sőt térítő buzgalma van.

Mint bevallja, 14 éves koráig „buzgó katolikus” volt. Egymást felváltó három hittanára (egy nyugalmaztatás előtt álló öreg és két fiatal kezdő) egész pozsonyi diákélete folyamán, tehát később is kifogástalannak találta és kivétel nélkül jelessel osztályozta, noha ugyanakkor tele marokkal szórták az elégségeseket még törtenelmi nevek képviselőinek bizonyítványába is (Dohnányinak következően csak „jó”-ja volt). A diákmiséken a VIII. gimnázista Bartók kísérte a közös éneket az iskola templomának szép új orgonáján s ezért szerény jutalmat is kapott. Hol rejtőzhetett tehát a belső „seb” a mit sem sejtető, sima felszín alatt?

Kisgyermek kora, amikor az istenélmény alapvonalai rendszerint kialakulnak, kínzó betegségek elleni küzdelem, valamint zenei tehetségének felfedezése és fejlődése jegyében telik el. Érdeklődésének súlypontja tehát nem a vallási élménykörbe kerül. De mindez még nem lelki seb. Tettek-e előtte oly óvatosan megjegyzést, hogy a testét borító kiütéseket vagy gyöttrő rendszabályokkal kezelt állítólagos hátgerinc-ferdülését Isten mérte reá? Nem tudjuk.

A II-os kisdiák földrajzból és számtanból bukásra állt, ezért édesanyja kivette a nagyváradi gimnáziumból. A papi iskolában szenvedett kudarc nem hagyott lelkében megállapítható nyomot; úgy látszik, tárgyilagossában ítélte meg a dolgot, mint édesanyjának különben jogos szülői büszkesége. A sikertelenség magyarázatára nem is kell tanári rosszindulatot feltételeznünk. Elegendő ok a különbözőzeti vizsga erőfeszítése után gyakran fellépő átmeneti visszaesés mellett az, hogy a rendkívül anyás kisfiú először került távol Bartók mama jótekinny közelségétől, Váradon kezdett először komolyabban zongorát tanulni (Kersch Ferencnél) és közben még szembaja is támadt (II 207).

Maga Bartók tizennegyedik életévéig látja töretlennek vallási fejlődése vonalát. Az értelmileg rendkívül feilett, schizothym lelkialkatú serdülő fiú bizonyára számos földolgozatlan problémát hordott lelkében. Az el nem készültég ilyen állapotában fájó válságot okozhat az iskolai kötelezettségként megjelenő vallási gyakorlatok végzése, elsősorban a szentgyónás és áldozás, amelynek követelik az egész egyéniség fenntartás nélküli, egzisztenciális odaadását. Hogy a konfliktus szerencsésen végződ-

* Helyesbítünk kell Deménynek Bartók édesanyja visszaemlékezéseire alapított véleményét, hogy a tanárok „akikkel nem korrepetálhattak, azokat lelkiismeretlenül bántották” (Bartók élete és műve. Új Könyvtár, 33. sz. 8. old.). Apám egy évvel később ugyanott, ugyanazoktól a tanároktól, ugyancsak számtanból és földrajzból „jó” osztályzatot kapott, pedig későbbi diákélemben nem ért el Bartókhoz hasonló jó eredményt, soha „privátára” nem járt, szülei sem keresték a tanárok jóindulatát. Bartók mama visszaemlékezései egyebekben sem egészen pontosak (pl. hogy számtanból és földrajzból tanak később mindig jelese volt, vagy hogy Dohnányi távozása után már ő orgonázott a gimnáziumi templomban). V. ö. A pozsonyi kír. kath. Főgymnasium értesítőit 1892—1899.

jék, az egyik oldalon nagy nevelői bölcseséget, türelmet és tapintatot, a másik részről megnyilatkozni kész bizalmat tesz szükségessé. Bartók esetében összeütközésre sor nem került. Magaviselete ellen soha kifogás nem volt, tehát példásan megtette mindazt, amit az iskolai élet előírt rendje megkívánt. A tagadás szavát nem mondta ki még bensőleg sem középiskolás éve folyamán. Egyenes lelke ösztönszerűleg irtózott a képmutatástól. A világnézeti fordulat gondolata azonban a felszabadulás ígérétét jelenthette számára. Így érthető, amit érettségi utáni állapotáról elárul: „Akkor ropant mohósággal estem neki atheista könyveknek” (II 72).

Egyéb tényezők elősegítették a fordulatot. Az u. n. egyházpolitikai harc Bartók diákévei alatt ért véget a polgári házasság bevezetésével s bár korántsem az egyházellenes arcvonal győzelmével zárult, a „magyar kulturharc” tartózkodás nélkül forgatott publicisztikai fegyverei sok lélekben okoztak lappangó és később felfakadó sebeket. A kor katolikus élete sem volt lelkesítő. Férfi-világunk vallásossága még a liberalizmus holt vizein lavírozott, az európai katolikus reneszánsz hullámverése nem ért el hozzá. Püspöki városokban nem akadt három értelmiségi férfi, aki husvéti kötelességét teljesítette volna. Schopenhauer pesszimizmusa, a renani relativizmus, Büchner és Haeckel anyagelvűsége hódító útra indult s az igényesebb szellemek Nietzscheből tanulták felülről nézni a kereszténységet, Pascal *Gondolatait*, Newman *Grammar of Assent*-jét ki adta volna a töprengő ifjú kezébe? Magyar fordításuk sem volt akkor még (a Newmané máig késik). Hume *Vizsgálódásainak* fordítása viszont rendelkezésre állott a pozsonyi kir. kat. gimnázium ifjúsági könyvtárában is.

A hivatottak segítsége aligha lehetett elegendő. Az apologetika mint önálló teológiai tudományág csak a múlt század utolsó évtizedeiben alakul ki, gimnáziumi hittanításunkba akkor még nem vonulhatott be. Nyolc esztendő vallástana Wappler németből fordított s minden lelkesítő erőt nélkülöző száraz Egyháztörténetével zárult. Míg Kodály később is kegyelettel emlékezett Toldy Bélára és neki ajánlotta az *Öt Tantum ergót*, addig Bartóknak hittanáraival sem volt szerencséje. Egyikük ügyetlen túlbuzgóságát egyenesen világnézeti elidegenedésének okai között sorolja fel.

Prohászka az ország apostolaként 1901-ben kezdi történelmi jelentőségű budapesti konferenciabeszédeit. A világirodalomban páratlanul álló apológiája, a *Diadalmas világnézet* 1903-ban jelent meg; előző könyve, a *Föld és ég* — „kutatások a teológia és geológia érintkező pontjai körül” — 1905-ben harmadik kiadásában látott napvilágot. Bartók ekkor már Budapestben él és túl van első nemzetközi sikerein. Ha lett volna is környezetében valaki, aki ez írásokra figyelmét felhívja, Bartók a kezeirásából ismert határozott húzással bizonyára lezárta volna magát, aminthogy lezárta az egész kérdést is a maga számára.

„Nietzsche hívének” vallja magát ebben az időben (I 59). Strauss Richard *Also sprach Zarathustra* c. szimfonikus művének első budapesti előadása (1902) — mint *Önéletrajzában* beszámol — egészen rendkívüli hatást tett reá. Bizonyára e mű vezette el a programmadó hasonló című Nietzsche-könyv behatódó olvasásához. S ha Nietzsche-t, éppen a *Zarathustra* miatt, evillám evangélistájának nevezhetnők, úgy Bartók művészetével a földi valóság

misztikusa lett. Bölcséleti tanulmányokra később már aligha került ideje. Művészi és tanári munkája mellett fennmaradó energiáját és érdeklődését egyre inkább egy új élménykör foglalja el: 1905-től feltáru előtte a magyar, 1906-tól a szlovák, 1908-tól a román és 1913-ban az arab népzene világa.

Hihetjük-e, hogy Bartók, aki alkotó művészetében nem egy stílusfordulattal lepte meg kritikussait, aki újat tanulni annyira szeretett, világnézet terén változatlanul megmaradt volna huszonhatéves korának álláspontján? Palestrina és Bach, Beethoven és Liszt gondolatvilágának egyre alaposabb megismerése, Liszt mellett legnagyobb vallásos zenei génuszunkkal, Kodály Zoltánnal kötött életreszóló barátsága e tekintetben minden nyom nélkül maradt volna? Bizonyosnak látszik, hogy a pozitív kereszténységtől mindvégig idegen maradt (II 170). Forma szerint az unitárius vallást választotta magának s ha ezt hitvallásnak vehetnők, *legáltalában* deista istenhitet jelentene. Feltehető azonban, hogy az akkori Magyarországon, amely a vallási hovatartozást és a vallásos nevelést közbizalmi kérdésként kezelte, e lépésével fiát akarta megkímélni saját ifjúkorának válsághelyzetétől egy minimális külső követeléseket támasztó felekezetben.

A leveleiben eléggé gyakran felbukkanó „hála Istennek” s más hasonló kifejezések következtetésre szintúgy nem jogosítanak, mint az *Amen* egy kórusműve végén, az *Este a székeleyeknél* népi környezetet idéző imádkozó dallama, vagy ha a gépzenéről szóló előadását a Gondviseléshez forduló fohással fejezi be. Mindez csak Bartók szabadlelkűségének bizonyossága: nem tűri, hogy akár saját vélekedése is béklyóba verje stílusfordulatai megválasztásában. Ugyanígy szabad lélekkel csodálja meg a bécsi Stephanskerchét és Páris sok szép templomát (I 57), vagy — mint maga írja — „táplálkozik” Normandia katedrálisaiából (III 84). Sőt őszinte barátságot tud kötni egy fiatal katolikus pappal, Birlea jódi káplánnal, aki maga is tevékeny néprajzos és Bartók készséges munkatársa volt mind máramarosi gyűjtőútján, mind a gyűjtemény sajtó alá rendezésében.

Bartók életének utolsó szakasza jelentős környezetváltozással járt. Az Újvilágba menekült, távol a fasizmus európai kegyetlenkedésétől és jogtiprásaitól. A messze idegenben a tisztelet és szeretet légköre veszi körül. A Columbia Egyetem szívéhez közelálló népzene-tudományi munkára alkalmazza, a seattlei Washington Egyetem ismételtén arra törekszik, hogy előadójának megnyerje. Művei kitűnő előadásban kerülnek műsorra. Utolsó betegségében a zeneszerzők, írók és kiadók társasága — amelynek tagja sem volt — saját költségén gyógykezeltetni és üdülteti, Yehudi Menuhin pedig 10 000 dollárért rendeli meg nála a valóban el is készülő hegedű-szólószonátát.

Az új körülmények között a mester maga is változik. Levelein újra meg újra kedves humor, szinte gyermeki derű csillámlik át, kezeírásának általános képe is sokkal megnyugtatóbb. 1944-ben vállalja egy kollektív művészi munkának elgondolt bibliai szvit — *La Création* — első tételének komponálását. A mű, Bartók hibáján kívül, sajnos, nem készült el, de megszületnek utolsó stílusperiódusának jellegzetes alkotásai: a nagyzenekari *Concerto* és a *III. zongoraverseny*.

Az említett zongoraverseny a mester utolsó, befejezettnek mondható műve. Vallomás jellegűnek kell gondolnunk, hiszen megrendelt, jövedelmet jelentő munkák mellőzésével, utolsó lehetőségeit kihasználva dolgozott rajta. Záróütemeit már így is idegen kéznek kellett hangszerelnie.

Bartók, aki 15 év előtt irt *Cantatáját* szinte kérkedő daccal „profán”-nak nevezi, az utolsó zongoraverseny lassú tételét *Adagio religioso* felirattal látja el. De vallásos vonatkozás nemcsak a tempo-előírásban mutatkozik. A tétel első része a régi mesterek eljárásmódját felújító korálfeldolgozás, sőt olyan közelebbi elődje van, mint a „Felgyógyult beteg hálás szent éneke az Istenséghez” Beethoven kései a-moll (op. 132) vonósnyegyeseiben. Bartóknál, aki tudósa is művészetének, a találkozás nem lehet véletlen. A részleteiben bemutatott koráldallam mindenegybes sorát mindkét mesternél polifón szövésű bevezetés, ill. közjáték előzi meg, de Beethoven himnikus szárnyalású és valóban hálásan meleg, „lyd hangnemű” istenes éneke helyén itt komoly, töprengő korálmelódiát hallunk. Ez az „imádság” a Bartók egyéniségével és pályájával legszorosabban összekapcsolódó hangszeren, a szóló-zongorán hangzik fel, a szigorú szabályt étheri sejtelmességgel párosító bevezetések — mint kozmikus környezet — a zenekar vonós részlegén. Mintha valaki imádkozni próbálna, a csillagos ég alatt, mult időket idézgetve, a zene ifjabb korának nyelven. Az Ég azonban nem ad feleletet. Néma marad. Helyette — a tétel középrészében — a Föld szólal meg: a nyári éjszaka sokhangú csendje, madárszava, hirtelen moccanásai. Talán nem csalódunk, ha a zeneköltő vallo-másával József Attilának megrendítően nagy istenkereső versét, a „Bukj föl az árból” címűt, állítjuk párhuzamba. A vers — bár sokban eltérő külső és belső körülmények között — szintén a halál közelségében keletkezett s a költő „emberarcú” Isten után kiált benne a süket és vak világegyetem mögött ásitó Semmi rémlátásával szemben. A kérdés itt is, ott is nyitva marad, illetőleg Bartóknál szólóhangszer és zenekar — egyén és kozmosz — szerepcseréje az első rész gondolatait variáló harmadikban, a korálban megdicsőülő természet s a zongoraszólam végső beletörődő, megadó elnyugvása mintha pantheista megoldás felé mutatna.

Egy bizonyosnak látszik. Bartókot ismét foglalkoztatta az Isten-probléma. Végső betegsége éjszakáján Jákobként birkózott az angyallal, már szinte az örökkévalóság hajnalának szürkületében. Hogy az végtére megáldotta-e őt, számunkra titok marad. Úgy érezzük, ide is érvényes, amit Kodály mondott barátja alkotó munkájáról: „Nem mondhatta ki az utolsó szót és más sem mondhatta ki azt helyette”.

HARSANYI LAJOS VERSEI

HOFBAUER SZENT KELEMEN

*A Burgban tombolt Bécs arany barokkja.
A császár lent a sárga parkban sétált.
A főpapokkal új bullát beszélt át.
(Sok régi szentet tettek hús sarokba.)*

*De Varsóban egy új szent tornyosult fel.
A nép fia. Lovagja Szűznek, szentnek.
Igéi — mint a jó hír — szertementek
S a Jansen-név ködös homályba fult el.*

*A korra csapni percekig se késett.
Sötét villámmal ostromozta Bécset,
A Práteren riadt fuvallat szállt át.*

*Hogy jött a vég, egész Bécs gyászba omlott.
Elcsendesült a lázas, drága homlok
S barokk angyal hajtotta rá a szárnyát.*

KALAZANCI SZENT JOZSEF

*Mint méla gyermek, társait vigyázta.
Intette őket jóra és nemesre,
Hogy gyengeségét mindenik levesse
S elérjenek az angyalos hazába.*

*Pap lett s terelte zsenge, ifjú nyáját.
Kivált a rongyos kis szegényt szerette,
Koldult ruhát, súrolt padlót helyette.
A pápa s Róma boldogan csodálták.*

*Csillag-sűrűn nyílt sok-sok iskolája
Habkönnyű volt virágból font igája,
Csak bűn előtt gombolkodott be állig.*

*Nagy Rendje jelszava a szép kegyesség.
Ajkán a szót mohó fülekkel lesték.
Ajkának gyöngye: — Légy jó mindhalálig!*

„A KERESZTÉNYSÉG AZ ATOMKORSZAK HAJNALÁN“

Másfélévvel ezelőtti megjelenése óta, három kiadást ért meg Klemens Brockmüller S. J.: „A kereszténység az atomkorszak hajnalán“ c. könyve. Ez az iránta megnyilvánuló nagy érdeklődés, már magában elegendő lenne, hogy felfigyeljünk rá. Ezen túlmenően azonban Brockmüller olyan kérdést vesz vizsgálat alá, amely a világ minderrésztében foglalkoztatja a keresztény gondolkodó főket. Nevezetesen milyen szerep, milyen küldetés vár Krisztus kinyilatkoztatott vallására abban az új korszakban, amelynek ma még körvonalait is alig tudjuk áttekinteni.

A szerző könyvének előszavában, mindjárt az első mondatokban tiltakozik a feltevés ellen, hogy írásával az u. n. „nyugati kultúra“ válságáról szóló irodalmat akarná szaporítani. Mint mondja, sem ennek a kultúrának fenyegetettségéről nem akar panaszkodni, sem az u. n. keresztény felelősségtudatra nem akar hivatkozni a nyugati kultúra megmentése érdekében. Csupán csak azt akarja megvizsgálni, mi a feladata a kereszténységnek a kialakulóban lévő új helyzetben.

Fejtegetéseinek alapjául, Brockmüller egy munkahipotézist tesz meg, amely nagyjából így hangzik: Az idők eseményei mögött, Ister akarata áll, amely a maga gondviselésével, a kialakult vallási-kulturális formákat is szétöri. Ezáltal arra kényszeríti az embert, hogy az erősen individualista jellegű nyugati kultúráról egy új közösségi kultúrára térjen át. Ez az új, közösségi kultúra nem csak azért szükséges, hogy az atomenergiának az emberi életterületre belépett újszerű erőit gazdaságosan lehessen kihasználni, hanem azért is, hogy azokkal úgy lehessen gazdálkodni, hogy újszerű módon dicsőítsék Istent és az ember üdvére szolgáljanak. És ezáltal szerinte a kereszténység számára egészen újszerű lehetőségek adódnak.

Mindazt azután, amit Brockmüller ennek a munkahipotézisnek kapcsán kifejt, igen érdekes és tanulságos, ha egynémely pontjában erősen vitatható is. A szerző aligha tehet róla, hogy művével akarata ellenére, bizonyos mértékben mégis csak a válságirodalmat is gyarapította, amennyiben kiindulási alapul elfogadja azt az egyáltalán nem bizonyított tételt, hogy a nyugati kultúra — amennyiben ilyenről mint lezárt egységről egyáltalán beszélhetünk — valamiféle válságban vagy lealkonyulóban van. Márpedig hogyan beszélhetünk egy kultúra enerváltságáról, vitalitásának csökkenéséről, mikor ez a kultúra csak az utolsó rövid fél évszázad alatt a semmiből fejlesztette tökéletesre a repülőtechnikát, az emberiséget egy új és régiekkel már egyenrangú művészettel, a filmmel, a kultúra értékeit milliók számára hozzáférhetővé tévő rádióval, az orvostudomány és a biológia egész sor nagyszerű felfedezésével ajándékozta meg és végül behatolt éppen az atomvilág rejtelseibe is. Egészen másról van itt szó, amit a nyugati szerzők, társadalmuk gyermekei lévén, úgy látszik nem tudnak észrevenni. Nem a kultúra van válságban vagy lealkonyulóban, hanem egy sajátos és valóban individualista (mondhatnánk bátran önző) polgári életforma és életszemlélet. Ez minden jele szerint valóban túlélte magát és kiüresedett.

Most azonban nem az történik, hogy mint a népvándorlás idején — amelyre Brockmüller is hivatkozik — kívülről jövő barbár tömegek fenyegetnek egy dekadenssé vált és magát megvédeni már nem tudó kultúrát, hanem a kultúrán belül jelentkezik egy az azelőttinél sokszorta szélesebb tömegigény a kultúra élvezetére, értékeinek magáévá tételére, sőt helyel-közzel ezeknek az értékeknek gyarapítására is. Ez az igény felismerhető politikai mozgalmakban, társadalmi vagy hivatási szervezkedésekben éppúgy, mint az Egyházon belül a világi hívők egyre növekvő tevékenységében. A csiszolt szellemű és finomult életformákhoz szokott polgár, aki az „odi profanum vulgus” mentalitásával figyel fel erre a jelenségre, a „tömegek lázadásáról” beszél. És mert ebben a „lázáadásban” alkalmankint valóban helyet kap az emberi zabolátlanúság, a közönségesség és a ressentiment, igazoltnak látja a félelmét, hogy a kultúrát fenyegeti a rombolás.

Ez utóbbi természetesen nem vonatkozik Brockmüllerre, aki — ha más diagnózisból kiindulva is — ugyanahhoz az egységű lehetséges keresztény magatartáshoz jut el. Nevezetesen: elébe menni ennek az igénynek, felismerni benne a Gondviselés szándékát és ennek szellemében részt vállalni az új közösségi kultúra felépítéséből.

Az alábbiakban közöljük Klemens Brockmüller könyvének harmadik fejezetéből az első cikket. Az eddig elmondottakat az ő fejtegetéseinek jobb megértése érdekében volt talán hasznos előrebocsátani.

Doromby Károly

Klemens Brockmüller

„AZ ATOMKORSZAK HAJNALÁN”

Ezzel a formulázással megkíséreljük, hogy az eljövendő új kornak olyan nevet adjunk, amely az új kultúrperiódus megváltozott külső természeti adottságaiból indul ki. A kultúra alakváltozásának ténye már oly mélyen behatolt az emberek tudatába, hogy szokássá vált az „Ujkor végéről” beszélni. Az új korszaknak meg nincsen neve. Így szabadságunkban áll, hogy a névadást ama jelentős esemény felől kíséreljük meg, amely az újonnan felfedezett atomenergiának az emberi tevékenység céljaira történő kiaknázásában jelentkezik. Hiszen a névadásnál egyébként is figyelemre-méltó külső tulajdonságokat szoktunk alapul venni. Az általános „Ókor”, „Középkor”, „Ujkor” elnevezéseknél meg éppen a külső időbeli egymásutánt értékeltük.

Természetesen ezzel korántsem akarjuk eldönteni a kérdést: melyek azok az erők, amelyek valamely kultúrforma létrejöttében döntő jelentőségűek. Aki inkább idealisztikus beállítottságú, az az ember mindent magasabbrendűbbé alakító szellemi tevékenységét fogja a kultúrtevékenység legfontosabb tényezőjének tekinteni. Aki inkább realiztikus beállítottságú, az nagyobb jelentőséget tulajdonít majd azoknak a külső természeti adottságoknak, amelyeket az ember szellemi tevékenységével magasabbrendűbbé alakít. Egyébként mindkét szemléleti módnál egybehangzóan alapproblémaként jelentkezik az egyén és a közösség közötti feszültségi viszonylat, amely az Ujkor individualista jellegű életformáját, valódi közösségi formákkal kívánja kiegészíteni.

Ha vizsgálódásaink elején a szocializmus felé fordulásra és a nyugati kulturának ebből adódó válságára mutattunk rá, valójában ennek az alapvető problémának külső megjelenési formáját vázoltuk. A szocializmus felé fejlődést ez a két összetevő határozta meg. Az Újkor végén bekövetkezett technizálódás és iparosodás révén az emberi élet alapjai tökéletesen átalakultak. A természetes adottságok megváltoztak és követelték az ember formáló tevékenységének változását is. Miután pedig az nem változott megfelelőképpen, hanem megkísérelte, hogy a régi, individualista formákkal dolgozzék tovább, hatalmas szociális feszültségek keletkeztek és jellemzőivé váltak az elmúlt tizenkilencedik és a kezdődő huszadik századnak.

Rövidlátás lenne azonban, ha visszapillantóan csak a mult technizálódásával és iparosodásával foglalkoznánk. A jelenben ugyanis, bár egyelőre csak nagy vonalakban, a jövő fejlődése rajzolódik ki és ez a jövő legalább olyan mélyenszántó hatásokat ígér, mint a mult iparosodása. Mi több, a multnak az az iparosodása, ha közelebbről megnézzük, úgy tűnik, csupán előjátéka volt egy sokkal átfogóbb változásnak és feladata nem is volt egyéb, mint hogy az emberiséget erre az alapvető változásra előkészítse.

Minden teljesítmény, ami eddig az emberi kultúrát szolgálta, ugyanolyan természetű erők teljesítménye volt, bármennyire különböztek is azok hatásaikban. Az ember kulturális teljesítményei az elégetésből származó vegyi erők felhasználásán alapultak, még ha ez a felhasználás mind tökéletesebbé vált is. Joggal nevezhetnénk tehát az egész eddigi emberi kultúrát „elégetési kultúrának”. Már az emberi östörténet felkutatásánál is a tűz használata a bizonyíték számunkra, hogy a lele'eknél emberrel és többé nem álltál van dolgunk. Mármost akár arról van szó, hogy az ember azon a kezdetleges kultúrfokon az elejtett vadat a tűzön elkészítette, vagy a tűz segítségével őserdőt irtott, hogy mezőgazdasági termelést kezdjen, akár arról, hogy a legmodernebb gőzgép, benzinmotor, gázturbina egy nagyüzemet mozgásbahozzon, vagy akár arról, hogy a kézfegyver a robbanóanyag robbanóerejét használja fel, az erő természete mindig ugyanaz maradt. Vegyi változás az atomok helyzetében az egyes molekulákon belül. Az emberi kultúra építése vagy rombolása az égetésből származó erők segítségével. Az elektromos energiát is főként az elégetésből származó erőkkel termelték.

Ma először áll az emberiség a kulturának ama döntő fordulópontján, amikor egy fizikai változásnak egészen más természetű erőit lehet az emberi kultúrtevékenység szolgálatába állítani. Ez a fizikai változás már nem az atomok egymáshoz való viszonyát, hanem magát az atom szerkezetét érinti. És, hogy ezek a mástermészetű erők milyen hatalmasak, annak ijesztő mértékben tudatára ébresztett az első atombombák hatása. Nem kisebb erővel fognak ezek az új erők az emberiség életrendjébe belenyúlni, ha egyszer gazdasági hasznosításuk megkezdődik. Ez a még csak ezután sorra kerülő gazdasági hasznosítás, és nem az anyavilág atomáris felépítésének tudományos felismerése jelenti a döntő kulturális forradalmat. Hiszen a kultúra lényegében éppen nem egyéb, mint a természeti folyamatok és természeti adottságok magasabbrendűvé formálása a szabadon alakított emberi eszmévilág felől. Éppen

ezért nem is az atombomba katonai felhasználása jelenti a kan-
csolódási pontot a felkelőben lévő korszak általunk választott el-
nevezéséhez. Mégkevésbé szabad, hogy az atombomba robbanása
által kiváltott sokk-hatás — a minden kultúra elpusztításától való
félelem formájában — uralkodó életérzéssé váljék és a jövőben
bizakodó együttműködéstől visszariasszon.

A keresztény ember első magatartása — figyelembe véve theo-
centrikus világnézetét — semmiesetre sem lehet az ijedség, ha-
nem a csodálkozó felismerés és az erőteljes készség az új lehető-
ségekhez. Az ő számára ugyanis az erők és lehetőségek, amelyeket
Isten helyezett a természetbe, azért vannak, hogy az ember felfe-
dezhesse és használatba vehesse őket, betöltve ezáltal leglénye-
gebb feladatát a világon, amelyet a teremtéstörténet ezekbe az
egyszerű szavakba öltöztet: „Növekedjetek és sokasodjatok, tölt-
sétek be a földet és hajtsátok azt uralmatok alá” (Gen 1, 28). Ha
a hívő keresztény számára a történelem értelme abból áll, hogy a
végtelen Isten dicsősége és nagysága mindig új formákban és le-
hetőségekben nyilatkozzék meg azáltal, hogy mindig újabb és mind
nagyobb részvétel valósul meg az Ő létében és életében, akkor a
kor történelmének az kell hogy legyen az értelme, hogy az ember
az új erőket is ebből a célból a maga szolgálatába állítja. A ke-
reszténynek ezért, azzal a vallásos tudattal, hogy: „Isten akarja!”
első helyen kell állnia ezeknek az erőknek technikai felhasználá-
sában. Ezt a munkát természetesen annak a magasabb kötelezett-
ségnek szellemében kell elvégeznie, amely szerint ez a munka a
Teremtő akaratának megfelelően az emberiség javát kell, hogy
szolgálja és nem válhatik az embernek és az ember kultúraalkotó
tevékenységének terhévé és elpusztítójává. Másszóval a keresztény-
nek első helyen kell állnia egy olyan kultúra-teremtő tevékenység-
ben, amely ezeket az új természeti adottságokat a maga szellemi
hatalmánál fogva, úgy alakítja magasabbrendűbbé, hogy azok egy
új kultúrformává váljanak. Végül is nem a technika és a technika
segítségével bekövetkezett iparosodás volt az oka annak, hogy ál-
taluk a korábbi emberi életkultúra a vallásos magatartással együtt,
messzemenően paralizálódott, hanem az a mód, ahogyan az ember
őket a maga szolgálatába állította, vagy éppen nem állította szol-
gálatába.

Magában véve az elkövetkezendő fejlődésnek semmiféle vo-
szélyt nem kell magában rejtienie a vallásos életalakítás szempont-
jából. Ha az Ujkor hajnalán a természettudományok és a felfede-
zések a kereszténység számára nem csak a világkép totális mély-
ségű és szélességű átalakulását jelentették, hanem egyben a hit ve-
szélyeztetését és válságát is, akkor abban a keresztények voltak
hibásak, mert csupán a hit elleni támadást látták abban, ami egy-
idejűleg új lehetőség lett volna számukra, ha a maguk szellemé-
ben tudják azt hasznosítani. Azok a katasztrófális következmények,
amelyeket a technizálódás és iparosodás a kulturális és vele együtt
a vallásos-keresztény élet felbomlása terén előidézett, annak a kí-
sérletnek rovására írandók, hogy a megváltott természeti adottsá-
gokkal egy velük együtt meg nem változott szellemi magatartás
szerint, az individualizmus formáinak megfelelően próbáltak gaz-
dálkodni. Ez utóbbit egyébként az Ujkor jellegzetes tulajdonságá-
ként kell elkönyvelnünk. Emellett egy előítéletmentes beállítottság

világosan előírja az utat, amelyen a kultúra teremtő emberi tevékenységnek és a kultúra teremtésében együttműködő vallásos-keresztény tevékenységnek haladnia kell.

A szóban, „Atomkorszak” az előbbi állítás is kifejezésre jut. A régi felfogás szerint ez a szó, „atom” ugyanazt jelentette, mint az „individuum”, nevezetesen: végső, oszthatatlan nagyság. Az atomot éppúgy a testek világának végső és oszthatatlan részeként tekintették, mint ahogy az individuum az emberek világának végső és oszthatatlan része volt, amelynek a többi mellé rendeléséből az egész összetevődött. Ez a felfogás közben tévedésnek bizonyult. Az atom nem a végső és oszthatatlan nagyság, hanem maga is sok építő elem egyberendeltsége, csodálatosan finom szerkezettel. Nem egyéni sors, hanem a maga belső szerkezetével és láncreakciókra való alkalmasságával a többire van beállítva, tehát pontosan az ellenkezője annak, amit az Újkor a maga világképében „atomon” és „individuumon” értett. Az anyagvilág felépítéséről szóló elképzeléseink megváltoztatását már végrehajtottuk. A széles rétegek tudatába ez a szó atom, nem mint végső, oszthatatlan nagyság vonult be, hanem inkább megfordítva, mint sok elem feszültségi egysége, amely hatalmas erőket rejt magában. Ezekkel az erőkkel az ember a pusztítás érdekében visszaélhet, új, áldásthozó kifejlesztésük viszont új feladata az emberiségnek. Ha az ember-világ felépítésével kapcsolatos elképzeléseinkben a megfelelő változtatást végrehajjtjuk és felismerjük, hogy az emberi társadalom szerkezete nem a végső és oszthatatlan részeknek, az autonóm individuumoknak egymásmellérendeléséből adódik, hanem alkotó-eleme a személyiség, amely az atomhoz hasonlóan közösségre, tehát sokak feszültségi egységére utal, már meg is találtuk azt a megfelelő eszmét, amely szerint az emberi tevékenység az anyagvilág atomáris felépítésével valódi kulturát teremthet. Ha a szó, atomkorszak ilyen értelmet kap és az elkövetkezendő kor ezt az értelmet meg is valósítja, akkor ennek a korszaknak kezdete egy új nap reményteljes hajnalává válhat, mert „a probléma nem az atomenergia — a probléma az emberi szív” (Albert Einstein).

EMBERSÉG

*Egy nap, mint rest csiga. mászik,
Zivatarként zúg el a másik.
Mindegy, csak ugyanoda érnek.
Mit szólna ma tegnapi éned ?*

*Amit éltél tisztes erényben,
Csupa félség s ösztön a fényben.
S ami pelyvád hull ki a rostán,
Nem lesz színig az se gonosz tán.*

*Mindegy, tovazizzen az élet:
Eszmélsz, s már itt az ítélet.
Szíved, agyad ostoba röggé...
Magad így vagy amúgy, de örökké.*

*Nincs szádba szemednek a holnap:
Ott légy igaz ember, ahol vagy.
Most tedd, amit adatik tenned:
Az Isten rügyezik benned.*

Sík Sándor

VARROGATÓ

*Ejjélen, vagy virradóra, mit nem is mér már az óra,
cérna, tű fölé hajolva jó figyelmem ülve fenn,
vén karosszék hű zugában, lámpafénytől glóriásan,
míg agyamban oly csodásan, mintha ringnék tengeren:
oly zugás van, mint csigákban, mormoló mély tengeren,
s csöndje ringat szüntelen —*

*Éjszakákon ily varrásban mily nehéz, mély bódulás van,
reszket tőle babonásan lelkem alján félelem —
Lásd, hűséges szívü társam itt is és az elmulásban:
ez maradjon mind utánam: búsuló folt ingeden,
s mind a sok-sok gyógyító folt nagybeteg-bús ingeken —*

*Es a vásott mosókelmék, új ruhák közt, mint a félénk,
rusnya, lompos, rút cselédkek... — Bennük éled életem
egy darabja, s fogytán fogyva mintha orsón csavarodva
észrevétlen leforogna a fonállal életem,
mint a kőcnak kúsza szála, halálosan szétzilálva.
szakadozva nesztelen...*

Kárpátý Csilla

ESDEKLÉS

*Kedveseim, kérlek: bocsássatok meg árva fejemnek,
hogy aranyosmivű csésze helyett csunya, csorba csuporrá
lettem a nagy Fazekas keze közt, kerekedve korongján...
Kedves Anyám, ki kemény kezeiddel erősre neveltél;
látod-e, mint török össze erőm nyomorult mogyoróként
lomhasúlyú kalapácsok alatt? Es
emlékeztek-e még, hogyan ívelt rég dagadozva vitorlám,
míg szeldeste hajóm a habot puhaszárnyu szelekkel,
merre derűs partként horizon fele domborodott már
messzi jövőm, ez a büszke sziget, csupa pálma-sudárral?
Csalfa ígéret az integető lomb! Mormiol a tenger,
és a jövő színe, rajza fonák fata morgana módján
csalja szemem, ahogyan libegő ködön át a fején áll.
Jai, hova vert a vihar dühe? Látod-e, látod, anyácskám.
mily lekonyult rongyként csüng és csupa-víz a vitorlám?
Nézd szomorú kezemet, mily üres, mily egész-teheteitlen!
csak libegő papiros-sajkát, kicsi csónakot úsztat
és furacsőrű kacsat, üresen csörgő kaucsukból...
Így ülök itt, zátonyra futott hajóia-töröttként,
sírva locsolgat, fürdet a hab — Hát nézzetek énram
és mosolyogjatok újra szeléd, szerető szemetekkel,
sárbamerült, maszatos, szomorú-vén gyermeketekre.*

Kárpátý Csilla

ÁRVA ROZÁL

Irtta Rónay György

Másfél évvel azután, hogy az élete párja meghalt, az öreg Arva János is átköltözött a másvilágra. Rozál egyedül maradt a házban.

A temetés után a többiek sokáig a sirok közt tereferéltek s mondogatták, hogy lám, szegény János bácsi is megunta ezt az istenverte világot, bizony jobb is neki odaát a Jula nénénk mellett. A kis Rozál színehangyott, kék karton ruhájában egy ideig ott ténfergett a friss hant körül, aztán, hogy senki nem törődött vele, fogta magát s hazament. Leült ott-hon a küszöbre, föl húzta a térdét, arra ráfektette az állát s bámult bele az őszi napsütésbe. Mint az aranypénz, hullozott már az akácok levele.

Tizennegyedik esztendejébe lépett ezen az őszen. Kései gyerek volt: Julis, a néne már régen férjnél Gazdik Péternél; szép, tágas házuk van a faluvégén, föld is hozzá, a határ legszebb tizenkét holdja, tisztabúza is megterem benne. De Péter akkor már két éve odavolt a háborúban. Julis maga vitte a gazdaságot.

Csúnya, szeplős, löfejű lány volt ez a Rozál. Kijárta az iskolát, s attól fogva öreg édesapját gondozta; mert másfél esztendeje, talán a felesége után való nagy bánatában, szél csapta meg az öreg Árvát. Azóta amolyan félelme volt, húzta a lábát, s többnyire már csak a napon szeretett sütkérezni. Rozál főzött, takarított rá, ahogy éppen tudott. Mert az öreg sehogyan sem akart átmenni Julisékhöz. „Itt éltem anyáttal ötven esztendeig, itt is akarok meghalni — mondogatta — én innét el nem pártolok, hacsak nem a temetőbe“.

Nem erőltették; s lám el is pártolt hamarosan. Rozál nézte, hogy hullnak a levelek, nagyokat keringve, lassan, mintha minduntalan meg akarnának állni a levegőben. Aztán csak libbentek egyet s hirtelen leestek.

Arra riadt, hogy valaki jön. Julis jött, a néneje. Megállt előtte s azt mondta:

— Te meg mit gubbasztasz itt, mint a beteg tűzok? Itt nem maradhatsz, apádat is csak irgalomból túrték eddig a házban. Szedd a cökmököt s gyere, nálam ellehetsz. Még hasznodat is vehetem a ház körül, meg kint a földön.

Rozál batyuba kötötte hát a holmiját s ment szóttanul a néneje után.

Ketten éltek a házban, jó egyetértésben. Még csak szóváltás sem volt soha köztük. Julis parancsolt, s Rozál megtette, amit parancsoltak neki. Keveset beszélt, még kevesebbet evett; ha nagy dologidőben nem érték rá főzni, napokig elragódott egy karaj száraz kenyéren. A Julis levetett ruháit kapta meg; kicsit bő volt neki, de azért már viselhette, mert erősen megnyúlt, nagy, csontos, hallgatag lány lett belőle. Julis néha elnézte a tornácról, ahogy a trágyát hordta, vagy kapával a vállán kifelé indult a határba; arra gondolt, itt tartja magánál egész életére, ennél úgysem kaphat olcsóbb cselédet; s ugyan ki venne el egy ilyen rusnya löfejű? Meg aztán koldús is, nincs ennek semmije, még egy vánkoscihája sem; az öreg Arva után nem maradt más, csak egy csorba tükör, amiben borotválkozni szokott; még az egy szál ruháját is

magával vitte a sírba. Csoda, hogy éhen nem veszték Rozállal az utolsó esztendőben.

A Gazdik-portán nem látszott meg, hogy nincs féffi a háznál. Julis sem félt a munkától, Rozál meg dolgozott látástul vakulásig, húzta az igát, akár az ökör; ment az eke után, hordta a zsákot, nem akadt olyan férfi-munka, amit nehéznek talált volna.

— Aranyat ér neked ez a lány — mondogatták Julisnak irigyen a falubeli gazda-asszonyok, akik maguk is férfi nélkül kínlódtak, s még ez volt a jobbik, mert olyan is került köztük, aki csonkán, lábatlanul, vagy vakon kapta vissza az urát. — Csak vigyázz is rá, nehogy egyszer csak elcsalják a házadtól!

— Ezt ugyan nem! — nevetett Julis ilyenkor. — Nem gondol ez a legényekre! Meg aztán kinek is kéne ez a rusnya, mikor annyi eladó lány van!

Igaz is, lány volt elég, de legény annál kevesebb. Aki felcseperedett, azt vitték. Jó, ha hírt tudott adni magáról.

Pétertől is jött egy-egy koszos, gyűrött tábori lap, vagy üzenet néhanapján. Aztán sokáig nem jött semmi. Vége lett a háborúnak, szállingóztak haza az emberek. Olyan is, aki vele együtt szolgált. Mondták, hogy fogságba esett.

Julis keményen viselte a sorsát. De azért este, ha bezárkóztak, már volt úgy, hogy elővette a szekrényből a Péter fényképét és sirt egy kicsit fölötte. Rozál csak nézte, nézte bambán, lógatta a csunya löféjét és nem szólt egy árva szót sem.

De ez is elmúlt. Egy délelőtt, tél utóján, lélekszakadva rontott be a Mártonék kis Zsigája.

— Julis néném, édesanyám azt üzeni, látta a tulajdon szemével, jön a Julis néném ura.

De mire befejezte, már ott is állt a küszöbön az ember. Borostás volt, sovány, beesett szemű. S öreg, nagyon öreg.

Hanem aztán egy-kettőre visszafiatalodott. Kihízalták; a bajusza is olyan kackiásan állt, mint régen. Utána néztek menyecskék, lányok, ha glancos csizmában végigment a falun. S mondogatták:

— No, ezen a Péteren aztán nem látszik a háború, nyomorúság. Bezeg az én szegény Janimon, a féllábával...

Tavasza volt, sűrű, párás, zsúfolt tavasz. Gőzölgött benne a világ. Rozál a trágyát hányta villával az istálló előtt. Hajladozott munka közben, megfeszült a csípője, himbálódzott a dereka, harangozott a szoknya. Meztélláb taposott a trágyaleves sárban, s ahogy le-legörnyedt, meg föl-fölemelkedett, a hosszú kék karton szoknya alól kivillant vagy egy arasznyi a lábászárából a boka fölött. Péter a tornácra állt, az oszlopnak támaszkodva nézte, frissen borotválva, ingujjban, mellényben, csizmában. A kabátot még nem vette föl, az ott volt a szobában, kikészítve a székre. Lajosra készültek, lóvétél ügyében a Molnárék Ferijével. Annak a kocsiján mennek; Péter átballag hozzájuk, onnét indulnak. S Lajoson hálnak, mert holnap van a vásár. Jó lovakat szoktak fölajtani a lajosi vásárra.

Ahogy ott állt, egyszer csak átfonta valaki a nyakát a karjával. Julis volt. Olyan halkan jött ki a szobából, hogy nem is vette észre. Egy más mellé simulva álltak egy percig.

— Ha időd kerülközik, vehetnél egy tálat a cserepeseknél. Olyan kék-mázast...

De Péter mintha nem is hallotta volna. Az asszony odahajtott a fejét a vállára, tréfásan egy kicsit meg is dőtte a fejével:

— No, mi az, hol jár az eszed !

A férfi meg, lassan:

— Csak elnézem ezt a Rozált. Hogy milyen koszos kis kölyök volt. S milyen formás, sudár lány lett belőle...

Az asszony egyszerre odébb lépett.

— Elkéssel, Péter, mindjárt tizenegy, már talán várnak is...

— Igaz — dünnyögte a férfi. Fölvette a kabátot, megcsókolta az asszonyt s elment. Talán egy negyedóra sem telt el, kocszizörgés hallatszott. Julis kinézett az ablakon. Ők voltak, Feri meg az ura; a vasúton túl el-tűnt a kocsi a fordulóban. Várt még egy percet, akkor kiment a tornácra, s lekiáltott az udvarba:

— Rozál !

A lány megfordult, letette a villát.

— Gyere csak, valamit mondani akarok. Na, gyere már !

Az lassan cammogott föl a lépcsőn és megállt előtte. A munkától szeplői alatt kipirult kicsit a bőre. Istállószaga volt, trágyaszaga.

— Ide figyelj, Rozál. Nem mondhatok rád semmit, jó testvéred voltam, magamhoz vettelek, amikor árvaságra jutottál. Akkor gyerekek voltál, megszántalak. De most már nem élhetsz tovább a nyakamon, érted ? Elég vén vagy hozzá, hogy megállj a magad lábán. Más is van, aki szegény, az nem ok arra, hogy itt lebzselj a házamban. Ha más megteheti, tedd meg te is: eredj szolgálni, ha nem tudsz egyebet. Nekem ebből elég volt, megértetted ?

— Meg — mondta Rozál. — Csak még azt a trágyát föl kell rakni...

— Jó, azt még rakd föl, aztán készülj. Még ma délután el kell mened. Különben... Nem bánom; ne mondd, hogy rossz vagyok hozzád: még ma éjjel itt alhatsz. Minek kódorognál késő este abban a nagy idegen városban. Majd elmegy holnap a reggeli vonattal; megértetted ? Utiköltséget adok, meg kapsz pár koronát, hogy legyen, ha kell; aztán ügyis rögtön helybe állhatsz... Bemegy a szerzőbe, ott egy-kettő elkommendálnak... Tudod, ahol én is voltam, mikor az édesapánk szolgálni küldött... Legalább kitanulod a sütést-főzést valami rendes úri helyen... Éppen ideje, hogy kikupálódjál... Tudom Istenem, fogsz te még hálálkodni nekem, hogy nem hagytalak itt buta baromnak...

— Akkor megyek — mondta Rozál — fölraikom a trágyát.

A rügyek már kifakadtak, kis selyemzöld levelek libegtek a fákön, harmatosan. Egy-egy fuvalom surrant s fésülte az araszos rozsokat. Mész-sze, a hartyáni erdő fölött megjelent sárga izzással a nap. A sínek, mint két egymás mellett futó csík, csillogni kezdtek az alacsony töltesen.

Rozál meztelláb volt, kímélte a cipőjét. Kis batyut lóbált a jobbkeze-ben, az volt minden holmija. Sietve lépkedett, mert messze, Örkeny felé már mintha látszott volna a vonat füstje. De mikor az átjáróhoz ért, valaki utánakiáltott:

— Rozál ! Rozál ! Megyek én is, várj meg, hallod !

Julis szaladt utána. Kikísérte, megváltotta a jegyét. Bejött a vonat, akkor átölelte, megcsókolta és föltuszkolta a kocsi-ba. Rozál nem csók-kolta vissza; még soha senkit nem csókolt meg, őt sem csókolta meg soha senki. Egy kicsit szédült, amikor a kocsi meglódult s a vonat elindult. Nem nézett ki, nem integetett. Lassan elmúlt a szédülése. Akkor bement a kocsi-ba, batyuját letette a földre és leült. Kezét a térdére tette, löfeje jobbra-balra ringott, ahogy a vicinális ütemesen zötyögötte.

Sokáig bolyongott, amíg megtalálta Budán a szerzõt. A bejárata olyan volt, mint egy bolté; az ajtó mellett egész hosszában fekete tábla, üveg alatt, rajta arany betűkkel: „Inasok. Szobalányok. Háztartási alkalmazottak.” Még más is volt kiírva, de azt már nem olvasta el. Bement, kereste a naccságát. Nagy, kövér, pirosarcú naccsága volt. Kikérdezte, mit tud, mit vállal, nagy és kismosást végez-e, tud-e főzni, ért-e gyerekekhez, mik az igényei. Végül türelmetlen lett.

— Ugyan, fiam, nem kell olyan maflának lenni! Megmondja mit kér, aztán slusz-pász! Néma gyereknek az anyja se érti a szavát; nem igaz?

Egy nagy szobában ültek, székeken, sorban a fal mellett. Volt, aki minden félórában kikente a száját.

— Tudja, szívem, manapság disztिंगváltnak kell lenni, mindjárt más képp kezelik az embert.

— Főképp a fiatalurak, mi? — kacarászott a sarokban egy keseszõke, az is ki volt festve.

Rozál lehajtotta a fejét, ült szótlanul a széken, ölébe tett kézzel. Nem is ebédelt. Délelőtt többen is jöttek szolgálóért, de még csak rá se néztek.

— Legalább mosolyogjon, ha kuncsaft jön! — szólt rá a naccsága.

Rozál mereven elmosolyodott, kivillantotta nagy, sárga lófogait.

— Tudja mit? Inkább ne mosolyogjon — mondta a naccsága, és a többiek összevihogtak.

Délután, nem sokkal alkonyat előtt, bejött egy hölgy. A szoba egyszerre tele lett a szagával. Azt mondta:

— Mindenlesálynak kellene. Olyan, aki mindent vállal, vigyáz a gyerekekre is, és nincsenek nagy igényei.

— Kérem, kérem — kellemkedett a naccsága — állunk rendelkezésére, tessék talán...

De a hölgy nem törődött vele. Körülnézett a szobában, egyenesen odament Rozálhoz.

— No, volna kedve eljönni hozzánk? Három szoba, konyha, magának nagyon rendes cselédszobája lesz, a bérben majd megegyezünk... Nos?

— Legalább mosolyogjon, ha kuncsaft jön! — szólt rá a naccsága. Rozál fölállt, szoknyáját lesimította a kezével.

— Hajlandó beállni a nagyságos asszonyhoz? Most ázonnal? Ugyebár most ázonnal? — fordult a hölgyhöz.

Az bólintott, s Rozálra nézett.

— Jó helye lesz, meglátja. Mi az alkalmazottat családtagnak tekintjük.

Rozál lehajolt a batyujáért s ment a hölgy után.

Nagy lakás volt, rengeteget kellett dolgozni, míg rendbetette az ember. Az úr ügyvéd volt s egész nap a városban járt. A nagyságos asszony perzsaszőnyegekkel és arannyal kereskedett. A gyerek elhagyatottan ténfergett a lakásban. Anyja néha levitte magával a kávéházba. Nagy lármával jöttek aztán haza, a gyerek toporzékolt, a nagyságos asszony pofonütötte, közben különféle emberekkel tárgyalt, akik szőnyegetek göngyöltek ki az előszobában, vesztekedtek, hogy hamisítvány-e vagy igazi, vagy karkötőket pakoltak ki, és a nagyságos asszony idegeskedni kezdett, sikoltozott, a homlokához kapott:

— Jesszus Máriám, meg kell örülni ettől a kölyöktől! — A karjánál

fogva kilódította a konyhába. — Vigyázzon rá, Rozál, bé ne engedje, érti, nem birom, nem birom!

A gyerek leült a sarokba a konyhaszékre, konok tekintettel figyelte Rozált. Később lemászott a székről, melléje sompolygott és teljes erejéből belerogott.

— Te rohadt dög! Te bűdös paraszt! — kiáltotta.

Aztán vadul, rázkódva sírni kezdett. Odavetette magát a konyhakőre, a lány lába elé, átkulcsolta a lábát, beletemette arcát a szoknyájába és zokogott. Rozál lehajolt érte, csontos karjába vette, bevitte a szobába és lefektette.

Az úrnak gondjai voltak. Sokszor veszekedtek is.

— De Rita kérlek, az így mégsem mehet tovább, itt valami rendet kell teremteni, ezek a te ügyleteid... És utóvégre a magad ura vagy, de a formák...

Az asszony sikoltozott.

— Válni akarsz! Tudtam, válni akarsz, csirkefogó! Hát jó, váljunk el, vedd el a cafrádat, de a gyerek...

Mindegyik ragaszkodott a gyerekhez; utána kibékültek, mert vendégeket vártak vacsorára. Rozálnak le kellett szaladnia felvágottért, süteményért. Nem adtak elég pénzt, éppen nem volt a háznál, Rozál a magáéból pótolta, pedig mindig tartoztak a bérével.

— Vegyen huszonöt téliszalámít, zsúrkenyeret, hús minyont... Öten leszünk, mindenkire számítok kettőt...

— Anya, nekem is vegyél minyont — sírángozott a gyerek.

— Most nem kapsz, nem lehet. Gyereknek semmi dolga a felnőttek közt...

Rozál vett a gyereknek a maga pénzéből, eléje tette, titokban, hogy az anyja ne lássa.

— Ezt tőled kaptam? — kérdezte a kisfiú.

— Anyukádtól — mondta csöndesen Rozál.

— Nem — mondta a kisfiú konokul. — Hazudsz, mert én tudom, hogy tőled kaptam. Te hazudós disznó!

S hirtelen az arcába vágta a mosogatórongyot.

— Nesze! Amiért ilyen hazudós vagy!

A rongy lehullott a földre. Rozál fölemelte, ráakasztotta a gáztűzhely szélére. Arcán a lámpafényben csillogott, mint a verejték, a rongy mocskos leve. Le akarta törölni, de akkor a kisfiú odaugrott hozzá, fölkapaszkodott a nyakába, forró kis arcát szenvedélyesen odaszorította tapadós, szennyes létől nyirkos bőréhez és fülébe súgta:

— Ne haragudj, Rozál... Hiszen én csak téged szeretlek a világon... És soha többet nem bántalak, amiért az anyukám olyan gonosz hozzám...

Akkor már több mint egy éve volt náluk. Minden vasárnap kimenője lett volna, de a nagyságos asszony délután moziba ment, az úr meg kávéházba. Nem akarta egyedül hagyni a kisfiút, hát inkább otthon maradt. Beültek a cselédszobába, ott ültek egymás mellett az ágy szélén csendesen, míg be nem alkonyult.

Ősz elején, másfél évvel azután, hogy helybeállt, Rozál nekiült s levelet írt haza.

„Kedves néném Julis!

Tudatom veled, hogy hejben vagyok és nagyon jó helyem van. Igen finom urak. Nekem semiben hiányom nincs, mejhez hasonló jókat kíván.

szerető húgod:

Arva Rozál.“

Délután, mikor a kisfiúval sétálni ment, bedobta a levelet. Szél fújt, nagy halom őszi levelet söpört valahonnét csörömpölve az utcán. Rozálnak eszébe jutottak a sínek, hogy milyen szépen csillogtak akkor reggel, amikor eljött a falujából. Hűvösödött már, összefogta magán a kendőt. Kézenfogva mentek hazafelé a kisfiúval. Éppen akkor gyulladtak meg a lámpák. Egyszerre hátbavágta valaki.

— Né, a Rozál! Az Árva Rozál!

Tera volt, a Süttöék Terája. Az is Pesten szolgált. Hogy eddig nem találkoztak, mikor ő már majd egy éve itt van! Nem szokott kimenni vasárnap a Nyugatihoz? Mind ott korzóznak; no majd most vasárnap kibeszélik magukat, ötre várja az óránál a banánszigeten.

Tera akkor mindjárt faggatni kezdte: milyen a helye, mennyit fizetnek, mi a dolog.

— Á, boldond vagy te, Rozál! Annyiért én a kisujjamat se mozdítanám meg! Kihasználnak azok téged, és még a béred se adják meg rendesen! No megállj, majd én szerzek neked olyan helyet, hogy mind a tíz körmöd megnyalhatod! Ha hazamégy, egy-kettő ki vele: vagy emelnek, vagy felmondasz.

— Nem lehet — motyogta Rozál. — Mi lesz a Buksival?

— Mi az a Buksi?

— Hát a gyerek!

— A gyerek? — kacagott Tera. — Mit fáj neked a más kölyke? Aki világra hozta, törődjön is vele! Még a kutya is maga törődik a kölykével!

— Nem úgy van az...

Nem tudta volna megmondani, hogy van. Szerencsére lányok, legények jöttek, környékbeliek, szomszéd falubeliek.

— Nahát! Az Árva Rozál! A lófejű Árva Rozál! s örvendeztek neki, vihogtak, hajladoztak, kacarásztak este nyolcig. De Rozál nem nevetgélt, nem is értette, min mulatnak; csak álldogált, vagy sétálgatott velük, merre derékkel, mint egy facövek, lófejét ingatva, szóltanul, mintha ott se volna.

Még kétszer-háromszor elment a Nyugatihoz. Már mind tudták, milyen a helye, és hogy nem akar fölmondani. Mikor föltűnt az utcán, szikáran, csontosan, az ócska berliner-kendőben, azzal fogadták:

— Jön a Buksi Rozálja!

A következő tavaszon Tera hazament.

— Édesanyám írta, kellek otthon a nyári munkára. Meg aztán őszen úgyis megesküszünk a Jóskaival...

Attól fogva Rozál sem járt többé a Nyugatihoz.

Ősszel egyszerre két levelet kapott. Az egyiket Tera írta; ezt olvasta el először. Hogy megvolt a lakzi, de közben Rozálról sem feledkezett el: van itt egy katonaviselt derék özvegy ember a faluban, nemrég költözött ide, három kis gyereke van, asszony kéne a házhoz, s három ilyen buksiért, meg egy ilyen megállapodott emberért megéri, hogy otthagyja azt az egy Buksit.

A másik levél pedig így szólt:

„Kedves Rozál kisasszony,

Megbocsásson, hogy ismeretlenül soraimmal háborgatni bátor vagyok. Sok jót és szépet hallottam Magácskáról kedves barátnéja, Süttö Terézia kisasszony részéről. Melynek alapján bátorkodtam magamnak bá-

torságot venni arra, hogy kegyedet soraimmal felkeressem. Negyvenhárom éves özvegy ember vagyok, három gyermek édesapja, kik édesanyjukat szomorú betegségben elvesztették, az én kedves első feleségemet, kinek emlékezete legyen áldva. Hideg otthonomban a Magácska kedves melegsége tudna nekem s kedves gyermekeimnek szíves állapotot hozni. Bátorodom tehát azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulni kegyedhez, volna-e szívében hajlandóság egy katonaviselt komoly felnőtt emberrel életét megosztani és neveletlen gyermekeinek elhalálozott édesanyjuk helyett édesanyjuk lenni. Szíves válaszát várja kegyedtől reménykedve tisztelő híve és kezének kérője:

Bancs István asztalos mester.

U. I. Egyben tudatom anyagi helyzetemet, mely szerint teljesen felszerelt műhelyem van itt helyben és hozzá másfél hold szőlőm, mit most szereztem, a hartyáni határban."

Rozál a szobájában ült, kétszer, háromszor is elolvasta a levelet. Egy derék, megállapodott ember, aki feleségül kéri. Bancs István asztalos-mester. Vége volna a küszködésnek. Biztosítva volna haláláig. Maga elé meredt, karját a térdére, arcát a tenyerébe támasztotta. Akkor halkán, félénken kinyílt a cselédszoba ajtaja. A fiú állt ott, Buksi, a már nagyocská, sovány, ideges Buksi. Azt mondta:

— Anyuka megszökött egy illetővel Isztambulba.

Olyan halkán mondta, hogy Rozál először nem is értette. Csak akkor fogta föl a szavait, mikor a fiúcska már ott ült mellette a cselédszoba nyikorgós, vassodronyos ágyán, és lassan az ölébe hajtotta a fejét.

— Rozál, te ugye nem vagy olyan, mint anyuka? Te ugye soha nem hagysz el engem?

— Nem, — mondta Rozál. Erdesen, reszelősen felelt, mintha berozdásodott volna a torka az évek folyamán. — Én soha nem hagyom el a kis urfit.

Az úr hangja hallatszott a konyhából.

— Rozál? Hol van, Rozál kérem?

— Itt vagyok — felelte. Főállt, lesímitotta a szoknyáját, kiment a konyhába.

Az úr fején csillogott a konyhai lámpa világa. Füle fölött kétoldalt volt némi kis haj, pár őszes tincs; a feje többi része egészen kopasz volt, alul, körben, rózsaszínes, fent, a tetején furcsa halottsárga. Arca is puffadtan fakó. Halántékán finoman gyöngyözött a verejték. Zavartan, elvesztetten állt a lámpa alatt, szemüvegét törölgette.

— Azt akarom mondani, Rozál kérem... A feleségemre egy ideig nem számíthatunk a háztartásban... Magának kell ellátni mindent, mint-ha maga volna a háziasszony... Tekintettel a nagyobb munkára és felelősségre, ezennel felemelem a fizetését... Elsejétől visszamenőleg... Mennyi is volt eddig magának? Persze, nagyon kevés, azt sem kapta meg rendesen... Hiába, ilyen körülmények között... Szóval adok magának havonta huszonöt pengőt... Nem, harmincat, Rozál, harmincat... Harmincötöt... Csak vigyázzon erre a Buksira...

Megsímitotta a gyerek arcát, mert az közben odatípegett hozzájuk; hangja elcsuklott, furcsa hörgés szakadt föl a melléből; válla megrázkódott; megfordult és kisetett a konyhából.

Buksit már nem Buksinak hívták, hanem Ervinnek. Iskolába járt; reggel ment el, délben jött haza; szerette a számtant, mérnök akart lenni. Az ügyvéd úrból igazgató úr lett; dolgozószobájában szanaszét levélpapi-

rok, borítékok heverték: „Bel- és Külkereskedelmi Vállalat. Igazgatóság“.

Egy délelőtti váratlanul beállított az úr testvére. Szakasztott az úr mása, de ennek haja is volt. Hosszas, izgatottan viatkozott odabent; az ajtót nyitva hagyták, minden szó kihallatszott a konyhába.

— Az ilyen grümdolásoknak többnyire ez a végük. Megmondtam neked, de te nem hallgattál rám.

— Lehetetlen. Mondom, hogy lehetetlen! Egy tőkeerős vállalkozás csak úgy egyik napról a másikra...

— Először is nem tőkeerős. Másodszor az ilyen tőzsdei krachok...

— Szóval szerinted menthetetlen...

— Optimális esetben börtön nélkül... Rosszabb esetben...

Ekkor, végre, becsukták az ajtót. Később az úr testvére elment. Az úr sokáig járt fel-alá a szobájában, Rozál egy órán át hallotta a lépéseit. Majd fiókokat nyitott, csukott. Utána sokáig csönd volt. Rozál akkor leszaladt a fűszereshez, mert nem volt paprika a háznál.

Mikor visszament, nélkülözött a főzésnek, hogy készen legyen az ebéd kettőre, mire Ervin úrfi hazajön. Bent megcsendült a telefon. Csengett, csengett, de nem vette föl senki. Egy negyedóra múlva újra csengett. Aztán egy újabb negyedóra múlva ismét.

Rozál azt gondolta: „Úgy látszik, amíg odavoltam, az úr elment hazulról.“ Benyitott a dolgozószobába. A telefon még egyet rikoltott, aztán elhallgatott. Az úr ott fekült ráborulva az íróasztalra, a Bel- és Külkereskedelmi Vállalat című papíroira. A fehér levélpapíron vörös patakban kanyargott a vér s az asztal szélén ütemesen csöpögött le a földre. Olyan egyhangúan, mint egy vízcsap. A fejtől nem messze, az íróasztal barna lapján, meg két sötétkötésű könyvnek a fedőlapján különös, szappanyhabszerű kis pamacsok fehérlettek, fehérjükben vékony piros szá-lakkal.

Rozál lement a házfelügyelőhöz.

— Krámer úr kérem, legyen szíves, intézkedjen, amit kell. Az úr megölte magát, míg én lent voltam a boltban.

A házfelügyelő ismerte a családot. Először az úr testvérének telefonált a bankba, ahol igazgató volt.

Ervin három napig a nagybátyjánál lakott. Mikor a halottat elvitték, Rozál nekiállt, hogy felsúrolja a parkettot s eltüntesse a szobából a vérnyomokat meg a szétfrocskolt agyvelő darabjait. De a temetés után mégsem ide gyűlték, hanem a szalonba. A bankigazgató azt mondta:

— Kedves Ervin fiam, legcélszerűbbnek látnám, ha intézetbe mennél. Azt hiszem, neked is jót tenne a környezetváltozás, ez után a meg-rázkódtatás után...

— Itt maradunk Rozállal — felelte a fiú. — Nem akarok elmenni innét sehova.

— De Rozál talán szívesen hazamenne a falujába... Végére is nem lehet így rendelkezünk egy független ember sorsával...

A fiú felelet helyett kiment a konyhába.

— Rozál, ugye itt maradsz velem?

Rozál éppen a temetés utáni villásreggeli edényeit mosta el. Felnézett, egyik kezében a ronggyal, másikban egy kistányérral.

— Igen, maradok — mondta érdes, rekedt hangján, és szeplős, csúnya lófejével rábólintott.

Az igazgató eltűnődött.

— Hát, ha mindenképpen így szeretnéd... No, majd még beszélünk a dologról. Utóvégre nem azért lettem a gyámod, hogy erőszakoskodjam

veled. Ismered a fölfogásomat: mindenkinek a maximális egyéni szabadságot. Azt hiszem, nem lesznek differenciáink egymással.

Másnap délelőtt, míg Ervin iskolában volt, ismét becsöngetett. Behívta Rozált az úr volt dolgozószobájába.

— Üljön le kérem — mondta és belevetette magát az egyik karosszékre.

Rozál is leült, félszegen, éppen csak a fotőj szélére. Térdére tette a kezét és csöndesen várakozott. Az igazgató mintha gondolataiba merült volna. Végre mégis elkezdte:

— Nézze, kedves Árva Rozál, nyíltan beszélek magával; olyan régen van a háznál, hogy valósággal családtagnak tekinthetjük. Hiszen tanúja volt ezeknek a sajnálatos dolgoknak, ezeknek a tragédiáknak, amelyek szegény öcsém életét földülták... A sajátos viszonynál fogva, amelyben az unokaöcsémmel került, ugyebár... Hogy is fejezzem ki magam... Attól fogva, hogy szegény Rita sógornőm azt a meggondolatlanságot elkövette. Ervin csodálatos módon úgy ragaszkodik magához, mintha az anyja volna; mondhatnám maga az egyetlen lény a világon, kedves Rozál, akihez ragaszkodik. Ért engem?

— Igenis.

— Mert ha nem ért, ha túl elvontan fogalmazom meg a dolgot, csak szakítson félbe nyugodtan, mondja, hogy nem érti. Megértette?

— Igen.

— Ervin ragaszkodik magához. Zsarnoki módon ragaszkodik, hogy helyesen fejezzem ki magam. Gyermeki naívsággal egyszerűen igényt tart a maga életére. Érti, kérem, mit mondok? Magának nem volt magánélete, nem lehetett magánélete. Ez a szegény anyátlan gyermek... No de hagyjuk ezt. Arról van szó, hogy maga hajlandó-e továbbra is vállalni ezt az áldozatos szerepet az unokaöcsém mellett. Ez a kérdés. Érti?

— Nem értem, kérem.

Az igazgató türelmetlen mozdulatot tett.

— Ej, kérem, az a kérdés, hogy marad, vagy nem marad.

— Maradok.

— Nahát, akkor ezzel végeztünk. Maga itt marad, gondoskodik az unokaöcsémről. A bérét tőlem fogja kapni. A lakást én fogom fenntartani, maguknak azzal semmi dolguk. A háztartás költségeit én fedezem. Tőlem kapja a pénzt, nekem számol el. Megértettük egymást? Egyébként minden marad a régiben.

— Igenis.

— Az unokaöcsémnek azonban nincs szüksége három szobára. Egy szoba természetesen az övé. Magának ott a cselédszoba, remélem megfelel.

— Igenis.

— A másik két szobára én tartok igényt. Bizonyos célokra, bizonyos hivatalos célokra, érti, bizonyos megbeszélésekre, időnkint igénybe fogom venni azt a két szobát. Ha valami kívánságom van ezzel kapcsolatban, azt előre közlöm magával. Értette?

A lépcsőházból még egyszer visszajött.

— Ha külön munkája volna, azt persze külön megfizetem magának. És ha esetleg a feleségem feljön valamilyen okból, mondiuk meglátogatni az unokaöcsémet, maga nem tud semmit. Érti? Akármit kérdezek, maga nem tud semmit. Na, Isten vele. Rozál. Ha valami baj van, csak forduljon hozzám bizalommal. Isten áldja, fiam, Isten áldja...

Igy éltek éveken át. Rozál egyre csontosabb, egyre szikárabb lett. Kezdetű őszülni a haja. A sok munka elnyűtte. Húsz évvel többnek látszott a koránál. Ha beszélt, kivillogtak nagy, sárga lófogai. Nagy löféjét ingatva járt az utcán, a lépcsőházban, az udvaron, a gangon. Ez volt az ő világa. Ismerőse nem volt. Levelet nem írt, nem kapott. Senkije nem volt ezen a földön.

Ervin elvégezte a gimnáziumot, leérettségizett, beíratkozott az egyetemre. Szótlan, tűnődő, ideges fiatalember lett belőle. Néha köhécselt. Nagybátyja elvitte egy tudószakorvoshoz. Az megállapította, hogy kezdő csúcsshurutja van.

— Elsősorban a városból kellene kiköltöznie. Valahova a budai hegyekbe. Gyengetüdejüeknek a jó levegő fél egészségség.

A bankigazgatónak volt egy kétszobás, kertes villája a Farkasréten. Azt fölajánlotta a fiúnak: költözzék oda, a ház úgyis üresen áll, legfőkébb ha a nyári hónapokban töltenek ott pár hetet. No de a nyaralást majd megoldják másként. Egyelőre Ervin egészsége a legfontosabb.

A bankigazgató már túl járt a hatvanon. Nem volt szüksége már díszkrét tárgyalásokhoz a lakásra. Ervin kiköltözött Rozállal a Farkasrétre, nem messzire a temetőtől. Ősz volt, avarszag, köd; langyos, szomorkás ősz. Ervin szorgalmasan járt az egyetemre. Nem mérnöknek íratkozott be, hanem művészettörténésznek a bölcsészetre.

— Tudod mit, Rozál? Jövőre, vagy két év múlva elmegyünk Olaszországba. Te is velem jössz. Megnézzük Firenzét, Assisit, Rómát, Siénát... Világot fogsz látni, Rozál...

Esténként Rozálnak ott kellett virrasztania mellette a szobában, s nézegetnie sorra a rengeteg könyvet, amit Ervin hazahozott: festményeket, szobrokat, épületeket. Fájt a háta, égett a szeme, sajogtak a csontjai. Gépiesen ismételte, valahányszor Ervin új lapra fordított:

— Jaj de szép... Istenem, de szép...

Néha olyan fáradt volt, hogy nem is látott semmit. De erőt vett magán, elhessenette magától a ködöt; ránézett Ervin vékony, ideges arcára, erre a kicsit lányos, kicsit elgyötört, finom, sápadt arcra, s ilyenkor nagy, ernyedő békesség terjedt el benne. Homályosan arra gondolt: mi volt az élete? Dolgozott, dolgozott. Mindig másnak. Mindig másokra.

Mi volt az élete? Nem is volt élete. Ez az élete itt, az a fiatalember. Ez a kisfiú, aki az arcába dobta a mosogatórongyot. Aki megverte őt és sírva a karjába borult, amiért az édesanyja olyan gonosz volt hozzá.

Ahogy így elnézte ezt a kettős képet: az olasz templomokat mutogató fiatal férfit, meg a hajdani zokogó, vad, kétségbeesett kisgyereket: szerette volna megsímogatni. Néha olyan erős volt benne ez az érzés, hogy önkéntelenül megemelte a kezét. De aztán szerény cselédmozdulattal újra visszajektette az ölébe.

— Egy este Ervin egyszerre odafordult hozzá.

— Mondd csak, Rozál, mit szólnál hozzá, ha megnősülnék?

Rozál rábámult, olyan elképedve, hogy a fiú elnevette magát.

— No ne félj, öreg Rozál, messze vagyunk még attól! Csak tréfál-tam! Különben is — tette hozzá eltűnődve — ha megnősülnék, velem maradnál, úgy, ahogy eddig. Hová is mennél, nem igaz?

És lapozta tovább az albumot.

De Rozálnak mintha megrebhent volna a szívében. Igaz: hová menne? Nincs hová mennie, üres előtte a világ. Egyszer csak vége van, nincs tovább, és ő belehullik a semmiségbe. Odaadta az életét ennek a fiúnak. Ha visszaadnák neki, mit csináljon vele? Ezzel az ő elfáradt, elöregedett, elcsontosodott életével?

És amíg Ervin ruháit kefélte, tűnődve, szorongva szimatolta a fiú zsebkeendőin az idegen kölnivíz illatát. Néha leült ilyenkor és hosszan maga elé bámult. Vajon milyen lehet a lány, aki elveszi tőle Ervint? Megpróbálta maga elé képzelni. Hol szokének látta, hol barnának, hol kék, hol fekete szeműnek, a hangját hol bársonyosan mélynek, hol vidám madárcsacsogásnak. Csak olyan lenne, aki megérti, úgy, ahogyan ő megértette. Olyan, aki mindent oda tud adni érte, ahogyan ő odaadott mindent. Hiszen annak, akihez gonosz volt, akitől elszökött az édesanyja, soha nem adhat eleget, aki szeretni akarja...

De Ervin sokszor ideges volt, kedvetlen és szomorú. Rozál érezte, hogy a lány nem olyan, amilyennek lennie kellene.

Már a második őszön laktak a Farkasréten a villában. Alkonyat volt, ilyenkor a temető felől leszáll a köd; könnyezni kezdenek az ágak. Csöngettek. Egy fiatal nő állt az ajtóban, fekete, kékszemű nő. Ervint kereste.

De Ervin már jött is. Izgatottan félretolta Rozált; ajtót nyitott, bevezette a lányt:

— Hagyd csak, Rozál, majd én... majd én...

Az előszoba egyszerre tele lett az Ervin zsebkeendőinek idegen illatával.

Tíz percig sem tartott az egész. Könnyű macskaléptek surrantak át az előszobán, kattant az ajtó, a könnyű kis sarkak, távolodva, végigfutottak a kapuhoz vivő keskeny aszfalt úton, a bukszus-sövény közt, aztán erősen becsapódott a kapu. Utána nehezebb férfi-léptek, ugyanígy végig az előszobán, a kerten, a kapuig, s egy név, rekedt, riadt kiáltás. tompán a ködben, kétszer egymás után:

— Judit!... Judit...

Sokáig állt a vasrácsos kapunak támaszkodva. Aztán megfordult, s visszament a házba. Késő estig ült a sötétben, és Rozál nem mert bemenni hozzá. De amikor az óra kilencet ütött, mégis benyitott.

— Hozhatom a vacsorát?

A fiú megmozdult a karosszékben, a sötétben.

— Nem — mondta tompán, messziről. — Nem kérek vacsorát.

Aztán, mikor Rozál hátralépett:

— Ne menj el, Rozál. Maradj itt. Gyere ide, ülj ide a rekamiéra. Én is melléd ülök, Rozál. Jó, ha itt vagy; olyan nehéz az embernek egyedül... Olyan nehéz...

És mintha valami tűrhetetlen súly húzná lefelé, ültében lassan lehajtotta a fejét Rozál ölébe. Arca az öreg lány kezén pihent; és Rozál érezte, hogy a fiú szeméből melegen szivárog a könny a kezére. Akkor a másik kezét lassan, félénken a fiú fejére tette, először alig érintve a haját, aztán egészen ráejtve érdes, pókos öreg kezét, s elkezdte simogatni, mint egy kisfiút.

Talán egy órát is ültek így. Aztán a fiú fölegyenesedett.

— Késő van, Rozál. Fáradt lehetsz. Menj szépen aludni. Én is lefekszem lassan. Megpróbálok aludni. Altatót is veszek be, fáj a fejem... egy tableta Evipánt... Úgye hozol egy pohár vizet hozzá?

Rozál reggel ötkor kelt. Először mindig takarítani szokott a nappaliban. Mint mindig, most is be akarta csukni az ajtót, hogy ne zavarja a fiút, aki a szomszéd szobában aludt.

A nappaliban égett a villany. Hunyorogva nézett be a sötét szomszédiba. Csönd volt. Rozál maga sem tudta, miért más ez a csönd, mint más-

kor, A fiú mintha görcsbe merevedett volna, és a takarót lerugta magáról.

Lábujjhegyen odament hozzá, hogy betakarja, nehogy megfázzék.

De akkor valami különös, félelmes bizonyosság támadt benne, hogy nem kell betakarnia, mert soha, soha nem fog megfázni többé.

Az orvos, akit áthivott egy közeli bérházból, sokáig nézte az asztalkán a feltört három fiolát. A pohár vízből nem hiányzott több három ujjnyinál.

A szobában, az egész házban még mindig ott lebegett az a különös, fanyarkás, rebbenő illat, amit a lány hagyott maga után alkonyatkor.

A temetőben a bankigazgató, mielőtt beszállt volna az autójába, oda-intette magához Árva Rozált.

— Maga, fiam, holnap délelőtt jöjjön el hozzám a bankba. Tudjuk, milyen hűségesen szolgálta szegény unokaöcsémet. Nyugodt lehet, nem fogunk megfélemlézni magáról. Kap majd annyit, hogy vehet rajta magának egy-két holdat otthon.

Az autó elsuhan, a gyászolók elmentek. Kevesen voltak: a családból csak a bankigazgató, s kivüle a fiú néhány egyetemi társa. Kora délután volt, alacsony, ólomszürke éggel. Szitálni kezdett az eső. Az út lassan megfeketedett, mintha azt is bevonták volna fekete posztóval.

Árva Rozál fázott, összevonta magán a kendőt s elindult gépiesen lefelé a lejtőn. Egyre sötétebb lett. Most már mindig ebben a nyirkos sötétségben fog menni, egyedül. Mi lesz vele? Ráncos arcát finom kis tüivel szurkálta az eső. Vehet egy-két holdat otthon? Neki már nincs otthon a földön. Üres minden, ő is üres, az egész élete üres lett. Megy lefelé a temető mentén az úton, egy üres Árva Rozál, akiben nincs már semmi.

Elment a ház mellett, ahol laktak, és eszébe sem jutott, hogy betérjen. Lábai mintha ólomból lettek volna. Nemcsak a lábai: az egész teste. Mintha egy halottat halcolna az ölében. Egy halottat, úgy, ahogyan három napja az élő pihent az ölében. De hiába akarná megsímogatni: nincsen. Az élők akkor a legsúlyosabbak, amikor már nem élnek.

Világosabb városrészre ért, ahol több a lámpa. A járókelők megfordultak, nézték ezt a csúnya, szikár öregasszonyt, ezt a lófejű, imbolygó árnyékot. Ő nem vette észre, hogy nézik. Csak ment, át Budán, át a hídon, át Pesten, az idegen, sosem látott városban, míg egyszer csak úgy érezte, hogy már nem bír tovább menni.

Kis téren állt. A tér sarkán templom; gyenge fény szűrődött ki a kapuján. Végre valahol leülhet. Ülhet békén, nem kérdezi senki, mit akar, honnét jön. Belemérülhet a homályba. A semmiségbe.

Bement és leroskadt az egyik padban. Sokáig nem nézett, nem látott semmit. Később, mikor szeme megszokta a rozsdás, homályos világítást, kezdte sorra kivenni a tárgyakat: a szobrokat, oltárokat.

Oldalt, üveg alatt, egy oltár fölött, halvány fényben: egy szobor derengett. Egy asszony, kék palásban, szenvedéstől merev viaszarcú. Az ölében egy test, egy férfi, egy halott, olyan súlyosan, hogy szinte kifordult a földre az öléből.

De mégis az ölében tartotta halott fiát, akármilyen súlyos volt is.

Árva Rozál nézte, nézte a szobrot. Ő is egy halottat tartott az ölében. Ketten voltak, és mindegyikük egy-egy halottat tartott az ölében.

Lassan, lassan lehajtotta a fejét a padra.

Meglehetősen általános az a véleményem, hogy a görög és latin műveltség nyelvi megnyilatkozásaival foglalkozó tudomány, a klasszika-filológia ma már semmiféle nagyobb meglepetéssel sem szolgálhat. Úgy látszik azonban, erre a tudományra is érvényes a kimeríthetetlenség tétele. A minap megjelent egy könyv, Paul Rabbow tollából, amelyről Nikolaus Greitemann azt írja a *Wort und Wahrheit*-ben, hogy nem is sejtett mértékben gazdagítja és mélyíti ismereteinket: az antik szellemi életet egészen új fényben állítja eléink. A könyv kettős címe: „Lélekvezetés — A lelkigyakorlatok módszere az ókorban.”

Akik olvasták őket, tudják, hogy Plato és Aristoteles után az úgynevezett epigonok, mint Marcus Aurelius, Seneca, Musonius, Epikuros és Epiktetos e két legnagyobbhoz képest különösebb benyomást nem tesznek reánk. Rabbow azonban kimutatja, hogy például Marcus Aurelius „Beszélgetései önmagával” nemcsak egyszerűen elmélkedések, hanem ezen túlmenően az asketikus önbefolyásolás, az autoszugesztio tipikus technikai formáját jelentik. Az ókori gondolkodók szorgosan kifejlesztették a lélekvezetés (pszichagogika) rendszerét, amely a szellemi torna (aszkézis) segítségével az akaratalakításra és a lélek békességére irányult, s amelyben az elmélkedés (meditáció) központi helyet foglalt el. S ha ezeknek a gyakorlatoknak célja csupán a lélek nyugalma volt is, bennük kell látnunk „az európai meditálás bölcsőjét”, mert előrevetítették Loyolai Szent Ignác „exercitia spiritualia”-inak módszerét, sőt felépítését is. A három szerkezeti elem, nevezetesen: az „elődomborítás” (procedens gradatim),

a „kiszélesítő feldolgozás” (per partitionem vagy e contrario) és a „szemléletessé tétel” (evindentia) a „körülmények” (circumstantiae) számbavételével, mindezek az európai szellem tipikus termékei, amelyek sarkalatosan különböznek a perzsa-arab szufizmusnak, az Izlám misztikus irányának gyakorlataitól vagy az indiai aszketizmus elmélyüléseitől. Ennek az antik lélekvezetésnek nyomait minduntalan felfedezzük az európai szellemi életben, főleg a késő középkorban, egészen Szent Ignác nagyszabású művéig, amely nem a kezdet, hanem a csúcspont ebben a fejlődésben.

Növekvő csodálattal értesülünk Rabbow könyvéből — írja Greitemann —, hogy azok az úgynevezett humanisták és laikus filozófusok, akiknek fejtegetéseit a türelemről („De patientia”) és a lélek nyugalmaról (Seneca: „De tranquillitate animi”) valamiképpen leikcsinveltük, valójában lelkigyakorlatot végeztek s annak a menetét foglalták írásba. Igazi lelkigyakorlatok voltak ezek, és pedig az „önmagukbavonulás”, a „retraite spirituelle” (anachoresis) értelmében, még ha nem is állanítottak meg erre szigorúan meghatározott napokból vagy hetekből álló időkereteket. Megtaláljuk ezekben a művekben az akarat formálásának eszméjét, a jó gondolatokhoz (hónes pensées) szoktatást, nagy gondolatok megszivlelését vagy uralkodóvá tételét, jelmondatok megtanulását, hogy a velük kapcsolatos helyes elhatározások okából mindenkor látnál jevenek, végül az önvizsgálatot, főleg este a lefekvés előtt, abban az irányban, hogy történt-e haladás vagy milyen hibák estek. Céltudatosan keresztülvitt gondos önmegfigyelés és önelemzés volt ez a lelkiismeretvizsgálat, egy olyan mód-

szer szerint, amely az „examen particulare“ és az „examen generale“ jellegzetességeit tartalmazza. Voltaképen csak most, Rabbow meglátásai alapján értjük meg ezeket az úgynevezett „önbeszéléseket“, a beléjük tűzdelt patetikus önmegszólításokat, amelyek javulásra és kitartásra buzdítanak, a jóknak talált elhatározások rögzítését. Azok az idézetek, amelyeket kijegyeznek költők és gondolkodók műveiből, a lelki olvasmány, a „lectio spiritualis“ szerepét viszik. Világosan kitűnik, hogy nem az idézetek mennyiségére fektetik a súlyt, hanem arra, hogy minél mélyebben behatoljanak az egyes mondások értelmébe. Nem ritkán még mások közvetlen lelki gondozására is kísérletet tesznek — példa rá Senecától az „Epistolae morales“ —, és kirajzolódnak náluk a lelki tökéletesedést szolgáló gyónás kezdetei is.

Magától értetődik, hogy a keresztény lélekvezetéssel szemben nagyok a különbségek. Az antik „gyónásból“ például teljesen hiányzik a bánat s bármiféle vallási vagy szakrális mozzanat. Rabbow sem kívánja csökkenteni azt a tiszteletet, amelyet Loyolai Szent Ignác teljesítményének páratlansága és nagvszerűsége méltán kelt bennünk, amit azonban bizonyít: az európai szellem — a kinyilatkoztatás közvetlen segítségével — már akkor kidolgozta a „disciplina spiritualis“ olyan formáját, amely eléggé helytálló és erős volt ahhoz, hogy magába tudja fogadni a kereszténység egészen más irányú eszméinek gazdagságát.

Rabbow munkája — állapítja meg Greitemann — esemény a klasszika-filológia területén. Nagyban hozzájárul az ókori retorika jelentőségének tisztázásához és finom elemzéseivel félreérthetetlenül beigazolja az összefüggést az antik és a keresztény lélekvezetés között. Szembetűnő párhuzamok tárulnak fel

Loyolai Szent Ignác és Cisneros között, utóbbinak „Exercitatorium“-a és a németalföldi-francia bibliai humanizmus között, vagy az utóbbi és az „Imitatio Christi“ késő középkori köre között, amelyet szorosán előírt imagyakorlatok, az atyákbeli és a klasszikusokból sürűn vett idézetek s mindenekelőtt a „rapiaria“, a jó gondolatok feljegyzései jellemeztek.

*

Az ideai irodalmi Nobel-díjat, mint emlékeztető, az izlandi Halldor Laxness kapta, akire mi 1953-ban figyeltünk fel, amikor a Béke Világtanács nemzetközi díjjal tüntette ki. A közelmúlt napokban magyar nyelven is megjelent egyik hatalmas regénye — ő maga „hőskölteménynek“ nevezi —, a „Független emberek“, amelyből most már mi is közvetlenül megíthetjük, miért tekintik őt Észak talán legnagyobb ma élő írójának.

„A hír, hogy Laxness az egyik legmagasabb nemzetközi elismerésben részesítették, megörvendeztet, de nem lepte meg az irodalmi köröket“ — állapítja meg Pierre Paraf abban a művészi portréjában, amelyet Aragon hetilapja, a *Lettres Françaises* számára festett. „Laxness műve, amelynek az utóbbi években elébe helyezték Ernest Hemingway és Winston Churchill művét, pontosan megfelel a skandináv stílusnak, amely kedves a Nobel-díj zsürijének s amelyet így határozhatnak meg: sarkvidéki környezet, miszticizmus meg népi lírizmus a melábu és az igazság alapján. A választás mélyen megörvendeztet azokat is, akik csodálkoztak annak láttára, hogy hosszú idő óta bizonyos politikai osztracizmussal kirekesztik a haladó törekvésű írókat, ellentétben a Nobel-díj igazi hagyományaival.“ Paraf egyébként ekként jellemzi Laxness: „Epikus regényíró, naturalista, akinél az élő szociális tiltakozás az álmodo-

zó és sarki tisztaságba merül, amely elválaszthatatlan a zordon tájtól, ahol született."

Laxness Rejkjavikban, Izland fővárosában született 1902 április 23-án. Rejkjavik büszke lehet melegvízű gejzirjeire, amelyek körülveszik, lakosainak olvasási rekordjára, akik a világ legnagyobb könyvfogyasztóinak számítanak, és parlamentjére, amely állítólag a legrégebb a földkerekségen. Izland 1944-ig a dán királysághoz tartozott, azóta független köztársaság.

Halldor Laxness, akinek apja munkásember volt, 17 éves korában hozta nyilvánosságra első könyvét. Ennekutána kezdte meg külföldi útjai sorozatát. „Egészen különösképen a monostorok vonzották, a clairvauxi és a luxemburgi” — írja Paraf. „Annyira vonzották, hogy ez az izlandi fiatalember, aki protestáns hitben nevelkedett, a katolikus vallásra tért át. Isten-keresése úgy tűnik fel, mint az evangéliumok kulcsának szenvedélyes keresése. És amikor a svéd Akadémia örökös titkára, A. Osterling 36 évvel később kiemeli a Nobel-díjra történt választás fontosságát, ha a maga liberális álláspontjáról bírálja is Laxness bizonyos marxista koncepcióit, nem mulasztja el hangsúlyozni, hogy” ez a regényíró politikai értelmet adott a keresztény parancsolatnak: Szeressétek egymást."

Mint Paraf mondja, „vallásos tapasztalásainak eredményét” szűrte le Laxness „Le Grand Tisserand de Cachemire” című regényében. (A címet, sajnos, nem tudom biztosan lefordítani. Lehet, hogy „A kaszmiri nagy takács”, de az is lehet, hogy „A nagy sálsovő”). Ezután ismerkedett meg Laxness az amerikai világgal s ennek a társadalmi forradalomért leginkább harcoló íróival, amilyen Dreiser és Unton Sinclair. A legnagyobb befolyást, mint mester és barát, az utóbbi gyakorolja reá.

Valamivel később tárult fel Laxness előtt a szovjet kör. „A Szovjetunióban tett látogatásai — állapítja meg Paraf — határozottan forradalmi irányba terelik irodalmi működését. A Szovjetunióban szerzett benyomásairól szóló két kötete, amelyet némelyek úgy értelmeztek, mint választ André Gidének, felfedi azt az igazi megrázkódtatást, amelyen a Kelet köztársaságaival való érintkezései során ment keresztül. Figyelő rokonszenve egyre melegebbé válik. Mint a Béke Mozgalom harcosa, Világtanácsának tagja, e mozgalom egyik legnagyobb díjában részesül s folyvást a legerélyesebben foglal állást a fegyverkezési verseny ellen, mint egyik legutóbbi regényében, az „Atom-állomások”-ban is."

Laxness már említett művein kívül Paraf elismeréssel szól a multnak szentelt „Izlandi harangok”-ról, az izlandi tanya parasztjainak életét ábrázoló „Független emberek”-ről és „A tündéri nyár kastélyáról, amelynek hőse csak a szellem dolgaival akar foglalkozni. Legkiválóbb művének a „Salka Valka”-t mondja, amelyet filmre is feldolgoztak s eddig a legtöbb idegen nyelvre fordítottak le.

Salka Valka egy kislány neve, aki anyjával együtt végigéli egy izlandi fjord falucskájában „a szegénység és az emberi magánvosság mérhetetlen sivárságát”. Éhség és hideg üldözi őket, de kijut nekik az emberi gonoszszágból is, amint kemény munkáikat végzik a halfeldolgozó üzemben. Anya is, leánya is áldozatul esik ugyanannak a kalandornak. Az anya végül öngyilkos lesz, Salka Valka pedig magára marad reménytelenségével és álmaival. Ez a regény is „az ember és az őt környező erők mondája, amelyek hol szövetségesek, hol ellenségesek, a leggyakrabban pedig közhörségek irányában”.

A „Salka Valka” a szerző ritka értékeit tanúsítja, de ami a hasonló

történet nagyszerűségét illeti, Paraf szerint Laxness mégis elmarad Victor Hugo mögött, mint ahogy a hasonló környezet leírásában Hans Christian Andersen is verhetetlennek bizonyul. Nem kétséges azonban, hogy a Nobel-díjat megérdemelte Laxness: hatalmas írói tehetség. S öröndetes ez a kitüntetés azért is — folytatja Paraf —, mert tükrözi a nemzetközi légkör derülését. Ez a derülés „vetődött rá arra a bíráló bizottságra is, amelynek hajlandóságai földrajzilag és politikailag nem egyszer szűkeknek látszottak”. Az izlandi kormány is nemes gesztussal fejezte ki elismerését: közölte, hogy minden adó és illeték alól mentesíti a Laxnessnek juttatott Nobel-díjat.

Más forrásból hozzáfűzhetem még a Parafnál olvasottakhoz, hogy Laxness „Eladott bölcsődal” címmel egy négyfelvonásos drámát is írt, amelyet tavaly mutatott be a rejkjaviki Nemzeti Színház. A darabot az idei év májusában a moszkvai Kis Színház is előadta.

*

Ebben az évben volt századik évfordulója az első párisi világkiállításnak, amely mint világkiállítás ekkor már a második volt. Az első ugyanis még 1851-ben rendezték meg Londonban, a Kristálypalotában. Kifejezett céljuk akkor még az volt, hogy bemutassák az emberi haladás hű képét és megjelöljék a kultúra és a gazdasági fejlődés fő irányait. Az időront, amelyben ez a nagyhírű párisi kiállítás létrejött, kevésbé kedvezett a helyes nemzetközi versengésnek. Akkoriban ért ovnik leválságosabb szakaszába a krími háború. A baljóslatú jelentésekből már olyan kén bontakozott ki, mintha a szövetséges angol-francia seregek döntő vereséget szenvednének Szebasztopol falainál. Ez volt a háttér, amikor III. Napoleon császár mint díszelnök megnyitotta a kiállítást. Beszédében remé-

nyét fejezte ki, hogy rövidesen felvirrad a béke korszaka, amely magával hozza az összes népek dolgos együttműködését.

Ha beletekintünk a kiállítás vas-tag katalógusába, az első érzésünk az, mintha a mai embernek mégsem volna akkora oka a büszke önteltségre. Igaz, hogy szédületes haladás történt a tudomány és a technika legkülönbözőbb ágaiban, de ha figyelmen kívül hagyjuk a legújabbban hozzáférhetővé tett atomerőt, akkor az elmúlt század közel sem volt olyan gazdag az eredeti felfedezésekben és találmányokban, mint az a kerekén ötven esztendő, amely a párisi világkiállítást megelőzte. S bizonyos, hogy ma — megint csak figyelmen kívül hagyva az atomerőt — aligha képzelhetünk nemzetközi bemutatót, amely ehhez a párisi világkiállítás-hoz foghatóan nyűgözné le a látogatót.

„Az ipar olimpiája” — ezt a nevet adta egy korabeli krónika a kiállításnak, amelyen a nagyközönség zöme először került szembe az emberiség sorsát befolyásoló, kultúráját megváltoztató műszaki alkotásokkal. Berregtek az első elektromos motorok, felragyogtak a 250 gyertya-fényű villanvkörték, üzeneteket vitt és hozott a gombnyomással táviró, elektromos órák mutatták az időt, volt már egy mozdony, amely 120 kilométeres sebességgel rohamozott. Külön osztatlv kapott a fényképezés. Néhány évvel előtte mondtak búcsút a daguerrotípiának s tértek rá arra az eljárásra, amely lényegében napjainkig megmaradt. Ebben az évben, 1855-ben jelentek meg a párisi hírságokban az első riportképek, köztük olyanok, amelyeket a távoli Krim-félsziget csatamezőin vettek fel. A kiállításon közszemlére tett, egészen más természetű fényképek már olyan tökéletesek és művésziek voltak, hogy egy kritikus boldogan írta: „Csak a színek hiányzanak, de nem két-

séges, hogy a technikai haladás a közeljövőben ehhez is elsegít.”

A tudományok pavillonjaiban a legnagyobb érdeklődést az Anders Retzius elvei szerint csoportosított emberi koponyák keltették. Retzius, az 1860-ban elhunyt stockholmi egyetemi tanár volt tudvalevően a módszeres európai rasszkutatás megalapítója. A mechanika körében a beszélő bábuk vonzották a legnagyobb közönséget. Némelyiket meg is lehetett vásárolni, elképesztő áron. Volt egy beszélő bábu, amelyért 500 frankot kértek.

A világkiállítás rendezése közel 4 millió frankba került. Ennek az óriási összegnek háromnegyedét belépődíjakból szedték be, a hiányt a résztvevők hozzájárulásaiból és államsegélyből fedezték.

Az akkori ujságokat forgatva, talán az lepi meg leginkább a mai olvasót, hogy — szöges ellentétben a nagyközönség lelkesedésével — bőven akadtak bíráló hangok is. Egy jeles tudós, akit forrásom sajnálatos módon nem nevez meg, a bezárás napján szösz szerint ezeket írta: „Iparunk ünnepe kápráztató látvány volt a szemnek, de kevés gondolatot nyújtott az értelemnek.” S egy másik „méltatás” még keserűbben jegyezte meg: „Mennyi dolog, ami nélkül nyugodtan meglehetnénk!” Nem hiszem azonban, hogy megütközhetnénk azon, ha a kor élesebb elméi sem ismerték fel a hatalmas vállalkozás jelentőségét. Végére is csak nekünk könnyű megállapítanunk, hogy azok a dolgok, amik a kiállításon felvonultak, úgyszólván kijelölték a haladásnak szinte valamennyi útját. S ahhoz is nyilván a mi korunkba kellett jutnunk, hogy más okból is őszintén értékelni tudjuk ezt a párisi világkiállítást. Ennek rendezőit ugyanis annyira áthatotta a népek testvériségének és békés együttműködésének eszméje, hogy nem türtek semmit, ami a háború szolgálatában állt volna. Nem szerepelt a

kiállításon semmiféle katonai felszerelés. Egyedül a németek állítottak ki a játékpavillonban egy csomó ólomkatonát. Merőben más-ként festett tehát ez az első párisi világkiállítás, mint 1867-ben a második, amelyen már termeket töltöttek be az ágyú- és puskamodellek.

*

Szintén kiállítás, hozzá még Párisban, de egészen más idejű és jellegű, amiről *Desmond Ryan* számol be a *Time and Tide* hasábjain. A „Bibliothèque Nationale” termeiben tették közszemlére *Picasso* 280 rajzát, litográfiáját s mindazt, amit a franciák a „graveur” címszó alá foglalnak. Egyes bírálók többre értékelték ezt a gyűjteményt, mint *Picassonak* a „Pavillon de Marsan”-ban kiállított 140 olajfestményét, az igazság azonban az — mutat rá *Ryan* —, hogy a kettő kiegészíti egymást és csak mindkettőnek figyelembevételével alkothatunk teljes fogalmat erről a különös és sok irányban úttörő művészi lángelméről.

A metszetek „a meztelen csontokat fedik fel” *Picasso* művészetében, egyben tanúsítják *Picasso* tökéletes rajztudását és a legkülönbébb anyagokon való uralkodását. Több sorozat van köztük, amelyek megvonják az egymást követő festési korszakok kereteit. Bennük olyan fontos művek, mint a „Mértékletes lakoma” (1904), „*Pierrot*” (1917), „A forrás” (1921), a *Minotaurus- és Tauromachia*-csoportok, amelyek előrevetítik a „*Guernica*”-t és a „*Profilok*”-at (1948). Kiemeli *Ryan* a művész műterméről készült sorozatot, továbbá a *Cocteau*, *Balzac* és *Buffon* műveihez készült illusztrációkat. Utóbbiaknál külön *Picasso*-eredetiség, hogy előbb a rajzok születtek meg és csak azután keresték ki hozzájuk a legmegfelelőbb szöveget.

Már sokfélesége miatt is bámulatos a ma 74 éves *Picasso* életmű-

ve — írja Ryan. Annyi itt a stílusváltozat, hogy ezt az egész életművet egybe kell néznünk ahhoz, hogy ugyanannak a mesteri kéznek folytonos jelenlétét állapíthassuk meg. Ez a kéz a Pablo Diego Jose Francesco de Paola Juan Nepomuceno Crispin Crispiniano de la Santissima Trinidad Ruiz Picasso keze, egy és egyetlen kéz, mint ahogy egy és egyetlen személynek a neve ez a tómerdek név is, amelyek katalán, baleár és baszk rokonságokat fejeznek ki. „Am — teszi hozzá Ryan — még ez a sok név sem túl sok ennek az embernek a jelölésére, akiről a végső ítélet: vagy energumen (örödtől megszállott) vagy demiurg (közvetlenül teremtő istenség), attól függően, hogy művét diabolikusnak, vagy prometheusinak tekintjük-e.“

Ryan mindenesetre sajnálja, hogy Picasso korai alkotásaiból nagyon kevés szerepelt a kiállításon. Ez volt a fiatalos „klasszicizmus“ ideje, amelyet nem sokkal Párisba érkezése után, kereken ötven évvel ezelőtt a „kék periódus“ váltott fel. Ez ment át azután a „rózsa periódusba“, híres harlekinjeivel (bohócai-val) és egyéb cirkuszi figuráival.

A kubista korszakot, amely 1910-től 1917-ig tartott, jóval bővebben világította meg a kiállítás. Picasso akkor az „objektív“ művészet problémáira vetette magát, azon a ponton folytatva, ahol Cézanne abbahagyta. Olyan kérdések izgatták, mint a mélység érzékeltetése a perspektíva szokásos felhasználása nélkül, s az „objektivitást“ odáig vitte, hogy a dolgok végsőkéig felszínes szemléletének már csak az maradt az egyetlen feladata, hogy a művészt a harmóniák, vonalak és egymással társuló formák lírai kombinálására ösztönözze.

Ezután következett a „rózsa periódus“ rövid feltámadása, de 1925-re Picasso már szilárdan lekötötte magát ahhoz a festészeti formához, amelyet hol expresszionizmusnak,

hol dekompozíciónak, hol új-szimbolizmusnak hívnak. Úgy írták le akkor őt, mint „az emberi arc Torquemadáját“, és tekintettel metszeteire, mint azt a művészt, „akinek a keze mindenre képes“. Picasso irányát azokban az években két mozzanattal jellemzik. Az egyik, hogy megragadták képzeletét Rimbaud sorai: „Tárgyakat többé nem adunk vissza, csupán érzéseket, amelyeket vonalak, színek és foltok keltenek; utóbbiakat a külvilágból vesszük, de leegyszerűsítjük és megdolgozzuk őket... igazi varázslat.“ A másik, hogy nagy hatást tett reá egy francia katonatiszt esete. Ez a tiszt megmutatta a róla készült egyenruhás fényképet egy afrikai benszülöttnek, aki utána ide-oda forgatta a képet, de semmiféle hasonlóságot sem tudott felfedezni. Végül is a benszülött megrajzolta, hogy mit lát ő a tiszt-hez hasonlóan, s a rajzból egyik törzsi istenének bálványképe kerekedett elő. Kisvártatva a néger megjegyezte, hogy ejnye, elfelejtette a gombokat, s most sebtiben odabiggyesztette azokat — dicsfényserűen a fej köré.

Picasso eljárásának lényege Ryan szerint abból áll, hogy ugyanannak a dolognak különböző aspektusait egymásra rakja, s könnyen lehet, hogy ezt a deformációt idővel még revelációnak fogják tekinteni. Az már most sem valószínű — hangoztatja Ryan —, hogy akadna néző, akit le ne nyűgözne az óriási „Guernica“, minden „dekompozíciója“ mellett és annak ellenére, hogy semmi szín sincs rajta, minden csak fekete, fehér meg szürke. S aki hozzá akarná edzeni a szemét egy új látási módhoz, helyesen cselekedné, ha belemélyülne Picasso utolsó sorozatába, az „Algiri nők“-be, s azután visszafelé nyomon kísérné Picasso alakulását az „Új asszony“-on (1937) keresztül a „Hölgy a kutyával“ című képig, amelyet a század elején festett.

Érdekes talán ideiktatnunk magának Picassónak néhány észrevételét a saját teljesítményéről. „En nem keresek, én találok.“ „En nem fejlődöm, én vagyok.“ Emberi és politikai hitvallását fejezte ki tömören a német nagykövet előtt, amikor az megkérdezte, vajon ő-e a szerzője a guernicai vérfürdőről látott elrettentő, szívet tépő mesterműnek. „Nem, nem én; önök!“ — hangzott a válasz. Amikor valaki kifogásolta, hogy képeiben lerontja a női formák összhangzatos egységét, ezt felelte: „Igaz, a képek nem hasonlítanak pontosan a modellekhez, de feltűnő, hogy a modellek milyen gyakran válnak hasonlókká a képeimhez.“ Végül: egy hölgy, miután megsejmelte Picassó egyik művét, amelyet ócskavas-darabokból komponált, kissé indulatosan kérdezte tőle: „Mi a művészet?“ Picassó válasz helyett elnéző mosollyal kérdezte vissza: „Mi nem az?“

*

Új életrajza jelent meg Newtonnak E. N. da C. Andrade tollából, aki a fizika professzora a cambridgei egyetemen, mondhatni tehát: tanszéki utóda a korszakalkotó tudósnak. Érthető így, ha nagy terep annak könyvében a külön cambridgei emlékek. Annál is inkább, mert Newton nemcsak a tanári éveit töltötte itt, 1669-től 1701-ig, de Cambridgeben is nőtt fel s ennek egyetemén végezte felső tanulmányait.

Isaac Newton 1643-ban született s mindössze 26 éves volt, amikor a cambridgei egyetem tanárának hívták meg. Lángelméjét mutatja azonban, hogy addigra már megglehetősen kialakultak mindazok a megfigyelései és felismerései, amelyek későbbi munkáinak alapjai lettek. Kialakultak pedig ama 4—5 év alatt, amelyeket a diploma megszerzése után woolsthorpei otthonába visszavonulva egyedül a tudományos el-

mélkedésnek szentelt. Legtöbb könyvét azután, köztük csillagászati és optikai műveit, cambridgei tanársága idején írta meg. Tanszékeitől csak akkor vált meg, amikor a királyi pénzverde vezetőjévé nevezték ki. Két évvel utána, 1703-ban megkapta a hazájában elképzelhető legnagyobb tudományos kitüntetést: elnöke lett a Royal Societynek, az angol tudományos akadémiák együttesének.

Ez vázlatosan a keret, amelyben Andrade részletesen megrajzolta Newton alakját és munkásságát. J. A. Spiers ismertetéséből kitűnik, hogy Andrade nemcsak a matematikai fizikában tekintély, hanem szakavatott művelője a tudománytörténelemnek is, különösen a történelem Newton-korabeli részének. Amennyire azután így másodkézből megíthetem, könyvében nem is a szakmabeli fejtegetések számíthatnak újdonságnak, hanem sokkal inkább az a kép, amely Newton egyéniségéről és kora tudományos állapotairól bontakozik ki benne.

Rendkívül sokoldalú és sokféle érdeklődésű ember volt Newton. Képességei közül hol ez, hol amaz jellemezte életének különböző szakaszait. Ragyogó matematikus — ő alapozza meg a differenciál- és integrál-számítást —, megsejtésekben gazdag kísérleti és elméleti fizikus, aki egyszerűen megváltoztatja a mindenségnek addigi, még mindig csak Aristotelesből táplálkozó szemléletét, amellet azonban alchimista és szenvedélye a teológia is. Egészen meglepő, hogy egy olyan korban, amelyben divat és érvényesülési eszköz az öndicséret, mennyire visszahúzódo Newton s mily végtelenül szerény. Őszintén csodálkozik, szinte megretten, amikor nagyságnak kiáltják ki és ismerik el. Félénk és érzékeny természet. Anynyira bántja még a gondolata is annak, hogy esetleg tévedett s emiatt bírálat érheti, hogy egyik-má-

sik fontos közölnivalóját éveken keresztül elfektetni. Andrade kimutatta, hogy volt életének egy időszaka, amikor a körülötte támadt viták miatt valósággal üldözési mániában szenvedett és még legmeghittebb barátai elől is elzárkózott.

Szerencse, hogy később erőt vett magán és túljutott a lelki-szellemi valságon. Tudományos ellenfelei is sorban megtértek hozzá, úgy hogy amikor 1727-ben 84 éves korában meghalt, a saját hazájában is osztatlan hódolattal vették körül.

A KIS ÚT

Ha lelkiismeretet vizsgállok, őszintén belátom, mennyi hibám, sőt bűnöm van, mennyire kicsinyes, szűk látókörű, önző, meggondolatlan, gyáva, haszonleső, stb. vagyok. Ilyenkor haragszom magamra s néha egyszerűen csak megállapítom, hogy nem sokat érő vagyok, máskor szinte megvetem magamat vagy kétségbeesem magam miatt. Ha viszont cselekedeteim indítékait nézem, azt látom, hogy minden cselekedetem mozgatója a túlzott önértékelés. Hogy minden csak akkor szép, jó, és helyes, ha olyan, amilyennek én képzelem a szépet, jót és helyeset, s megkívánom az emberektől, hogy ők is úgy lássanak és cselekedjenek, ahogy én látok és teszek. Hogyan lehetséges ez: egyfelől az őszinte önlebecsülés; másfelől a rejtet', de le nem tagadható önértékelés? És hogyan lehet erről leszokni?

Egymásnak ellentmondó hajlamok szinte mindenkinben vannak. Sokaknál ez nem észrevehető, mert szavaik, cselekedeteik, viselkedésük az ellentétes tendenciák egymást kiegészítő hatásaként, gátlásmentesen jönnek létre. Már Aristotelész etikája beszélt az „arany középutról”, vagyis arról, hogy az erény mindig két véglet közt a közbülső helyen található: virtus in medio. A bátorság erénye például a vakmerőség és gyávaság végletei között, a helyes önérték önmagunk túlértékelése és túlzott lebecsülése között, a remény az elbizakodottság és elcsüggedés között. Ezt az elgondolást a keresztény etika is tarthatónak vallja, de hangsúlyozza, hogy az igazi erényeknél a közbülső hely nem „semlegesítést”, elvtelenséget, kiegyezést jelent, hanem a szélsőségek pozitív tartalmának találkozását, a szembenálló hajlamok sajátos értékeinek biztosítását, ami

úgy jön létre, hogy a szembenállók kölcsönösen fékezik, fegyelmezik egymást: a helyes önértékben mindig van önértékelés, de bizonyos mértékű önlebecsülés is.

Akiben az ellentétek kölcsönös fékező hatása gátlásmentes, mert feszítő erejük minimális, az kívülből kiegyensúlyozott, nyugodt, igazi problémáktól mentes ember. Ide tartozik a nyárspolgár, akinek „erényei” nem küzdelemben születnek, hanem ajándékként kapta őket már a bölcsőben vagy még előbb. De a szentek közt is találunk ilyenekkel. Nem mintha a szentek összetéveszthetők lennének a nyárspolgárral. A nyárspolgár paragon heverteti szellemi erőit, nála a veleszületett jó és rossz hajlamok egyforma természetességgel, gátlásmentesen, legfeljebb a pillanatnyi érdekekhez alkalmazkodva nyilatkoznak meg. A szent azonban legyőzi a rosszat, benne az önneve-

lés és a kegyelem is működik, bár egyik-másik jó tulajdonságát esetleg készen kapta, talán éppen azt, amit a hozzá nem értők legjobban csodálnak benne.

Nehéz volna egy-egy konkrét esetben kielemezni, hogy egy hősi-es fokban gyakorolt erényben mennyi a természeti adottság, mennyi az önnnevelés és mennyi a kegyelem. Egyik-másik régi hagiografus és némelyik regényíró hamar kész az ítélettel, mikor a szokatlant mindig a természetfölöttivel azonosítja. A mélylélektani tájékozottság viszont ellenkezőjét eredményezte sokaknál: **mindennek** természetes magyarázatot keresik és Assiszi Szent Ferenc szegénységét épp úgy természetes hajlammal magyarázzák, mint Keresztés Szent János „mazochista“ önsanyargatásait. Egyházunk okosan és óvatosan jár el ilyen esetekben. Gondos vizsgálat után megállapítja, hogy a szent élete Istennek tetsző volt (amiből logikusan következik, hogy voltak természetfölötti erényei), azokat az erényeket is felsorolja, amelyekben a szent követésre méltó, de hogy ezek közül melyik erény volt természetfölötti s melyik természetes, azt nem definiálja.

Mi lesz abból, akiben nagyok a belső ellentétek? Ilyenekből lesz a nyugtalan, dinamikus, belső vagy külső életükben vagy mindkettőben mozgalmas egyéniségek. Ha szellemi énjük erősen tartja a gyeplőt, akkor naggyá lesznek. Ha gyenge a szellem ereje, akkor szétesettség, kiszámíthatatlanság, szeszélyesség, megbízhatatlanság, sőt meg hasonlítás is következhet. Mint ha két lélek laknék az ilvenekben.

Ha felett az értelmük, de gyenge az akaratuk, akkor Ovidius módiára meglátják a jót, kíváncsúnak is tartják, mégis a rosszat cselekszik. Ezeknél az akaratot kell erősíteni. Akiben az értelem ereje is felettlen, az idáig sem jut el. Ezik végtelből a másikba esik az ilyen,

és nem tudja belátni hibáit, mindig azt tartja helyesnek, amit éppen cselekszik.

De vannak közbülső állapotok is, s az Ön esete ezek közé tartozik. **maini** szeretne, de látása bizonytalan s rendszerint az akarat sem elég következetes. Értelmileg általában az szokott lenni a baj, hogy egyszerre csak egyiket veszi észre a mélyben küzdő ellentétek közül, a másikat meg „kiszorítja tudatából“, mint a szakirodalom mondja. De csak a tudatból lehet valamit kiszorítani, nem a lélekből. A tudatból teljesen vagy csak részben kiszorított továbbra is megmarad a lélekben s mindent megtesz, hogy legalább is kerülő úton, szóhoz jusson.

Előfordulhat például, hogy lelkében az alázat kerekedik felül, ilvenkor csak gyarlóságait látja és többé-kevésbé alázatosan is viselkedik. Mászor többé-kevésbé büszke és önző a viselkedése; ilvenkor nem a maga hibáira gondol, hanem másokéra s elmarasztálja őket, mert nem úgy élnek vagy beszélnek, ahogy Ön látja a szépet, jót és helyeset. Ez a teljes kiszorítás esete.

Máskor pedig a levelében vázolt lelkiállapot következik be. Annyira átérzi gyarlóságát s oly világosan látja korábbi tetteinek önző indítékait, hogy szinte kétségbeesik. Világosan lát ilvenkor és ösztönt? Nem látja világosan a helyzetet. Mert nem veszi észre, hogy önzőnek ítélt cselekedeteiben milyen arányban szerepelt (esetleg csak főkező szerepben) az alázat is, és főleg nem veszi észre azt, hogy ebben a mostani alázatában hogy jut szerephez az önzés. Nem veszi észre, hogy mikor ilvenkor érdemtelennek érzi magát Isten szeretetére vagy valami konkrét szeretetszolgálatra, ezt az érdemtelen-ségi gondolatot talán az Isten-szolgálatról vagy a felebaráti szolgálatról irtó-zó önzés diktálja, így akarván meg-

akadályozni az ön maga feláldozásával járó cselekedeteket. Sőt maga az, hogy sokat foglalkozik önmagával, nyugtalanul elemezgeti indítékait, kesereg az önzésén, szintén lehet az önkeresésnek fordultatos megnyilvánulása. — És őszinte ilyenkor az önlebecsülés? Szándék tekintetében az. De nem őszinte olyan értelemben, hogy feltárná a most jellemzett pillanatnyi helyzetet és nem láttatja meg, hogy amit ilyenkor alázatnak gondol, az nem a szentek erénye, hanem veleszületett természetes hajlam, amelyből jót-rosszat egyaránt lehet csinálni. Erény csak akkor lesz belőle, ha irreális eszményképét (amit egyesek fölöttes-énnek, mások fik-

tív céloknak mondanak) realizálja: ha felismeri, hogy azok közé tartozik, akik „tisztá” alázatra talán sohasem képesek, hanem ilyen vagy amolyan formában minden cselekedetükbe, sőt érzésükbe előbb-utóbb belelopakodik az önkeresés, — és elfogadja ezt az igazságot minden következményeivel együtt. Nem úgy, hogy beletörődik, hanem úgy, hogy vállalja a fáradságot, amivel önkeresését minden esetben leplezze és ártalmatlanná tegye. Ha ezt vállalja és megteszi, akkor lelkében a veleszületett alázat-hajlam „szeretet erőnné” lesz, ha megimádságos élete eredményeképp a kegyelem is segíti munkájában, akkor természetfölötti erőnné. E.

NAPLÓ

A BREVIARIUM ÉS A MISEKÖNYV REFORMJA. A Ritu-sok Kongregációja, mint emlékeztető, 1955 március 23-án dekretumot adott ki, amelyben jelentős egyszerűsítéseket hajt végre az egyházi szertartásokat szabályozó rubrikák terén. Ezt a nagyfontosságú rendelkezést már kiadásától kezdve úgy kommentálták mindenütt, mint az első lépést a liturgia tervezett széleskörű reformja felé. A dekretumban foglalt előírások 1956. január 1-én lépnek életbe a latinszertartású katolikus Egyház számára s így talán nem lesz érdeketlen a rendelkezésnek néhány pontját ismertetni.

Mindenekelőtt megállapítható, — és ebben az eddig megjelent kommentárok megegyeznek, — hogy a mostani rendelkezés célja az egyszerűsítés. A rubrikák túltengése a századok folyamán néha nagyon nehezé és bonyolulttá tette a tájékozódást a liturgia területén. Előfordult az is, hogy ellentét támadt a rubrika betűje és a liturgia szelleme között. Most arról van szó, hogy a rubrikák sűrű indája alól felszabadítsák, napfényre hozzák a szent liturgia igazi értékét. A liturgia reformjának ez az első lépése tehát, azt mondhatnánk inkább negatív jellegű, a célja az egyszerűsítés, ritkítás — mint ahogy a kertész is tavasszal levagdossa a sűrű, egymást keresztező, és így a fejlődést is gátló ágakat.

A dekretum négy nagy fejezetben tárgyalja anyagát. Az első ezek közül az egyházi naptárban bekövetkező változtatásokat közli. Ennek leglényegesebb momentumja, hogy ezentúl megszűnik az u. n. „semiduplex” ünnep, ami amolyan később kialakult átmenet volt az ősi „simplex”, vagyis egyszerű és a „duplex”,

vagyis a kettős szertartású nap között, amelyen a hétköznapi szolozsma mellett az ugyanarra a napra eső ünnep szolozsmáját is elmondták. Mostantól fogva az eddigi semiduplex ünnepek lesznek a simplexek, a simplexekről pedig ezentúl csak megemlékezés történik. Ezáltal az egyházi év során 32 nap válik u. n. feriává, vagyis egyházi értelemben vett hétköznappá, amihez még további 20 jön a nyolcadok reformjával kapcsolatban.

A vasárnapok terén az az újdonság, hogy Advent valamennyi vasárnapja és nagybőjt első vasárnapjától a Fehér-vasárnapig minden vasárnap, valamint a Pünkösð-vasárnapja elsőosztályú duplex vasárnap lesz, ami azt jelenti, hogy ezeket a vasárnapokat semmiféle arra a napra eső ünnep nem nyomja el, így pl. ha történetesen úgy esnék, a december 8-i Szeplőtelen Fogantatás ünnepe sem. További újdonság, hogy a vasárnapok ritusa ezentúl duplex lesz, valamint az, hogy megszűnik az u. n. „akadályozott vasárnap”. Előfordult ugyanis, hogy valamelyik vasárnap egy esztendőben nem került sorra. Így aztán annak miséjét és szolozsmáját valamelyik szabad napon előre el kellett mondani. Ezentúl csak meg kell róla emlékezni.

Jelentős egyszerűsítés történt a vigiliákkal kapcsolatban. Úgynevezett kiváltságos vigilia ezentúl csak kettő lesz, karácsony és pünkösð ünnepe előtt; (a nagyszombatot a dekretum ünnepnek számítja.) Az eddigi 14 vigiliából csak a korban legrégebbi öt marad meg, az Áldozócsütörtök, a Keresztelő Szent János ünnepe (jún. 24), a Péter Pál, a Szent Lőrinc ünnepe (aug. 1.) és a Nagyboldogasszony ünnepe előtti.

A legjelentékenyebb egyszerűsítés a nyolcadok terén következik be. Legújabbban ugyanis már 18 ünnepnek volt oktávája, ami ha összeszámítjuk, 144 napot foglalt el az egyházi évből. Mindezek helyébe a dekretum értelmében csupán három nyolcad marad meg. Karácsony, Husvét és Pünkösð oktávája. Az eltörölt nyolcadok napjai köznapok lettek, de az eddigi oktávás nagyobb ünnepek közül néhánynak előnapja különleges jelleget kapott.

A szentek ünnepeinek megülése terén is történtek kisebb változások, a legszámtovább ezek között, hogy a nagybőjt tartama alatt nemcsak a szentmise, hanem a szolozsma is a nagybőjtről mondható.

A dekretum második része a megemlékezések terén vezet be jelentős egyszerűsítéseket, míg a harmadik rész a Breviáriumban bekövetkező változtatásokat tárgyalja. Ezekre nézve a papság természetesen meg fogja kapni a szükséges értesítést. Nem pap olvasóinkat az elmondottakon kívül a misekönyvben bekövetkező változások érdeklik. Ezen a téren az első egyszerűsítés a szentmise könyörgéseivel kapcsolatban történik. Egyszer s mindenkorra megszűnnek az időszakokra szóló u. n. általános megemlékezések. A halottakért végzett énekesmiséknél pedig ezentúl csak egyetlen oratiót szabad mondani, a csendes miséknél szabad, de nem kell hármat. Az év köznapjain a jövőben ha szentek megemlékezése van a szolozsmában és a misében, a pap a misét tetszése szerint mondhatja a köznapról, vagy ünnepi módon megemlékezhetik a szentről. A gyászmisében a Dies irae ezentúl csak akkor kell mondani, ha a holttest jelen van a templomban, vagy temetési misét mondanak. A Credót ezentúl minden vasárnapon és elsőosztályú ünnepen

el kell mondani. A praefatiót illetőleg ezentúl minden misének a sajátos praefatiója mondandó, ha ilyen nincs, a liturgikus idő, vagy az általános. Ez pl. azt jelenti, hogy a karácsonyi praefatiót ezentúl nem kell mondani augusztus 6-i Urunk színeváltozása ünnepén, sem Urnapján, sem az Oltáriszentségről szóló misékben. Hasonlóképpen az apostolok praefatiója nem mondandó ezentúl a pápák miséjében. A dekrétum utolsó pontja végül egy sokat vitatott kérdést hoz nyugvópontra, ezentúl nem lesz más utolsó evangélium, mint a szokásos Szent János I. fejezete, csupán a karácsony harmadik miséjében lesz más evangélium az utolsó helyett, miután ennek a misének evangéliumi perikópája éppen a szóbanforgó Szent János-részlet. A másik kivétel a virágvasárnap utolsó evangéliuma, amikor a magánmisékben a Jézus diadalmas jeruzsálemi bevonulásáról szóló szentírásrészletet kell olvasni, miután ez az evangélium a barkaszentelésben kerül sorra, és a magánmisékben palmaág vagy barkaszentelés nincs.

A 75 ÉVES MIHAIL SADOVEANU nemcsak a legkimagaslóbb élő román író, hanem az egész Dunavidék egyik legnagyobb mai írója is. Az oly sokáig tatár és török rabságban szinglődő román-ság a XIX. században önálló nemzeti életének megindulásával együtt villámgyors íramban bontakoztatta ki szellemi életét is. Mihail Sadovenau a legjobb példa erre a gyors virágbaszökkenésre. Ha magyar irodalmi példákhoz hasonlíttuk, azt kell mondanunk, hogy ő egyszemélyben a román irodalom Jókai-ja, Móricz Zsigmondja, de legújabbán már Veres Péter és Szabó Pál szerenét is betölti. Rendkívüli gazdagságú író tehát, s nemzetének minden táján, mindenfajta lakója között otthonos. Műveiben meglevenednek Moldva lankái, a Kárpátok havasai, a Baragan pusztaság és Dobrudzsza meg a Prut és Szeret közötti terület benépesülő tájai. Több elbeszélése részben Erdélyben játszódik s székely szereplői is vannak, mint a „Broz, a vadász” című nagy elbeszéléseinek. S a székely népi humort is sikerül éreztetnie.

Az 1880-ban, Poscani-ban született író apai ágon Oléniából e'üzött birtokos családból származik. Ezek az ősei Moldvába települtek s ott összeházasodtak a parasztokból lett földhérlők utódaival. Az álmodozó lelkű Sadoveanu kisgyermek korától fogva a román és az orosz irodalom klasszikusainak emlékein növekedik, hamarosan had'rozott iránuba tör a tehetsége: szé'tépi Euripides nyomán írt verses tragédiáját és ettől fogva népének hű énekeise kíván lenni egyedül. És népének fejlődésével lényt tartva teszi meg az utat a romantikus havasi szerelmi tragédiák és a vadászélmények édesszávi elmesélésétől kezdve a népi realizmussal lá'ott parasztregegyekig.

Hatalmas nyelv-művész már első írásaiban is, a nép nyelvének ízét, zamatát kótázza le kanavatos, a transzcendensbe átsapó írásaiban s műveiben mindenütt ott érezhető Moldvának, a román „Dunánál”-nak nyelvi öröksége. Az első világháború után új, nagyvárosi szociális problémák keltek fel a figyelmét. A „Holdbéli emberek”-ben kegyetlen ironiával mutatja meg a világvárosi romara emelkedő Bukarest panamavilágát s az igaz, népűkhöz hű románok szenvedését ebben a talmi, zürzavaros kapitalista for-

galagban. Elvezet bennünket a századforduló táján benépesülő Pruthon, Szereten túli pusztaságokba, a „Veremlakók” honába, ahol még a töröktől nemrégén szabadullan, földbevált viskókban folyt le a parasztság élete, míg bojárai külföldre menekültek a honi tájak sivársága előtt.

Ismét egy hatalmas korforduló után, 1944 ősze után megmutatja ennek az oly sokáig rabszolgasorsra ítélt népnek bekapcsolódását a modern gazdasági életbe. „Mürea Cocor uja” című regényének hőse a parasztság egy tagját realizálja s bemutatja a mai dolgozó parasztság egyik tipikus képviselőjét. Új típusú hős ez s az új ember törekvéseit személyesíti meg. Sadoveanunak, népe szerelmesének a történelmi fejlődés adta meg a perspektívát ahhoz, hogy tudja, mit kell a dolgozó parasztságnak tennie jövője érdekében. Kis árva gyermeket mutat be, akit testvérei nevelés ürügyén halálra dolgoztattak, majd hogy büszkeségét letörjék, béresnek állítják be egy bojárhoz, ahol a saját testén érezheti az elnyomás keserveit. A fiú azután katonaként a frontra kerül, utálja a fasiszta háborút, de munkásokkal találkozik, akik vele egyformán gondolkoznak és megértetik vele az új életformát, amelynek hősiük egyik kiformalója lesz paraszttársai között.

Sadovenau mesterien használja a nép nyelvét s alakjainak realisztikus érvénye sokszor döbbenetes. Új, eddig ismeretlen ember-típusokkal ajándékozta meg Európa irodalmát ez a nagy mesélő, aki teoretikusnak épp oly kitűnő, mint amilyen mágikus erővel tudja a természetet és népének transzcendens hajlamait is ecsetelni.

—i —ó.

A SZENT VINCE-KONFERENCIÁK ELŐFUTÁRA. A Szent Vince-konferenciák korunk legelterjedtebb és legáldásosabb működő szociális intézményei közé tartoznak. Elterjedtségük szemléltetésére legyen elég annyit említenünk, hogy 1936-ban nyolcvan országban tizenötezer konferencia több, mint kétszázezer taggal működött. Az intézmény célja a szó leglátágabb gyakorlása, és pedig lehetőleg személyes szolgálat formájában. Megalapításának érdeme, mint ismeretes, a francia Ozanam Frigyesnek, akkor még fiatal egyetem hallgatónak, később a Sorbonne európai hírv tanárának nevéhez fűződik. Ozanam 1833-ban hívta életre az első conference de charité egy Bailly nevű nyomdatulajdonos és öt egyetemi hallgató társaságában, és az egyesület egy-kettőre elterjedt az egész kultúrvilágban.

Kétségtelen, hogy a Szent Vince-konferenciák minden ízében eredeti alkotása volt a nagy szociális apostolnak. Életrehívásához részben kora szociális viszonyainak szemléléséből, részben saját lelke hevületéből merítette az ösz'önzést. Alapításában elsősorban az a vágy vezérelte, hogy a régi hagyományok útjáról messze letért laikus társadalomnak legalább az irgalmas szeretet műveinek gyakorlásával ismét módot adjon az Egyház esekelő életébe való szerves visszakapcsolódásra. Ezért művét kifejezetten a laikus világra alapozta és az egyháziaknak csak az irányításban juttatott szerepet.

De bármily nyszerűnek és eredetinek hatott Ozanam elgondolása, a maga idejében, ez még nem jelenti azt, hogy előtte senki

más nem kísérletezett hasonló megoldással. Hiszen mindjárt szociális mintaképéről, Páli Szent Vincéről tudjuk, hogy a szegénygondozás rendszeresítésére és a lelki igények fokozottabb kielégítésére az úgynevezett *dames de la charité* számára már 1617-ben bevezette a *confrérie de la charité* tartásának szokását. Valamivel később, 1620-ban a laikus férfivilágra is kiterjesztette ezt az intézkedését és a *serviteurs des pauvres* részére szintén rendszeres konferenciák tartását rendelte el.

Az öskeresés azonban nem állott meg itt. Újabb kutatások ugyanis kiderítették, hogy Ozanam eszméje még messzebbre, egészen a XVII. század elejéig nyomozható visszafelé. Megbízható adatok szerint már a század kezdő éveiben egy külön szegénygondozó egyesület alakult a kimondott céllal, hogy pontos helyszíni vizsgálattal győződjék meg a pápai támogatásért folyamodó családok vagyoni helyzetéről. VIII. Kelemen pápa rendelkezése értelmében minden plébánián két nemes embert kellett megbízni ezzel a nagy tapintatot igénylő feladattal.

Az egyesület középpontja a San Lorenzo in Damaso-templom plébániáján nyert elhelyezést. Eredetiben reánk maradt a templom plébánosának és kanonokjainak 1602 január 4-én kelt meghívó levele, melyben az ügy megbeszélésére és a szükséges tisztviselői kar összeállítására tanácskozássra hívták össze a plébánia területén lakó nemes urakat. A felhívás nagy lelkesedést váltott ki. Azonnal egy ideiglenes bizottságot választottak tehát és a *via del Pellegrino* mentén levő üzletekben próbaképpen néhány ládát állítottak fel alamizsnagyűjtés céljából. A kísérlet kitűnően bevált, a begyűlt alamizsna mennyisége messze meghaladta a tervezők számításait. Erre végleg megalakult az egyesület és ügyeinek vitelére vizitátorokat, alamizsnagyűjtőket, békéltetőket, raktárnokot másnéven pénztárost (*cassiere*), titkárt (*segretario*) és ellenőroket választottak, sőt jó olasz szokás szerint még bíboros-protectorról is gondoskodtak.

Az egyesület, mint említettük, elsősorban információs célokra alakult. Ezen a célkitűzésen azonban mindjárt megindulásakor túltette magát és tagjai egyszerű környezettanulmányok végzése helyett kezdettől fogva az irgalmas szeretet legkülönbözőbb megnyilvánulásainak gyakorlására helyezték működésük súlypontját. Különösen nagy szeretettel foglalkoztak az éhezőkkel, hajléktalankkal és ruhátlanokkal. A betegeket sűrűn meglátogatták, vigasztalták és kitartásra buzdították; ha pedig állapotuk súlyosra fordult, előkészítették őket a boldog kimúlásra. Volt gondjuk arra is, hogy a gyermekeket a keresztény tanításon való megjelelésre ösztönözzék. Szegény, tisztességes és erkölcsös lányok kiadására gondoskodtak hozomány szerzéséről. Nem feledkeztek meg a börtönök szerencsétlen lakóiról sem, sőt szeretetük beléményességében még arra is gondoltak, hogy bajba jutott szegény embertársaik számára megbízható istenneves ügyvédet szerezzenek.

Az alamizsna egy részét pénzben fizették ki. Általános elv volt, hogy a tagok ötszáz mai lira értékét meg nem haladó összeget bármikor kiutalhattak. Nagyobb összeg folyósításához azonban már a tanács hozzájárulása is szükséges volt. A kiutalások a legkülönbözőbb címeken történtek. Például Bizonyos Alexander nevű

nőnek négy tallért adtak házasság címén, Katalinnak öt tallért matrácvásárlásra. Sűrűn visszatérő tétel a keresztény oktatásban tanúsított szorgalom jutalmazása és hozományadás. De még sűrűbben szerepelnek a természetbeni adományok, mint például az ujszülötteknek szánt pólyák, kötések, lepedők, szalmazsákok, vásznak és így tovább. Mindez — évenként átlag háromezer tallér értékben, — részint a tagok hozzájárulásából, részint a via del Pellegrinot és a Campo dei Fiorit környező házakban végzett alalmaznogyűjtésből, részint a jótévk adományából, esetleg kisebb hagyatékokból tevődött össze.

Az egyesület amellett, hogy sok ember életét megkönnyítette és felderítette, a tagok életének megszentelésére is észrevehetően kihatott. Mert legtöbbször megszívlelték az alapszabályok figyelmeztetését: »Mivel az irgalmasság műveit szeretet nélkül érdemszerzően gyakorolni nem lehet, a szeretet pedig semmiképpen sem fér össze a bűnnel, igyekezzenek tisztán tartani magukat a bűntől.« Ennek a programnak megfelelően belépésük napján, az év nagyobb ünnepein és Szent Lőrinc vértanú ünnepén szentáldozáshoz járultak, mindennap lelkiismeretvizsgálat végeztek és igyekeztek hivatalbeli kötelességeiknek minél pontosabban megfelelni.

Az egyesület egészen a XIX. század elejéig, fennállott és mindvégig kifogástalanul működött. Reánk maradt jegyzőkönyvei és iratai fontos művelődéstörténeti adalékok a barokk- és felvilágosodáskorabeli Róma szociális arculatának megismeréséhez.

Nincs rá adatunk, hogy akár Páli Szent Vince, akár Ozanam tudomással birt volna a San Lorenzo in Damaso mellett működő szegénysegélyező egyesület működéséről. Programjuk meglepő találkozása tehát csak újabb bizonyítéka annak, hogy a keresztény szeretet leleményessége minden korban megtalálja a korviszonyoknak legjobban megfelelő megoldásokat. (bgy.)

ORTEGA Y GASSET HALÁLARA. Aki magyar és katolikus, az egy kissé mindenképpen latin is és e latinitáson keresztül érti meg a mediterrán kultúrát. Ortega y Gasset, a madridi egyetem egykori metafizika tanára nem érthet meg a Földközi tenger kéksége és éles napsütése nélkül. Nem mintha ez a ragyogó tollú gondolkodó-művész maga homályos lenne. Ellenkezőleg, éppen ünnökök és tisztá stílusa az, ami varázslatába vonja kortársait. Megvolt az a tehetsége, hogy a legnehezebb bölcséleti témákon a legkönnyedebb gráciával vezesse át a vasóit. Az édesen szóló sziliszta és gondolkodó azonban mindent, amit az északibb gondolkodóktól vett át, a mediterraneum kék-arany ragyogásában mulatott be. Észak mélységébe dél világosságát árasztotta. Ezért is olyan csábító minden írása, akár egyetértünk vele, akár nem. Érthető, hogy a két világháború válságai közt győtrődő nyugati nemzedékeket o yannyira megejtette. Meg azután ő maga is a nyugati válság-irodalom legékesebb tollú képviselője. Eltérőszülő élménye az első világháború után szétesett spanyol társadalom, amelynek válságairól, lelki szétesettségéről az „Espana invertebrada” című 1922-ben megjelent könyvében rajzolt megrázó képet. Az európai válság-irodának egyik legjellemzőbb vonása, hogy pompásan és meggyőzően adja elő a diagnózist, de felajánlott orvossága leg-

többször silány és nevetséges. Ortega azonban nemigen gondol orvosságra. Megelégszik azzal, hogy elbűvölő ékesszólással, páráltan izléssel, fő ényes e eganciával — csevegjen.

A bölcséleti irányok közül még leginkább az u. n. életfilozófusokhoz áll legközelebb. Adósa Nietzsche és Bergsonnak, de mestere Goethe és Hegel is. Darwin fejlődéstani szempontjaiba beleolvadnak Platon ideái. Élet és szellem finom és arányos vegyületekből pároztalt nyújt klasszikus szövegekkel ékesített aranyserlegben. Ez a nemes nedű azonban nem válik olyan itallá, amely az olláron Krisztus vérévé lényegülhetne át. Mert ha ő mélyen átélte spanyolsága révén menhelyenül katolikus is, gondolkodása lényegében mégis csak inkább pogány. A lömegek lázadású (Rebellion de las masas) című világhírű könyvében rendkívül találó képet rajzol környezetének és korának szétesőben lévő társadalmáról, de a feltehető lömegekre a pogány bölcs fölényes megrevésével, nempedig a szentek szenvedélyes szerepével vagy a kommuniszták forradalmi szándékával tekint. Pedig a nyugati társadalom helyzetét nemcsak élesen, világosan, szélesre, de helyesen is meg tudja fogalmazni. „Embereket látni, — írja — akik elévedtek saját elvesztésükben, mert nincs semmi, aminek életüket odaadják. Minden parancs- és rendszeme sárba van taposva. Látszólag ez a szabadság... Valójában nem az. Ha az élet önmagában felszabadul, elveszti önmagát, üres lesz és céltalan... El van vesztve, ha egyedül van önmagával. Az önösség labirintus. Élni annyit, mint egy célra elhajítva lenni”. Ortega felismeri társadalmának krízisét, a nyugati kapitalista és liberális társadalom benső betegségét s belőle fakadó tehetetlenségét, amelynek honfitársa, Madridiága is nem egyszer megfigyelt. Az önösség labirintusából azonban nem vezet ki ez a gondolkodó-művész, mert végül is nem mutatja meg azt a célt, ami felé el kellene hajtatnunk. Azt mondja kora emberéről, hogy „sohasem néz ki önmagából”, de nem mutatja meg azokat a csillagokat, amelyekre fellekintsen. Ortega nem megváltani akar, hanem el akar bűvölni. „El tema de nuestro tiempo” című tanulmányában a nemzedékfogalom elemzéséből kiindulva megkísérel valami célt adni, amikor oda lyukad ki, hogy a jelen kor nemzedékének feladata: „megkísérelni a világ rendezését az élet szempontjából.” Viszont: „az élet önmaga rendező értékei”. S az ember akkor él helyesen, ha engedi, hogy az élet vigye. A kultúra, a spontán élet elrendezte értékek világa és nem is írható elő, hogy az élet mit tegyen, sőt azt nem is szabad előírni. De hol itt a cél, az ember és a kultúra célja? Bölcselőnk nem mondja meg. Mint minden szabadgondolkodó, ő is érzi, hogy rettenetes dolog eszmények és normák szerint élni, de azt is tudja, hogy nélkülük emberként élni — lehetetlen. Az önmagát rendező spontán életéről beszél s ez az élet Ortega ismeretlen istene, az ember titokzatos gondviselője, aki azonban nem nyilatkoztatja ki magát. Ortega lényegében csalódott szabadelvű, aki észreveszi és felárja a polári társadalom hitelenségét, kiüresedését, eszmei tartalmatlanságát, de se kedve, se elszántsága, hogy maga tűzzön ki eszményeket honfitársai és kortársai számára. Mégis, mintha itt-ott sejne valamit. Legalább is erre vall, amikor „A szerelemről” című művében odaveri: Meg vagyok győződve róla, hogy az európai lélek valami új isten-tapasztaláshoz van közel, ennek a

roppant horderejű, mindennél fontosabb realitásnak valami új belátásához." Reméljük, hogy Ortega y Gasset, ez a ragyogó európai jelenség, akiben művészi módon összefonódott az élet és a szellem szerelme, a gondolat mélysége és a kifejezés könnyedsége, annyi talány és rejtjelem fejlegetése és megmutatása után az élet egyellen bizonyosságán át, eljutott a minden értelem és világozóság Atyjához. (Szigeti Endre)

II. RAKÓCZI FERENC ÉS SZÉCSÉNY VÁROSA. (A kuruc országgyűlés 250. évfordulójára.) „Tanítóim állásomnak megfelelő erkölcsöket fejlesztettek ki lelkemben és a Te imádásodra vezettek. Te tetted ugyanis, hogy ifjú koromban előjáróimmal szemben igen engedelmes voltam.” Így ír önéletrajzában II. Rákóczi Ferenc. Ezeknek a nevelőknek volt egyike P. Bárkányi János, szécsényi házfőnök.

Ő volt az, aki a kétszeres török hódoltság és pestisjárvány után, Isten kegyelmében bízva, vasakarattal és izzó magyar szívvel újból megalapította Szécsényt és a környékbeli községeket. Az erdők renetegeibe és a barlangokba menekült népet visszacsalogatta és a kormos romok eltakarítása után hozzálátott rendtársaival együtt az építéshez. Nem lehet meghatódottság nélkül olvasni a szécsényi kolostor történetének lapjait, melyek leírják az ujjáépítők küzdelmeit, összehasonlítva saját munkájukat a fogságból visszatért választott nép szent építkezésével. P. Bárkányi azonban nemcsak a Palócföldnek volt lelke. Mint országos híró, nagyhatalmú szónokra, egyben tudós és szentéletű férfira terelődött rá az özvegy Zrinyi Ilona figyelme, és udvari papjának, valamint fia nevelőjének kérte meg. Így került P. Bárkányi Munkács várába. A kis fejedelmet nemcsak a hit elemeire, de az írás-olvasás tudományára is ő oktatta. A mestert és tanítványt őszinte szeretet kötötte össze. Látjuk ezt a Fejedelem már idézett nyilatkozatából, de az alábbi sorokból is, melyekkel a páter, a tanítvány ABC-s könyvét dedikálta: „A bölcsességnek kezdete az Úr félelme. Kitől minden jóknak áldását kívánja Páter Bárkányi János a méltóságos és nagyságos nevendék fejedelmi nagy Rákóczi famillának méltóságos csemetéjére, Rákóczy Ferikére. Kinek az Úr napjait sokakra terjessze, földön, mennyben örökösen nagyra nevelje.” Kedves jelenet lehetett az, mikor a kis Fejedelem a szerető nevelő ölében ült, vagy amikor a térdén lovagolt; mert ezt is feljegyezte a történetíró. Különösen nagy volt fontossága Rákóczi lelkében a katolikus nevelésnek, mikor az, az intranzigensen protestáns Thököly Imre személyében mostoha apát kapott. „Gyakran megkísérelték, hogy vallásomból kitérítsenek” olvashatjuk a fejedelem önéletrajzában, és bizony igen kemény szavakkal („kigyó”) jellemzi mostohájának katolikus hite ellen irányuló tevékenységét.

A nevelő és tanítvány jóviszonya természetesen később is meglátsozott a ferences rend és a Fejedelem által képviselt eszmék viszonyán. Amikor az ezer sebből vérző ország ügyét a Gondviselés akaratából Rákóczi a magáévá tette, legjobb támogatóit a barátokban találta. A szabadságharc élesztésének: a lakosság felrázá-

sának és fegyverbe állításának fontos munkájáért méltán nevezték őket „kuruc barátoknak.”

A történetírás bőségesen tájékoztat bennünket a szabadságharc kezdetéről. Hogyan került a vezetés szerepe egyre jobban Rákóczihoz és hogyan lett ő személyében és törekvéseiben is megtestesülése az örök magyar szabadságvágynak. A felkelés által teremtetett helyzet legalizálására és az új jogrend megalkotására volt hivatva a szécsényi országgyűlés.

1705 szeptemberében érkezett Rákóczi Szécsénybe. Hazajött. Ott honnal várta őt egy kolostor, melynek lakói, legelsősorban a már idézett P. Bárkányi szoros kuruc-kapcsolatai révén, tiszteletteljes szeretettel voltak irányában. Az annyiszor rombadőlt kolostornak szinte csodálatos módon megmaradt 14. századbeli része lett a Fejedelem szállása. A maga nemében páratlan építéstechnikájú és szépségű, u. n. központi-oszlopos gótikus terem, a sekrestye fölött, ezóta viseli a Fejedelem nevét. És kelti mindmáiglan annyi látogató lelkében a vallásos hazafiság szent érzését. A századok áhívatáival megszentelt falak, az Eucharisztia közelsége, a földi dicsőségének teljében lévő Fejedelem mélységesen vallásos lelkében mindmegannyi szent indítás volt: szerényen, az uralkodói fenség pompája és gazdagsága nélkül élni, dolgozni, harcolni egy szegény nemzetért...

Valóban szegény nemzet! Szécsény ennek is tanúja volt. Őrszejejtöttek püspökei, főpapjai, megyei és rendjei és világraszóló lelkesedéssel „az Haza szabadságáért összeszövetkezett magyarok és szövetséges rendek igazán való vezérlésére Vezérlő Fejedelemmé” választották Rákóczit. Ünnepi mise, üdvözlésgyűlés, áldomás, de a következő napokon már éppen vallási különállásuk miatt a pártok és főurak egyéni gravameneikkel jöttek elő. Szóháza, ellenségeskedés váltotta fel a minapi egységes vívatót. Nem tudták megteremteni azt az erős szervezeti egységet, mely a szent cél érdekében összefogva a nemzetet, a szabadságharcnak szerencsés véget biztosított volna.

Ilyen körülmények miatt október elején véget ért a szécsényi országgyűlés, a kolostor krónikása pedig feljegyezte a távozó Fejedelem nagylelkű gesztusát, hogy alamizsnaképpen 160 forintot adományozott a Povarello fiainak. Érezzük, hogy ennél sokkal többet is adott: lelkét hagyta a vidéken és a szent falak között.

(Bognár Lajos)

ARANY JÁNOS LEVELE EGY ESZTERGOMI FOTOGRAFUSMESTERHEZ. A múlt század harmadik harmadában élt és működött Esztergomban Beszédes Sándor fényképész-mester, aki mesterségének kiváló szakembere volt. Ujfajta, abban az időben igen fejlett eljárást dolgozott ki, melynek segítségével a klasszikus mesterek alkotásairól sikerült reprodukciókat készíteni. 1875-ben Esztergomban kiadta a Dürer Albert „Kisebb passiójáról” készített „fényvéseli utánzatait”, folió kiadásban, 37 képpel, 5 forintot áron. Beszédes a reprodukciókat a Simor János hercegprimás értékes gyűjteményében lévő eredeti Dürer-metszetekről készítette.

Az új nyomdatechnikai eljárásról beszámolt az Esztergomban kiadott „Irodalmi Értesítő Buzárovits Gusztáv könyv-, zene- és

képkereskedéséből" c. folyóirat 1875. évi 8. és 9. száma. (Buzárovits jómódú nyomdaulajdonos és könyvkereskedő volt, aki éveken át kiadta a jentli hosszú című folyóiratot. Ebben reklámozta kommunék meuei gyakran iatimus cikkek, könyvrecenziók, irodalmi hírek is megjelenek.) A Beszédes Dürer-reprodukcióiról szóló cikk a következőket írja: „E találmány a fényképet a litographia yerére helyezte at. A fényképnek a sajátos módon előkészített kőre való letele átlat az eredetivel teljesen összhangzó, atól alig megkülönböztethető másolatot eredményez”. (117. old.)

„Fényvéseti utáizatai”-ból Beszédes küldött egy-egy albumot az uralkodónak, Simor hercegprimásnak, Trefort Agoston vallás-és közok uasügyi miniszternek, báró Sina Simonnak, az akkori idők görög származású bőkezű mecénásának, valamint a Magyar Tudományos Akadémiának. Arany János, mint a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára a következő levéllel nyugtázta Beszédes kiadványának ávévelét:

„Igen tiszteu Uram! A Magyar Tudományos Akadémia folyó octóber hó 4-én tartott összes ülésén szerencsém volt bemutatni Dürer Abrecht ú. n. „Kisebb Passiójának” azon díszes kiadású példányát, melyet tisz. eli uraságod könyvtárunk részére felajánlti sziveskedett. Az akadémia teljes méltánylatl és hazafiúi örömmel vette tudomásul a találmány jelességét, melyről a valóban művészileg kiállított lapok tanúskodnak, s köszönetét fejezte ki a beküldött példányért, mely könyvtára egyik díszét fogja képezni. Miről, midőn szerencsém van értesíteni, tisztelettel maradok alázatos szolgálja Arany János főtitkár. Budapesien, 1875. Octóber 7-én.”

Arany levelének eredetije valószínűleg elkallódott, de meglehet, hogy Beszédes valamely leszármazottjánál lappang. A szöveg a már tárgyalta folyóiratban megjelent. (1875. évf. 121—122. o.d.)

Sorainkkal a magyar nyomdai technika egyik elfeledett továbbfejlesztőjének emlékét igyekeztünk a feledés homályából kiemelni, akinek nagyjelentőségű eljárásáról Arany Jánosunk „hazafiúi örömmel” szerzett tudomást. Arany levelét azért közöltük teljes terjedelmében, mert az „Irodalmi Értesítő” c. esztergomi helyi folyóirat még a szakemberek előtt sem ismert, tudomásunk szerint csupán az esztergomi városi könyvtár folyóirattárában található. (Dévényi Iván)

130 ÉVES A TUDOMÁNYOS AKADEMIA; e 130 esztendősz gazdag multnak itt most csak katolikus vonatkozásaira mutatunk rá. Katolikus papok is tetemes összegekkel járultak hozzá az alapításhoz, mint Guzmics Izidor bencés apát, Pázmándi Horváth Endre plébános, Horváth János püspök. A szabadságharc után újabb félmillió forintnyi adomány tette lehetővé az Akadémia tudományos munkálkodásának megindulását; s ehhez a katolikus főpapok és káptalanok is nagy mértékben hozzájárultak, főként Bariakovics Béla és Haynald Lajos.

A katolikus főpapok bőkezű adakozása a későbbi években sem szűnt meg; csak a hatvanas évekből a következő nagyobb adományokról van tudomásunk: Kunszt József érsek az Akadémia palotájának építésére, a esanádi püspök és Simor János bíboros az

alaptőke növelésére adományoztak egyenként 10—10 ezer forintot. Scitovszky érsek és Ipolyi Arnold püspök neve pedig a nagyobb alapítványok létesítőinek névsorában szerepel.

Am a katolikus egyház nemcsak az anyagi áldozatokból vette ki a részét, hanem e tudományos intézmény *szellemi értékeit* is nagy mértékben növelte. — Már az Akadémia munkásságát előkészítő bizottságban is szép számmal van képviselve a katolikus klérus: a 26 tag közül öt katolikus pap: *Batnicz Lajos* szombathelyi paptanár, *Fejér György*, a pesti egyetemi könyvtár igazgatója, *Guzmics Izidor* bencés szerzetes, akkor a pannonhalmi főiskola tanára, s a fentebb említett *Pázmándi Horváth Endre* és *Horváth János*. — Az előkészítő munkálatok befejezése után 1831-ben kezdte meg működését a tudós társaság. A 22 rendes tag között ismét felleljük *Bitnicz*, *Guzmics* és *Pázmándi Horváth* nevét. Az ugyanebben az évben megválasztott 16 tiszteleti tag közül pedig hadd említsük meg *Döme Károly* pozsonyi kanonok, *Kolosváry Sándor* veszprémi kanonok, *Kopácsy József* veszprémi püspök, *Kresznerics Ferenc* vasmegyei plébános és *Szepeszy Ignác* pécsi püspök nevét.

Erdemes megemlíteni, hogy az 1832-ben első ízben kiadott 200 aranyas akadémiai nagyjutalmat a már többször említett *Pázmándi Horváth Endre* tétí (később pázmándi) plébános nyerte el „Árpád” című hexameteres hőskölteményével. (Nem kisebb művek versenyeztek vele, mint *Vörösmarty „Csongor és Tündé”*-je és *Széchenyi „Hitel”*-e!) — Sőt a következő évben is katolikus egyházi férfiú kapja a nagyjutalmat: *Kresznerics Ferenc* „Magyar Szótár”-áért.

Ugyanebben az évben megjelentek az első akadémiai kiadványok. Munkatársaik közül megemlítjük *Arvay Gergely* szombathelyi premontrei tanár nevét, aki a „Külföldi Játékszín” c. sorozat számára lefordította Molière „Nők iskoláját”.

A nagyjutalommal kitüntetettek sorában később is találkozunk katolikus papi személyek: 1841-ben *Horváth Mihály* (a későbbi csanádi püspök) „Az ipar és kereskedelem története Magyarországon” c. művét, 1854-ben pedig *Jedlik Anyos* bencés szerzetes „Súlyos testek természettana” c. munkáját jutalmazzák a 200 arannyal.

Az 50 aranyas Marczibányi-mellékjutalmat 1857-ben *Ipolyi Arnold* (a későbbi váradi püspök) „Magyar mithológiá”-ja nyeri el, 1862-ben pedig *Czuczor Gergely* költeményei. — A bencés Czuczor más téren is fontos akadémiai szerepet tölt be: 1844-től ő szerkeszti az akadémia legnagyobbszerű kiadványát, a magyar nyelv nagyszótárát.

A szabadságharc utáni általános letargiában csak egy évtized múlva kezd új életre támadni akadémiánk. S az ekkor (1858-ban) beválasztott új tagok — *Arany*, *Gyulai*, *Jókai*, *Szász Károly*, *Tompa* — illusztrális társaságában ott találjuk *Tárkányi Bélát* is, a neves papköltőt.

1879-ben *Fraknói Vilmos* c. püspök, történetíró követi a távozó *Arany Jánost* a főtitkári székben. Ezidőben választják taggá *Bogisich Mihály* egyházi zeneköltőt és zenetörténészt és *Csikó Gergely* drámaíró, aki a sziművek jutalmazására alapított *Karácsonyi-díjat* gyors egymásutánban négyszer is elnyeri.

A XX. században a legnevezetesebb akadémikusok egyike *Prohászka Ottokár* székesfehérvári püspök. 1902-ben *Vargha Damján* nyerte el az irodalomtörténeti, s 1934-ben *Sík Sándor* „István király”-ával a drámaírói jutalmat. (k. gy.)

150 EVES „A KAPOLNA”. A délnémetországi Tübingen közelében, Wurmlingen nevű falu mellett, a vadregényes Ammerberg-hegység nyugati lejtőjén, egy temetőkert kelet-közepén kis kápolna-épület emelkedik, az ú. n. „Wurmlinger Kapel e”. Nem ez másfélszázados (ez jóval régibb), hanem Ludwig Uhland-nak róla szóló világhíres dala, a „Die Kapelle”. A feledhetetlen bájú kis költeményt 1805. őszén írta az akkor még csak 18 esz endős Uhland. Hegyes-völgyes vidéken, egy nyárbó, ősze haló napon született ez a költemény egy ifjúkorból férfikorba lépő fogékony lelkű költő kebelében. Varázsának tüka talán éppen abban van, hogy keletkezése körülményeinek mindeme dialektikus kettőssége benne rezeg, egybeolvaszva a szelíd mélabú kibékítő harmóniájában:

*Dombon áll egy kis kápolna,
Mé ázón a völgybe néz;
Lent a réten, forrás mellett
Pásztorfiú fülgyűrész.*

*Bánatosan bűg a harang,
Gyászos ének hangzik e;
Elhalkulnak a vig nők,
És a gyermek fölfigyel.*

*Ott viszik a sírba őket,
Kik vigadtak itt alant...
Pásztorfiú, néked is szól
Egykor ott a kis harang!*

(Kunszery Gyula)

RÉTI ISTVÁN KÖNYVE A NAGYBÁNYAI MŰVÉSZTELEPRŐL. „Ha Nagybányáról beszélünk, vagy írunk, nem szabadulhatunk meg bizonyos elfogódottságról. Mintha valamennyien érdekes ősünkre emlékeznénk, alázatos tárgyyszerűség, kemény mértéktartás van a hangukban”, — írja egyhelyütt *Kassák Lajos*.¹ Mindeztideig azonban a nagybányai művésztelepről átfogó, alapos munka nem állott rendelkezésre. Ez a hiány szűnt meg a közelmúltban, amikor napvilágot látott *Réti Istvánnak*, az 1945-ben elhunyt kiváló festőművésznek, nagyszerű pedagógusnak és nagykultúrájú esztétikusnak „A nagybányai művésztelep” c. vaskos, számos reprodukcióval ellátott munkája.

Réti István a magyar festészet e korszaknyitó tömörülésének, a nagybányai művésztelep megalakításának és virágbaszökkenté-

¹ Kassák Lajos: Képzőművészetünk Nagybányától napjainkig. Bpest, 1947. Magyar Műkiadó kiadása, 5. old.

sének nemcsak egyszerű szemtanúja, hanem irányító egyénisége is volt. Tekintettel arra, hogy két önmagáról a könyvben alig-alig emlékezik meg, a kiadó a nagybányaiak közöttünk tartozkodó kortársát, *Lyka Károlyt* kérte fel, hogy a könyv élen adjon jellemzést kétirói, akinek neve Nagybánya fogalmától elválaszthatatlan.

1896-ban *Hollós Simon*nak, a Münchenben már nagy tekintéllyel rendelkező magyar festőművésznek a vezetésével fiatal képzőművészek keresek fel Nagybanát, hogy nyaraikat ott szorgalmas stúdiumok közepette töltsék el. Hollós figyelmet Nagybányára két odaválo fiatal művész, Réti István és *Thorma János* hívta fel. Hollós, tudomást szerezve az ódon, középkori alapítású városka természet szépségeiről, festőiskolájával a millennium évében Nagybányára telepedett. A festők elhatározásukat sosem bánták meg. Erdővel borított hegyek, barátságos völgyek, kis folyócskák övezte városkat találták. A Gutin, a Feketenegy, a Zazar, az Izvora, a Morgo, a szebbnél-szebb tajak hamar a szívükhoz notelek. A novendekek tolog magyarok voltak, de sok orosz, lengyel és német, és egy-két spanyol, francia, sőt meg kalkukai is akadt közöttük.

Novoidesen Nagybányára költözött *Ferenczy Károly* és *Grünwala* (kesőbb *Ivanyi-Grünwald*) *Bela* is. Hollós néhány év múlva személyi okok miatt elhagyta, ekkor negyen (Ferenczy, Réti, Thorma és Grünwald) szabadiskolát alapítottak. Ebben a szabadiskolában dolgozott hosszabb-rovidebb időn keresztül egy sereg tehetséges fiatal művész, akikből később képzőművészetünk büszkeségei lettek. Itt látjuk *Csók Istvánt*, *Kosza Józsefet*, *Benckhardt Ágost*, *Nyilassy Sandort*, *Bernáth Aurélt*, *Szőnyi Istvánt*, *Páray Pált*, a nagybányai születésű *Czóbel Bélát*, *Glaux Oszkárt*, *Pertout-Usabá Vamost*, *Boldizsár Istvánt*, és *Ferenczy Károly* három művész-gyermekeit, *Valéri*, *Noémit* és *Bénit*. Nagybánya fénykora az első világháború kitöréseig tartott, azonban még a román imperium alatt is hosszú időn át működött itt festőiskola.

Réti könyvének első része a Nagybányára vonulás ideájának megszületését, és az ötlet megvalósulását mondja el. Eötvös Károlyra emlékeztető derűs, ízes módon. A második rész a telep történetét tárgyalja, az alapító tagok minden nehézségen úrrá lévő lelkességét, a kezdeti megnemértéssel való férfias szembenézést.

Mert a nagybányai törekvések az első időkben a közönség és a kritikusok részéről erős ellenállásba ütköztek. A századvégi kiállításlatogató a kedélyeskedő, népszinműhangulatú festményeket kedvelte. A legnépszerűbb művész *Margittay Tihamér* volt ebben a korszakban, édeskés genre-képek festője. Az 1896-os ezredéves kiállításra ilyenfajta című képek nyerték meg a publikum tetszését mint Nadler: „Terefere a mosásnál”, Peske: „Csak egy szem cse-resznyét”, Aggházy: „No, ne izéljen”, Roskovits: „Kóstolja, be édes!”, stb. Azonban a nagybányai művészek elmélyült, kitartó munkája, és a haladó kritika támogatása (*Bródy Sándor*, *Ignotus Hugó*, *Lyka Károly*) végül is elfogadtatták a közönséggel a nagybányaiak póztalan, anekdotamentes, tiszta művészetét. A gúny, a megnemértés a nagybányaiakkal szemben, a „lila lovak” emlegetése örökre elhallgatott.

Könyvének harmadik részében Réti a nagybányai művészek

esztétikai célkitűzéseivel foglalkozik. Párhuzamot von a francia impresszionisták és a nagybányaiak lényegesen különböző stílusa között, ramutat a korszak divatos, naturalista festőjének, *Basien-Lepage*-nak a nagybányaiakra gyakorolt, nem tartos hatására. (Itt jegyezzük meg, hogy két esztétikai nezelet nagyrészt *Henri Bergson* és *Benedetto Croce* elméletén alapulnak.)

A negyedik rész a festőiskolában urakodó tanítási módszereket tárgyalja. Ezek az alapelvek a művészeti oktatásban nagyrészt ma is helytállóak. A telep festőtanarai a Thorma által megfogalmazott alapelvet tartották szem előtt: „A tanítás egyetlen alapelve a természet megismeretése legyen.”

Munkája ötödik részében kéri a négy legszámottevőbb nagybányai mesternek (Hollós, Ferenczy, Grünwald és Thorma) remekműve emberi és művészi portréját adja. Előadsmódjából kitűnik, hogy Ferenczy zsenije állott hozzá legközelebb. Egy-egy mondattal képes felidézni Ferenczy örökértékű alkotásait: „Egy quattrocento-ireskő gyöngéd, komoly áhitata ömlik el a *Hegyi beszéd*en, a *Három királyok*on pedig az erdő sűrűjének mesésugalló titokzatossága rezeg.” Unnepélyes szavakkal így összegezi annak a Ferenczynek jelentőségét; aki a számos jeles nagybányai tehetség között az egyetlen zseni volt: „A magyar művészetben ott áll ő is a vezérek között, műveltségének csillogó, elegáns fegyverzetében, tehetsége és erkölce nyugodt erejében.” Szépen ír Hollós-jellemzésében a festő rendkívüli képességeivel arányban nem álló művészi eredményeiről. A „Kukoricahántás” c. ismert Hollós-kép elemzése élvezetes is, szakszerű is. Meleg lapokat ír testi-lelki jóbarátjáról, a történelmi festészet iránti érdeklődése révén a többi nagybányai festőtől elkülönülő Thormáról, a „Talpra magyar!” és az „Aradi vértanúk” alkotójáról. Szépen írja róla: „A keresztény emberiesség szelleme és nemzetének szeretete ösztönösen diktálta egész magatartását az étellel szemben.” „A Bibliát, főképp az Ujszövetséget mindig olvasgatta.”

Régi évtizedek anyaggyűjtése és évek aprólékos munkája alapján megírt könyve még evidensebbé teszi a nagybányaiak felbecsülhetetlen érdemeit modern festészetünk történetében. A műtremből a szabadba való kivonulás, a pleinair-festés, az akadémiák szenttelen, rideg modora alóli felszabadulás, egyszóval az őszinte természetszemlélet és a festői látásmód uralomrajutása az ő nevükhöz fűződik. Nagybányával torkollott bele a magyar festészet ösvénye az európai képzőművészet országútjába. „Nagybánya korszakos problémákat vetett fel, és azokat meg is oldotta, belekapcsolódott a nemzetközi vérkeringésbe: de nem külföldi minták utánzásával, hanem saját erejéből, óvatosan építve ki saját stílusát.”²

Nagybánya nagy eredményei átáramlottak az elmúlt évtizedekben a magyar festészet folyamatosságába. Főleg Bernáth Aurél és Szőnyi István oeuvre-jére gondolunk, de nem csak rájuk. Végvári Lajos mutat rá arra, hogy a nagybányai tradíció „vezette el *Berény Róbert* et az absztrakciótól a természetelvű festésig”, és „ez érződik *Czóbel Béla* festészetében is, ... aki olyan sajátos koloritot

² Genthon István: Az új magyar festőművészet története, Magyar Szemle kiadás, 1935. 177. old.

alakított ki, amely nehezen képzelhető el a nagybányaiak nélkül.¹³ De Nagybánya szelleme a fiatalabb nemzedék legjelentősebb mestereinél is érezhető, elsősorban Szentiványi Lajosnál és Iván Szilárdnál.

Réti könyve megerősíti az olvasót abban a hitében, hogy a 60 esztendőös nagybányai művésztelep esztétikai, erkölcsi és festéstechnikai hagyatéka a magyar kultúra elvitathatatlan részévé vált. (Dévényi Iván)

ERDEKES KÉPKIALLITAS zajlott le ez év márciusában az Egyesült Államok Florida államában, Sarasota városban. A kiállításon negyvenkét amerikai múzeum egy-egy — nyilván legbecselebnek tartott — műtárgya szerepelt. A tárlatról a sarasotai múzeum igen szép kiállítási katalógus adott ki, amely mind a negyvenkét műalkotás reprodukcióját és pontos tudományos leírását tartalmazza.

A tengerentúli kiállítással kapcsolatban a katalógus európai átlapozójában két észrevétel támad. Az első: sajnálkozás amiatt, hogy csodálatos remekművek sorra elkerülnek az elszegényedett Európából. A második: a furcsa szempontok szerint valóga's, amely azt eredményezi, hogy a képzőművészetek legnagyobb korszakait és mestereit bemutatni kívánó kiállításról hiányoznak olyan mesterek, mint Rubens, Breughel, Chardin, Tizian, Tin'ore'to, Cézanne, Picasso, Matisse, holott e mesterek kiváló művei vannak Amerikában. Ugyanakkor kisebb jelentőségű művészek munkái is vannak állítva. Különösen vitatható a XX. századi művészetet képviselő néhány mű kiváloga'sa. Mindazáltal számos remek, ihletett munka is szerepelt a kiállításon.

A kiállított művek közül 6 szobor, egy rajz, a többi 35 olajfestmény.

A szobrok között szerepel egy anönyörű, istenséget ábrázoló mezopotámiai bronzfigura a Kr. e'l'ö'ti 3. évezredből, egy ülő mitológiai személyt formázó nepáli indus szobor a Kr. u'dni 9. századból és egy fából faragott, gyöngéd kézzel megalako'tott angyalok, ismere'ten. 13 századi francia művész á'szellemült műve. Am ezekután nem elégítik ki az embert Sin'enis mai n'emet szobrász és di Spirito mai amerikai absztrakt szobrász modoros munkái.

Az egye'tlen rajz Rembrandtnak egy ka'apos férfi mellképét ábrázoló tollrajza.

A festmények sordt Greco egy nagyon szép portréja nyitja meg: „Egy trinitárius szerzetes arcképe.” Ezután az egyik Le Nain-nek, Louis-nak „Parasztnok a házuk e'l'ött” c. ismert képe köve'kezik, majd Zurbaran csendele'e és Magnasco „Tájkép cigányokkal” c. műve. Erdekes, hogy Francesco Guardi-tól, a 18. századi ve'encei mes'ertől három kép is volt a kiállításon. ő szerepelt a legtöbb művel. Még Fraaonard az a festő, Guardi-n kívül, akinek egynél több képét állították ki. (Két derűs hangulatot sugalló műve volt lá'ható, egy mosolygó kis'edényt és egy bájos göndörfir'ű kőfiút ábrázoló kép.) A XIX. század derekának művészetét Millet női arcképe és Courbet „A vándorköszörűsök” c. képe reprezentálja, az impresszionizmust Pissarro egy nem jellegzetes asztali

csendéle'e és Degas balettet tanuló leányokat ábrázoló képe. Az impresszionizmusra köve kezű törekvéseket Van Gogh „Ciprusfák” c. képe mutaja be, amelyet a mesier 1889-ben, egy évve. éle.ének megrázó befejezése előtt alkotott.

A XX. századi mesier munkái közül a spanyol származású, de Franciaországban működő t. kubista Juan Gris, a német Pau. Klee és a francia Jacques Villon munkáit eme he jük ki, mint egyéni, erede'i alkotást. Viszont bántó néhány mai amerikai festőművész szerepeltetése. Ezek Braque-ot, Picassót kopirozzák unalmasan, erő'lenül, vagy durván naturalis', a rossz fo'ografiákra emlékeztető képeikkel kellene sivár hatást. (Dévényi Iván)

AZ ÚJ NÉMET EGYSEGES KATEKIZMUS. A breisgaui Freiburgban a Herder cég kiadásában könyvpiacra került az összes német katolikus egyházmegye számára készült egységes katekizmus, amelynek megvalósítását a fuldai püspöki konferencia határozta el.

Az új iskolaévben már ezt használják. Címe: *Katolischer Katechismus*. Mindenegyed egyházmegye külön nyomatta ki. A limburgi egyházmegye püspöke előszavában igen kedves szavakkal ajánlja az új tankönyvet legkisebb híveinek. A többi között ezt írja: ... „Ismeritek az isteni Gyermekebarát történetét. Az emberek gyermekeiket Jézushoz vitték, hogy áldja meg őket. Jézus megölelte és megáldotta őket. Ezek az emberek okosan gondolkodtak, amikor Jézushoz vitték kicsinyeiket. Ugyanígy gondolkodik a ti püspökötök is, amikor ezt az új Katekizmust ma átadja nektek. Az a hivatása, hogy mint jóbarátotok, Jézushoz vezessen benneteket. Segít, hogy Jézust megismerhessétek, megszeressétek, barátotokká tegyétek. Jézus pedig a Szentlelket adja nektek, Aki elvezet titeket a mennyei Atyához.”

Nagy és magasztosan felelősségteljes hivatást jelölnek meg e főpásztori szavak. Hittankönyv, főleg Katekizmus feladatát nem is igen lehetne szabatosabban megfogalmazni. Hiszen a Katolikus Katekizmus tárgyát tekintve felöleli a „Depositum fidei” teljességét, egészét. Elénk tárja szent hitünk csipkészen-finomsággal egymásbafonódó igazságait, és általa támad számunkra „a sötétségből fény, világosság árad szívéinkbe, hogy fölragyogjon nekünk Isten dicsőségének ismerete Jézus Krisztus arcán.” (II. Kor. 4. 6.)

Az új német Katekizmus roppant munkát, nagy gondoságot, német alaposságot, és első pillanatra feltűnő gyakorlatiasságot árul el. Hat részre tagozódik. Az általános alapismereteket tartalmazó Bevezetés és néhány főírádságot közlő Függelék közé ékelődik be a négy nagyobb fejezet:

1. Isten és a megváltás,
2. Egyház és szentségek,
3. Isten parancsai szerinti élet,
4. Utolsó dolgok címmel.

A könyv összesen 248 kérdést tartalmaz és 136 leckét (a mi régi „Nagyobb Katekizmus”-könyvünkben 395 kérdés volt, 142 oldalon.) Tehát ez lényegesen kevesebb emlézési anyagot közöl, még egyszerannyi oldalon. Mi tölti meg akkor e nagy orvost? Ime egy példa:

A 128. oldalon van a 68. lecke, amelynek címe: A felebaráti szeretet. Az egész két és fél oldalt foglal el. A német gyerekek erről a tételről a következőket tanulják:

Jézus példázatot mondott egy törvénytudónak arról az emberről, aki rablók kezére került. Így szólt: „Egy szamaritánusnak is arra vitt az útja. Mikor megpillantotta, megesett rajta a szíve. Odament hozzá, olajat és bort öntött sebeire és bekötötte azokat. Aztán föltette teherhordó állatára szállásra vitte és gondját viselte.” Jézus e szavakkal fejezte be: „Menj és tégy hasonlóképen!”

Isten minden embert szeret. Minden ember Isten képe van teremve. Krisztus vérével megváltva és az örök életre meghíva. Azért kell minden embert szeretnünk: minden embertársunknak teljes szívvel jót akarnunk, és neki minden erőnkől testi és lelki jót tennünk!

Minden felebarátunkat Krisztus akarata szerint kell szeretnünk! Krisztus minden embert saját testvérenek és nővérenek tart. Ő mondta: „Amit legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek.” (Mt. 20. 40.)

Szeretetünkől senkit se szabad kirekeszteni, akkor sem, ha valaki más nyelvet beszél, más néphez vagy valláshoz tartozik.

Nekünk Isten gyermekeinek és Krisztus tanítványainak ellenségünket is szeretnünk kell. Krisztus mondta: „Szeressétek ellenségeiteket, stb.” (Mt. 5. 44. 45.) Krisztus a keresztfán imádkozott ellenségeiért: „Atyám, bocsáss meg nekik stb.” (Lk. 23. 34.) Szent István és sokan mások Jézus példáját követték.

Ha valaki megbánt bennünket, megengesztelődve meg kell bocsátanunk; Isten is sokszor megbocsát nekünk. Bocsánat után nem szabad haragudni. Ha azonban mi bántottunk meg valakit, mihamarabb bocsánatot kell kérnünk, és az igazságtalanságot jóvá kell tennünk!

Isten családjában a hívők a mi testvéreink, nővéreink. Őket különösen kell szeretnünk! Szt. Pál mondja: „Tegyük jót mindenkivel, főleg pedig hittestvéreinkkel.” (G. 6. 10.)

Szülők, testvérek, rokonok, barátaink, jótevőink, honfitársaink állnak legközelebb hozzánk; őket is különösebben lehet és kell is szeretnünk.

Vét a szeretet ellen aki egyáltalán nem, vagy kevésbé szereti felebarátját. Ilyen, aki nem imádkozik felebarátjáért, nem törődik vele, szeretetlen, barátságtalan, vagy goromba, búsítja vagy hetykélikedik vele szemben. Aki felebarátjától irigyli Isten valamely ajándékát, pl. egészséget, tehetséget, gazdagságot, tiszteletet vagy szerencsét, vétkezik irigységgel. Aki örül más baján, vétkezik kárörömmel. Még nagyobb a bűne annak, aki másan bosszút áll. A szeretet elleni legnagyobb bűn az ellenségeskedés és gyűlölet. Szt. János írja: „Aki testvérét gyűlöli, az gyilkos.” (Jn. 1. 3. 15.)

Visszakérdezés. 1. Miben mutatkozzék meg felebaráti szeretetünk? 2. Mely szavakkal mondta Jézus, hogy felebarátainkban Önmagát szeretjük? 3. Miért kell megbocsátanunk? 4. Mit kell tennünk, ha valakit megbántottunk? 5. Kit szabad és kell különösen

szeretnünk? 6. Mondj néhány felebaráti szeretet elleni bűnt! 7. Ki vétkezik irigységgel? — kárörömmel? — bosszúállással?

125. kérdés: *Miért kell minden embert szeretnünk?* Azért kell minden embert szeretnünk, mert minden ember Isten képére van alkotva, Krisztus vérével megváltva, és az öröküdvösségre meghíva.

126. kérdés: *Mely szavakkal parancsolta meg Jézus, hogy ellenségeinket is szeressük?* Jézus mondta: „Szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót velük, kik titeket gyűlölnék, imádkoztatok azokért akik üldöznek és rágalmaznak benneteket; így lesztek Atyátok gyermekei, aki az égben van, aki napját felragyogtatja jókra és rosszakra, és esőt ad igazaknak és gonoszaknak egyaránt.”

Jótanács az életre: Minden nap egy kis tett a felebaráti szeretetben! Hogyan? egészen egyszerű: segíts, adj, szerezz örömet!

Isten szava: „Ha csak azokat szeretitek, akik titeket szeretnek, mi lesz a jutalmatok? Nem így tesznek a vámosok is? És ha nem köszöntitek csak barátaitokat, mi többet tesztek? Nem így tesznek a pogányok is? Ti olyan tökéletesek legyetek tehát, mint mennyei Atyátok.” (Mt. 5. 46-48.) „Aki szereti Istent, szeresse testvérét is!” (1. Jn. 4. 21.) „Új parancsot adok nektek: Szeressétek egymást stb...” (Jn. 13. 34-35.) „Rosszat rosszal senkinek se fizessétek!” (R. 12. 17.)

Aranyszabály: „Amit nem akarsz, hogy más neked cselekedjék, te se cselekedd azt másnak!” (Tób. 4. 16.) Jézus mondta: „Mindazt, amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük!” (Mt. 7. 12.)

Az irgalmasság cselekedetei: A felebarát iránti szeretet leginkább az irgalmasság testi és lelki cselekedeteiben mutatkozik meg. (V. ö. 118. 119. lecke.)

Feladat: 1. Hogyan gyakorolta Szűz Mária a felebaráti szeretetet? 2. Mondj néhány esetet a szentek életéből a felebaráti szeretetre vonatkozólag! 3. Mondj hasonló példákat más emberek életéből! 4. Hogyan gyakorolható a felebaráti szeretet a plébánia területén? 5. Hogyan gyakorlod a felebaráti szeretetet: otthon, iskolában, játék közben, az Egyházban, munkahelyeden? 6. Miben mutatod meg szeretetedet barátoddal szemben betegségében? 7. Kinek van leginkább szüksége szeretetünkre?

Ime a felebaráti szeretet katekizmusi leckéje. Nagyjából ennek technikai beosztása szerint épül fel a többi is. A Szentírásból indul ki, arra építi fel a magyarázatot, és a magyarázatból emeli ki a kérdést-feleleteket. Ezt aztán beleépíti a gyakorlatba, a gyermek mindennapi életébe.

Természetes, hogy a hittankönyv akármilyen jó és gyakorlati is, önmagában nem elég. Szükség van még jó hitoktatóra és szülőre is, aki a magyarázat mellé gyakorlati példákat mond és kiegészíti az életből vett példákkal azt, amit egy — akármilyen bő — könyv sem dolgozhat fel. (*Bölcsövölgyi Zoltán*)

A VILAGOSSÁG FIAINAK KÖNYVE. Nyolc esztendeje, 1947-ben fedezték fel a Holt tenger nyugati partján azokat a nagyjelentőségű szentírási könyvtöredékeket, amelyek azóta is szüntelen foglalkoztatják a tudósokat és a közvéleményt. Most azonban, hogy könyvvalakban, modern átirásban is napvilágra látott a fontos lelet, az érdeklődés újul, erővel fordul feléje. Egymás után jelennek meg a különböző vallásos és iudományos folyóiratokban a töredékek fordításokban is.

Tudvalevő, a töredékek legnagyobb része a jeruzsálemi héber egyetem birókáiban van. Az egyetem nagyírú tanára, Suenik professzor hét esztendő munkája szánta a töredékek konzerválására, átirására és magyarázatára. Munkája gyűjteményként 1954-ben megjelent a jeruzsálemi héber egyetem kiadásában „Az elrejtett tekercsek gyűjteménye”. A könyv tartalmazza az eredeti szöveg fényképmásolatát, a szöveg modern átirását a hozzávaló terjedelmes bevezetéssel és magyarázattal.

A gyűjtemény három részre oszlik. Az első Izaiás próféta szövegének töredékét tartalmazza, a második egy kézikönyvtöredéket, melynek Suenik professzor azt a címet adta: „A világosság fiainak harca a sötétség fiaival ellen”, a harmadik pedig egy himnuszgyűjteményt.

A második töredékről kívánunk itt rövid ismertetést adni. Bár nem szentírási szöveg, mégis nagy a jelentősége a lelet egyébb része szempontjából is.

A könyv annak az esszenus közösségnek a harci szabályzata, amely annakidején a tekercseket a gumrani barlangban elrejtette. Ezek a szabályok nem csupán azért érdekesek, mert bepillantást engednek abba, hogyan élt egy-egy esszenus közösség békében és háborúban, hanem azért is, mert bemutatja a zsidó nép akkori gondolkodását, azonfelül pedig leírásai, utalásai által bizonyítja, hogy a szövegek valóban ősrégiak.

Mint említettük: harci szabályzat, amely a világosság fiainak, Isten harcosainak küzdelmét szabályozza a sötétség fiaival ellen. Minthogy szent háborúról van szó, egyúttal szertartáskönyv is. Hiszen a pap tevékenysége az oltár körül és a harcossá a csatamezőn és a küzdelemben, ugyanannak az istenszolgálatnak két területe. Egyik sem kevésbé fontos a másiknál. S ezért van, hogy a harcosok viselkedését a csatamezőn éppen olyan részletekbe menő, aprólékos szabályok irányítják, mint a papét az oltár körül.

Mivel szent háborúról van szó, amelyet Izrael fiaival a pogányok és a „Sötétség megszegői” ellen folytatnak, azért a harcban, a csatamezőn a papságnak olyan fontos a szerepe, mint József óta soha. Ők irányítják a család minden fordulóját, harsonnákkal űk adják meg a jelt a támadásra, a sebesültek felszedésére, az ő kötelességük bátorítani a harcosokat a család után vezetnek a háladó és Istent dicsérő himnuszokat.

Ez a harci szellem a korabeli zsidó népi lélek és vallásosság legmélyebb gyökereiből táplálkozik. Innen a harci szabályzat eszkatologikus és apokaliptikus utalásai és az angyaloknak, nevezetesen Mihálynak, mint a zsidó nép védelmezőjének szerepe is.

A szentírási szövegek szempontjából bizonyító ereje történeti

utalásaiban és vonatkozásaiban rejlik. Mint említettük, a szent háborút, melyet szabályoz, a világosság fia, az izraeliták, Júda és Benjamin fiai folytatják a „sötétség fiai”, azaz edomiták, moabiták, filiszteusok és főképpen Assur Kitiimje ellen. Ez utóbbi néven pedig a szíriai görögségei kell érteni, Nagy Sándor azon utódait, akik Szíriában létesítettek birodalmat. A „sötétség fiai” között a könyv megemlíti a „Szövegség megszegőit” is. Ez azokat a zsidókat jelenti, akik eltértek a mózesi törvényől, behódoltak a görög szellemnek.

A szíriai görögök emlegetése a kézikönyvben egy ha' drozott évszámot juttat az Öszövség történetében jártas olvasó eszébe. Mikor kellett a Holt tenger környékén húzódó esszenus telepeknek Palesztina felső határán túli görögökkel harcolniok? IV. Antiochus Epiphanes idejében, aki két hadjáratot vezetett Egyiptomba. Egyiket Kr. e. 170-ben. Ez alkalommal teljesen kifosztotta Jeruzsálemet és a Templomot. A másodikat 168-ban indította el. Ez utóbbi azonban kudarcba fulladt, mert a rómaiak visszaparancsolták.

A világosság fiainak harci szabályzata azt bizonyítja, hogy a tekercseket olyan közösség használta és rejtegette el, amely Nagy Sándor utódai idejében élt és harcolt.

(S. F.)

Felelős kiadó: S í k S á n d o r

S Z E R K E S Z T Ő I Ü Z E N E T E K

Önálló. Dehogy is tilos önállóan gondolkozni! De gondolt-e már arra, hogy minden kornak, minden szakmának vannak szavai, illetve van olyan mondatfűzése, amelyet annak a kornak, vagy annak a körnek minden embere a legnagyobb könnyedséggel megért, de amelyek egy más kor emberének, vagy a szakmán kívül állónak teljességgel érthetetlenek. Vajjon mit fog gondolni a mai nevelésről egy kétszáz év múlva disszertációját készítő egyetemi hallgató, ha majd valamelyik mai „klassz” regényben azt olvassa, hogy a tanárok „csőbe húzták” a gyerekeket, de végül ezek mégis „átejtették” a tanárt. Am nyilván lesz annyi eszük, hogy komoly szakkönyvekből tanulmány tárgyává tegyék a kétszáz év előtti nyelvjárást, és pedig nemcsak az irodalmi nyelvet, hanem a köznapit, a tolvajnyelvet, — az akkori időknek különböző, de mindenkifől ismert vonatkozásokkal teli nyelvét. Ha pedig ennek a szak tanulmánynak nem tudnak elég évet szentelni, akkor elővesznek egy jegyzetekkel ellátott kiadványt, amelyben olyanok, akik elvégezték ezt a munkát, leírták, hogy mire vonatkozik az előtűk homályosnak tetsző szöveg. Nem egyszerű ez? Miért tartja hát sérelmesnek, ha az Egyház segítségünkre akar lenni, hogy egy kétezer évnél idősebb szöveget helyesen megértsünk?

P. P. Igen, a „Tamás vagyok benne” valóban arra vonatkozik, hogy Tamás maga akart meggyőződni, hogy a „Jelenés”, amelyet az apostolok láttak, valóban az Úr volt. Azóta „Tamásnak lenni” annyit jelent, mint „kissé kétkedőnek” lenni. De érdemes volna Tamásnak egy másik szavát és másik magatartását is elméinkben forгатni, és cselekedeteinket hozzá igazítani: Amikor Lázár halálának hírére vissza akart az Úr menni Judeába, ahol üldözés várt rá, az apostolok le akarták beszélni. Amikor azonban ez nem sikerült. Tamás férfiasan odalépett melléje ezekkel a szavakkal: „Menjünk vele mi is, és haljunk meg vele együtt.”

H. B. A Korán arab nyelvű. Mohamed maga diktálta tanítványainak, akik pálmalevelekre, álla'ok kifejérített lapockacsontjaira írták le a tanításokat. Ezek a gyakorlati életre adnak erkölcsi utasításokat, emelkedett, erősen ritmikus nyelven, amelyet a dobpergéshez szokás hasonlítani, és amelybe helyenkint természetutánzó hangok és recitativ énekek is veyvűlnek. Az egésznek olvasása, vagy meghallgatása rendkívül alkalmas arra, hogy extatikus lelkiállapotot hozzon létre. Az igazán vallásos muzulmánok tiltakozni szoktak a Korán bármely más nyelvre való lefordítása ellen és nem arabnyelvű híveiktől megkívánják, hogy a Korán megismerése és eredetiben való olvasása kedvéért tanuljanak meg arabul. Mi a mohamedanizmussal (ők ezt az elnevezést nem ismerik el, mert valami olyat éreznek benne mintha ők Mohamed hívei volnának, holott ők Isten hívei.) sajnos mindig csak mint ellenséggel találkoztunk, azért keveset, és nem rokonszenveset tudunk róluk, pedig végül is egyistenhívók és bele tudták nevelni híveikbe, hogy minden körülmények között teljesítsék a vallásuk előírta erkölcsi parancsokat.

G. M. Örülünk, hogy ilyen szép tapasztalatai vannak ezen a téren és nagyon köszönjük, hogy velünk is közölte őket és alkalmat adott, hogy Önnel örüljünk. Valaki így fejezte ki ezt szellemesen: A jószágot nem lehet elajándékozni, az valamiképpen mindig visszatér a küldőjéhez. — Így jár úgylátszik Ön is.

V. V. Gondosan elolvastuk apróbetűs levelét és azt hisszük megértettük, problémáit is, és mindazt, amivel önmagát és körülményeit vádolja. De az, amiből a megoldás fakadhatna, az nincs benne a hat oldalban, azt csak a sorok közül olvastuk ki. Minden sikertelenségének oka, hogy túlsokat töpreng, mielőtt cselekszik, és túlsokat bánkodik és aggódik, amikor végre mégis cselekedett. Így energiája és ideje merő gondolati kiélésre pazarlódik, a cselekvésre nem marad elég frissesége, bátorsága, ereje. Így történik azán, hogy bár nagynehezen elhalálozza magát erre, vagy arra, végül mégis egészen másként tesz, mint ahogyan elgondolta, vagy mindenképpen rosszul sül el, akár így, akár úgy tesz valamit. Amennyire leveléből kielemeztük lelki és idegállapotát, ezt a tanácsot próbáljuk adni: minthogy „úgyis mindig rossz” amit tesz, ... ne gondolkozzék soká, hanem miután Istennek ajánlotta gondolatát, fogjon azonnal annak a megvalósításához, amit legelőször gondolt. Ha pedig már megtett valamit, tartsa távol magától az utólagos mérlegelést, olyanformán, mint egy bűnös gondolatot. Majd meglátja, mennyi ideje szabadul így fel a helyes és hasznos cselekvésre. Ez a tanács persze csak addig érvényes, amíg ez a töprengő és bizonytalankodó lelkiállapota tart!

Gl. P. Nyíregyháza. — A tízparancsolatra való hivatkozással semmiképp se lehet a szentképek és szobrok templomi alkalmazása ellen érvelni. Az igaz, hogy benne van: „Faragott képet ne csinálj magadnak.” De ez csak a fele a mondatnak. — Jellemző példája, hogyan érvel az elfogultság. — A parancs csak a maga teljességében érthető. Már pedig a másik részben ott van: „hogy azt imádjad.” A tízparancsolat tehát az olyan képek használatát tiltja, amelyeknek isteni erőt tulajdonítanak és amelyeket kifejezetten is'enséggként imádnak. Ezt pedig az Egyház nemcsak, hogy nem engedi, hanem kifejezetten és a legsúlyosabban elítéli. Elítélné azt is, ha akár papok, akár hívek így kezdenék körülvenni akár a kegyképeket és kegyszobrokat is. Történhetnek csodálatos imádkozóhallgatások ilyenek előtt, de ha valaki ezeknek anyagi mi voltukban, elhelyezésükben rajló csodátevő erőt tulajdonítana, azt az Egyház elsőnek ítélné el bálványimádóként.

W. G. Igaza van: sokszor sem a kortársak, sem a hivatalos kritikusok nem ismerik fel az igazi zenét. Am a folytatásban már nincs igaza: „honnan tudom, hogy érdemes-e nekem festeni, írni, muzsikálni?” Az igazi zseni nem kérdezi ezt — ír, muzsikál, fest, mert írnia, muzsikálnia *kell*, — mert mondanivalója van a világ számára. Ha felismerik, elismerik — ez nagy boldogság számára, mert célhoz-érést jelent. Ha nem ismerik el, akkor — ha gvenne az idegező'e, elhallgat, de ha csak egy kisút erős egyéniség, dolgozik tovább, még ha csak az íróasztal, vagy a műterem számára készülnek is művei. A művész alkot — most és azt, és úgy, amit és ahogyan *beülről* diktálja a lelke — függetlenül attól, hogy mások mit szólnak hozzá. Az igazi tehetséget tehát nem kell féltetni. A tehetségtelenségnek és a dilettantizmusnak azonban olyan szinte tapintható jelei vannak, hogy azt minden becsületes, pártatlan, igazi szakértő majdnem mindig meg tudja állapítani.